

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГОЛОВКО БОГДАН ЮРІЙОВИЧ

УДК 343.131.5

**ДИСЕРТАЦІЯ
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ
БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА
ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософія

Дисертація містить результати наукових досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Б. Ю. Головко

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор **Цимбалюк Валерій
Іванович**

Рівне – 2025

АНОТАЦІЯ

Головко Б. Ю. Судовий контроль при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» – Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, 2025.

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та запропоновано розв’язання наукового завдання, що полягає в розробці науково-методичних засад і практичних рекомендацій щодо здійснення судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування» висвітлено історичні аспекти становлення та розвитку правового регулювання судового контролю на досудовій стадії кримінального провадження; розроблено авторський методологічний підхід до здійснення судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора з урахуванням узагальнених наукових позицій вітчизняних дослідників; здійснено оцінку якості чинного нормативно-правового регулювання зазначеної сфери з позицій його динамічності та стабільності.

У роботі деталізовано класичну періодизацію становлення та розвитку судового контролю в Україні, а саме уточнено часові рамки та надано науково-обґрунтовану характеристику кожному етапу: 1. Започаткування та інституціоналізація судового контролю в умовах судової реформи (з 20 листопада 1864 року по 17 березня 1917 року включно). 2. Судовий контроль в умовах формування української державності (з 17 березня 1917 року по 21 листопада 1920 року включно). 3. Регрес демократичних засад та інституцій в умовах радянської моделі правосуддя (з 17 березня 1917 року по 24 серпня

1991 року). 4. Формування судового контролю після розпаду СРСР і закладення основ інституціоналізації судового контролю як складника демократизації (з 24 серпня 1991 року по 21 червня 2001 року). 5. Етап впровадження судового контролю в кримінально-процесуальне законодавство (з 21 червня 2001 року по 13 квітня 2012 року включно). 6. Концептуальне оновлення та інституціоналізація судового контролю за КПК України від 2012 року (з 13 квітня 2012 року по 24 лютого 2024 року включно). Запропоновано виокремлення додаткового етапу, який відображає сучасні трансформації цього інституту в умовах воєнного стану, а саме судовий контроль в умовах дерогації прав людини (з 24 лютого 2022 року та триває дотепер).

Узагальнено і систематизовано наукові дослідження проблематики судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. Наукові праці, написані в умовах незалежної України умовно розподілено на дві групи: ті які написані та опубліковані до прийняття КПК України від 13 квітня 2012 року та після прийняття та набуття чинності КПК України від 13 квітня 2012 року, оскільки в цьому контексті КПК України виступає рубіжем та абсолютно по-новому врегульовує ряд питань, зокрема, судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. Окрему увагу приділено методології дослідження судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. Описано особливості методологічних підходів (історичного, термінологічного, системного, германевтичного, аксіологічного підходів), та методів (формально-юридичного, історико-правового, методу класифікації, методу групування, системно-функціонального, методу компаративістики, статистичного методу, методу узагальнення та прогнозування) в контексті судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування, що дозволило глибше розкрити зміст і природу

судового контролю під час досудового розслідування, забезпечити всебічне осмислення його нормативних засад, практичних проявів та проблемних аспектів.

Проаналізовано зміни сучасного нормативно-правового регулювання діяльності слідчих суддів за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування в контексті якості кримінального процесуального законодавства, його динамічності та стабільності.

У другому розділі «Суб'єктно-предметна характеристика судового контролю при оскарженні процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора під час досудового розслідування» розкрито правовий статус суб'єктів звернення зі скаргами до слідчого судді, їхні процесуальні права та обов'язки; визначено предмет судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора; охарактеризовано повноваження слідчого судді за наслідками розгляду відповідних скарг у межах досудового розслідування.

Досліджено коло суб'єктів, наділених правом оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування. Визначено ознаки, що ідентифікують таких осіб як скажників, розглянуті класифікації суб'єктів за правовим статусом, ступенем участі у кримінальному провадженні та предметом оскарження. Запропоновано класифікацію суб'єктів звернення до слідчого судді залежно від характеру процесуально-правового інтересу, який реалізується через судовий контроль: 1) суб'єкти із захисно-реабілітаційним інтересом (захист від кримінального переслідування); 2) суб'єкти з охоронно-компенсаційним інтересом (захист порушених прав та інтересів, у тому числі майнових); 3) суб'єкти з процесуально-гарантійним інтересом (контроль за належною процедурою та розумними строками досудового розслідування); 4) суб'єкти з делегованим (похідним) інтересом (суб'єкти, які володіють представницькими повноваженнями та реалізують право на оскарження в інтересах інших осіб).

Здійснено ґрунтовне розмежування між предметом оскарження та предметом судового контролю при розгляді скарг на дії, рішення чи бездіяльність органів досудового розслідування або прокурора. Встановлено, що незважаючи на тісний взаємозв'язок цих понять, вони мають сутнісну відмінність: предметом оскарження є конкретне рішення, дія або бездіяльність, які сторона вважає незаконними або такими, що порушують її права, а предметом судового контролю виступає обсяг перевірки, який здійснює слідчий суддя з метою встановлення відповідності таких рішень, дій чи бездіяльності вимогам закону. Обґрунтовано авторську концепцію розмежування загального та спеціального предмета судового контролю. Загальний предмет судового контролю визначено як сукупність універсальних критеріїв перевірки законності, обґрунтованості, дотримання процесуальної форми та забезпечення прав учасників кримінального провадження. Натомість спеціальний предмет конкретизує ці критерії залежно від характеру й правової природи окремих підстав оскарження – рішень про зупинення чи закриття досудового розслідування, відмови у визнанні потерпілим, застосування заходів безпеки, відмови у проведенні слідчих (розшукових) дій, зміни порядку розслідування або недотримання розумних строків.

Проаналізовано практичну реалізацію повноважень слідчого судді під час розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування. На основі вивчення ухвал, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, виявлено типові помилки та проблемні аспекти у діяльності слідчих суддів, серед яких: неповнота судового розгляду, неправильне тлумачення процесуального статусу заявника, хибне застосування строків оскарження, помилки у визначенні повноважень суду. Виокремлено й систематизовано причини цих помилок: нормативні прогалини (відсутність чіткої процедури розгляду скарг, неузгодженість строків, фрагментарність регулювання статусу і повноважень слідчого судді), практичні чинники (значне навантаження, обмежені строки розгляду), інтерпретаційні аспекти (різні підходи до меж судового контролю, неоднакове

тлумачення норм) та професійно-освітні фактори (недостатня спеціалізована підготовка, відсутність уніфікованих рекомендацій Верховного Суду). На цій основі сформульовано комплекс пропозицій щодо вдосконалення інституту судового контролю: законодавче закріплення процедури розгляду скарг (із визначенням етапів, строків, наслідків неявки та вимог до ухвал), систематизація й деталізація повноважень слідчого судді в окремій нормі КПК України, впровадження електронних інструментів доступу до матеріалів провадження та посилення професійної підготовки суддів із урахуванням міжнародних стандартів.

У третьому розділі «Зарубіжний досвід та перспективи вдосконалення судового контролю у кримінальному провадженні» здійснено порівняльний аналіз моделей судового контролю на стадії досудового розслідування в зарубіжних правових системах; обґрунтовано основні напрями вдосконалення судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.

Узагальнено та проаналізовано зарубіжний досвід організації судового контролю в країнах романо-германської та англосаксонської правових сімей з метою визначення його оптимальних елементів для запозичення в національне кримінальне процесуальне законодавство України. Досліджено моделі судового контролю ФРН та Франції, у яких ключова роль належить слідчому судді, наділеному широкими повноваженнями щодо забезпечення дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження під час досудового розслідування. Встановлено, що такі моделі передбачають ухвалення більшості рішень, пов'язаних з обмеженням прав людини, виключно судовими органами, а також застосовують інстанційний підхід до контролю та пропорційний характер апеляційного перегляду. Окремо охарактеризовано модель США, яка ґрунтується на неутручанні суддів-магістратів у перебіг досудового розслідування і суттєво відрізняється від континентальних систем. Виокремлено низку положень, що можуть бути імплементовані для вдосконалення українського механізму судового контролю: інстанційний

розподіл повноважень судового контролю, розширення компетенції слідчого судді щодо проведення процесуальних дій, удосконалення процедур апеляційного та касаційного перегляду ухвал, а також чітке нормативне регулювання статусу та повноважень слідчого судді. Запропоновані висновки формують підґрунтя для подальшої модернізації судового контролю в Україні відповідно до європейських стандартів.

У роботі представлено комплексне бачення основних напрямів удосконалення механізму судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора: розширення переліку процесуальних рішень, що підлягають оскарженню; нормативне врегулювання правового статусу суб'єктів оскарження; уточнення процесуального становища учасників судового контролю в умовах воєнного стану; імплементація стандартів ЄСПЛ і сучасних підходів до кримінального переслідування; підвищення професійної підготовки суддів у сфері судового контролю; подальша цифровізація досудового розслідування. Запропоновані напрями покликані забезпечити реальну ефективність судового контролю, посилити гарантії дотримання прав людини та підвищити прозорість і якість кримінального процесу на стадії досудового розслідування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці, обґрунтуванні та вдосконаленні науково-прикладних підходів до здійснення судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.

Ключові слова: кримінальне провадження; досудове розслідування; судовий контроль; оскарження; право на оскарження; захист прав і свобод людини і громадянина; слідчий суддя; рішення, дії, бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора; ЄСПЛ; Верховний Суд.

ABSTRACT

Holovko B. Y. Judicial control when appealing decisions, actions, or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 «Law» - The National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, 2025.

The dissertation provides theoretical justification and proposes a solution to the scientific task, which consists of developing scientific and methodological principles and practical recommendations for exercising judicial control when appealing decisions, actions, or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation.

The first section «Theoretical and methodological principles of judicial control when appealing decisions, actions or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation» highlights the historical aspects of the formation and development of legal regulation of judicial control at the pre-trial stage of criminal proceedings; developed an author's methodological approach to the implementation of judicial control when appealing decisions, actions or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor, taking into account the generalized scientific positions of domestic researchers; assessed the quality of the current regulatory and legal regulation of the specified area from the standpoint of its dynamism and stability.

The work details the classical periodization of the formation and development of judicial control in Ukraine, namely, the time frame is specified, and a scientifically substantiated characteristic of each stage is provided: 1. The initiation and institutionalization of judicial control in the context of judicial reform (from November 20, 1864, to March 17, 1917, inclusive). 2. Judicial control in the context of the formation of Ukrainian statehood (from March 17, 1917, to November 21, 1920 inclusive). 3. The regression of democratic principles and institutions under the Soviet model of justice (from March 17, 1917, to August 24, 1991). 4. The formation of judicial control after the collapse of the USSR and the laying of the foundations for the institutionalization of judicial control as a component of

democratization (from August 24, 1991, to June 21, 2001). 5. The stage of introducing judicial control into criminal procedural legislation (from June 21, 2001, to April 13, 2012, inclusive). 6. Conceptual renewal and institutionalization of judicial control under the Code of Criminal Procedure of Ukraine from 2012 (from April 13, 2012, to February 24, 2024 inclusive). It is proposed to highlight an additional stage that reflects the modern transformations of this institution under martial law, namely, judicial control under the derogation of human rights (from February 24, 2022, and continuing to this day).

The scientific research on the issues of judicial control when appealing decisions, actions, or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation is summarized and systematized. Scientific works written in the conditions of independent Ukraine are conditionally divided into two groups: those written and published before the adoption of the Code of Criminal Procedure of Ukraine of April 13, 2012 and after the adoption and entry into force of the Code of Criminal Procedure of Ukraine of April 13, 2012, since in this context the Code of Criminal Procedure of Ukraine acts as a milestone and completely regulates several issues in a new way, in particular, judicial control when appealing decisions, actions or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation. Special attention is paid to the methodology for studying judicial control when appealing decisions, actions, or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation. The features of methodological approaches (historical, terminological, systemic, hermeneutic, axiological approaches) and methods (formal-legal, historical-legal, classification method, grouping method, systemic-functional, comparative method, statistical method, generalization and forecasting method) in the context of judicial control when appealing decisions, actions or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation are described, which allowed to more deeply reveal the content and nature of judicial control during the pre-trial investigation, to ensure a comprehensive understanding of its regulatory principles, practical manifestations and problematic aspects.

The changes in the modern regulatory and legal regulation of the activities of investigating judges as a result of filing complaints about decisions, actions, or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation in the context of the quality of criminal procedural legislation, its dynamism, and stability are analyzed.

The second section, «Subject-matter characteristics of judicial control when appealing procedural decisions, actions or inaction of the investigator, inquirer and prosecutor during the pre-trial investigation» reveals the legal status of the subjects of complaints to the investigating judge, their procedural rights and obligations; defines the subject of judicial control when appealing decisions, actions or inaction of the pre-trial investigation bodies and the prosecutor; characterizes the powers of the investigating judge as a result of considering the relevant complaints within the framework of the pre-trial investigation.

The range of subjects granted the right to appeal decisions, actions, or inaction of the investigator or prosecutor during the pre-trial investigation is studied. The signs that identify such persons as complainants are determined, and the classifications of subjects by legal status, degree of participation in criminal proceedings, and subject of appeal are considered. A classification of subjects of appeal to the investigating judge is proposed depending on the nature of the procedural and legal interest that is realized through judicial control: 1) subjects with a protective and rehabilitation interest (protection from criminal prosecution); 2) subjects with a protective and compensatory interest (protection of violated rights and interests, including property interests); 3) subjects with a procedural and guarantee interest (control over due process and reasonable terms of pre-trial investigation); 4) subjects with a delegated (derived) interest (subjects who possess representative powers and exercise the right to appeal in the interests of other persons).

A thorough distinction has been made between the subject of appeal and the subject of judicial control when considering complaints about actions, decisions, or inaction of pre-trial investigation bodies or the prosecutor. It has been established

that despite the close relationship between these concepts, they have a significant difference: the subject of appeal is a specific decision, action or inaction that the party considers illegal or infringing on its rights, and the subject of judicial control is the scope of the inspection carried out by the investigating judge in order to establish the compliance of such decisions, actions or inaction with the requirements of the law. The author's concept of the distinction between the general and special subjects of judicial control has been substantiated. The general subject of judicial control is defined as a set of universal criteria for verifying legality, reasonableness, compliance with procedural form, and ensuring the rights of participants in criminal proceedings. Instead, a special subject specifies these criteria depending on the nature and legal nature of individual grounds for appeal – decisions to suspend or close a pre-trial investigation, refusal to recognize a victim, application of security measures, refusal to conduct investigative (search) actions, change the procedure for investigation, or failure to comply with reasonable deadlines.

The practical implementation of the powers of an investigating judge when considering complaints against decisions, actions, or inaction of pre-trial investigation bodies is analyzed. Based on the study of decisions placed in the Unified State Register of Court Decisions, typical errors and problematic aspects in the activities of investigating judges were identified, including incompleteness of the trial, incorrect interpretation of the procedural status of the applicant, incorrect application of the appeal deadlines, and errors in determining the powers of the court. The reasons for these errors are identified and systematized: regulatory gaps (lack of a clear procedure for considering complaints, inconsistency of deadlines, fragmented regulation of the status and powers of the investigating judge), practical factors (significant workload, limited terms of consideration), interpretative aspects (different approaches to the limits of judicial control, unequal interpretation of norms) and professional and educational factors (insufficient specialized training, lack of unified recommendations of the Supreme Court). On this basis, a set of proposals for improving the institution of judicial control is formulated: legislative consolidation of the procedure for considering complaints (with definition of stages,

deadlines, consequences of failure to appear and requirements for decisions), systematization and detailing of the powers of the investigating judge in a separate norm of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, introduction of electronic tools for access to proceedings materials and strengthening of professional training of judges taking into account international standards.

In the third section, «Foreign Experience and Prospects for Improving Judicial Control in Criminal Proceedings» a comparative analysis of models of judicial control at the stage of pre-trial investigation in foreign legal systems is carried out; the main directions of improving judicial control when appealing decisions, actions, or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation are substantiated.

The foreign experience of organizing judicial control in the countries of the Romano-Germanic and Anglo-Saxon legal families is summarized and analyzed in order to determine its optimal elements for borrowing into the national criminal procedural legislation of Ukraine. The models of judicial control of Germany and France are studied, in which the key role belongs to the investigating judge, who is endowed with broad powers to ensure compliance with the rights and freedoms of participants in criminal proceedings during the pre-trial investigation. It is established that such models provide for the adoption of most decisions related to the restriction of human rights exclusively by judicial bodies, and also apply an instance approach to control and a proportional nature of appellate review. The US model is separately characterized, which is based on the non-interference of magistrate judges in the course of the pre-trial investigation and significantly differs from continental systems. Several provisions are identified that can be implemented to improve the Ukrainian mechanism of judicial control: instance distribution of powers of judicial control, expansion of the competence of the investigating judge regarding the conduct of procedural actions, improvement of the procedures for appellate and cassation review of decisions, as well as clear regulatory regulation of the status and powers of the investigating judge. The proposed conclusions form the

basis for further modernization of judicial control in Ukraine in accordance with European standards.

The work presents a comprehensive vision of the main areas of improvement of the mechanism of judicial control when appealing decisions, actions or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor: expanding the list of procedural decisions subject to appeal; regulatory regulation of the legal status of the subjects of appeal; clarification of the procedural position of participants in judicial control under martial law; implementation of ECHR standards and modern approaches to criminal prosecution, improving the professional training of judges in the field of judicial control, and further digitalization of pre-trial investigation. The proposed directions are designed to ensure the real effectiveness of judicial control, strengthen guarantees of respect for human rights, and increase the transparency and quality of the criminal process at the stage of pre-trial investigation.

The practical significance of the results obtained lies in the development, substantiation, and improvement of scientific and applied approaches to the implementation of judicial control when appealing decisions, actions, or inaction of pre-trial investigation bodies and the prosecutor during the pre-trial investigation.

Keywords: criminal proceedings; pre-trial investigation; judicial control; appeal; right to appeal; protection of human and citizen rights and freedoms; investigating judge; decisions, actions, inaction of the investigator, inquirer or prosecutor; ECHR; Supreme Court.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях, зарубіжних періодичних наукових виданнях, а також вітчизняних фахових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах:

1. Головка Б. Ю. Поняття та значення судового контролю на етапі досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2024. № 68. С. 83–85. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.68.17> (0,48 д.а.)
2. Головка Б. Ю. Організація і здійснення судового контролю на етапі досудового розслідування в зарубіжних країнах. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. С. 780–784. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.119> (0,5 д.а.)
3. Головка Б. Ю. Європейські стандарти судового контролю на етапі досудового розслідування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Випуск 85 (4). С. 50–54. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.7> (0,47 д.а.)
4. Головка Б. Ю. Судовий контроль при оскарженні рішень, прийнятих слідчим, дізнавачем або прокурором, щодо закриття кримінального провадження. *Наукові перспективи. Серія «Право»*. 2025. Випуск 2 (56). С. 1351–1360. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-1291-1302](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-1291-1302) (0,82 д.а.)
5. Головка Б. Ю. Помилки, яких допускаються слідчі судді при розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 8. С. 76–83. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-9\(50\)-75-83](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-9(50)-75-83) (0,61 д.а.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Головка Б. Ю. До питання про особливості оскарження рішень прокурора, прийнятих на виконання повноважень, передбачених у статті 615

КПК України. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, 11–12 травня 2023 року, м. Рівне. Рівне : НУВГП, 2023. С. 499–502. (0,2 д.а.)

2. Головка Б. Ю. Судовий контроль на стадії досудового розслідування в умовах сучасних євроінтеграційних процесів. *Матеріали регіональної науково-практичної конференції «Адміністративно-територіальна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи»*, м. Рівне, 14 березня 2024 р. / за заг. редакцією А. В. Матвійчука. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2024. С. 145–148. (0,17 д.а.)

3. Головка Б. Ю. Окремі аспекти оскарження бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, м. Рівне, 9–10 травня 2024 року. – Рівне : НУВГП, 2024. С. 282–286. (0,18 д.а.)

4. Головка Б. Ю. До питання оскарження рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, м. Рівне, 11 жовтня 2024 р. / за заг. редакцією О. А. Мітчук. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2024. С. 55–57. (0,21 д.а.)

5. Головка Б. Ю. Захист прав учасників кримінального провадження в країнах ЄС: іноземний досвід судового контролю за досудовим розслідуванням. Теорія і практика сучасної адміністративістики: регіональний вимір в умовах триваючої зовнішньої агресії: матеріали регіональної науково-практичної конференції, м. Рівне, 27 березня 2025 року / за заг. редакцією А. В. Матвійчука. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного

університету водного господарства та природокористування, 2025. С. 58–61.
(0,24 д.а.)

6. Головка Б. Ю. Судовий контроль на стадії досудового розслідування в Україні та Польщі: порівняльно-правовий аналіз. Україна-2025: глобальні та регіональні виклики: Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, м. Рівне, 22 травня 2025 р. / за заг. редакцією О. А. Мітчук. – Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2025. С. 40–43.
(0,2 д.а.)

7. Головка Б. Ю. Право на оскарження затримання в кримінальному провадженні: конституційні гарантії та процесуальні виклики. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, м. Рівне, 8–9 травня 2025 року. Рівне: НУВГП, 2025. С. 203–205.
(0,2 д.а.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	29
1.1. Історія становлення та розвитку правового регулювання судового контролю щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування	29
1.2. Стан наукової розробки та методологія дослідження проблематики судового контролю щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування..	51
1.3. Динаміка змін сучасного нормативно-правового регулювання діяльності слідчих суддів за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування	69
<i>Висновки до Розділу 1</i>	<i>78</i>
РОЗДІЛ 2. СУБ'ЄКТНО-ПРЕДМЕТНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ОСКАРЖЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ТА ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	80
2.1. Суб'єкти оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.....	80
2.2 Предмет судового контролю щодо оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування	98
2.3. Повноваження слідчого судді за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування	137

<i>Висновок до Розділу 2</i>	150
------------------------------------	-----

РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	154
--	------------

3.1. Зарубіжний досвід здійснення судового контролю шляхом розгляду та вирішення скарг під час досудового розслідування	154
--	-----

3.2. Основні напрями вдосконалення судового контролю щодо оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування	183
--	-----

<i>Висновок до Розділу 3</i>	150
------------------------------------	-----

ВИСНОВКИ.....	203
----------------------	------------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
--	------------

ДОДАТКИ.....	239
---------------------	------------

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄДРСР	– Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄКПЛ	– Європейська конвенція з прав людини
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
УСРР (УРСР)	– Українська Радянська Соціалістична Республіка
Франція	– Французька Республіка
ФРН	– Федеративна Республіка Німеччина
Іспанія	– Королівство Іспанія
США	– Сполучені Штати Америки
КПК Франція	– Кримінальний процесуальний кодекс Французької Республіки
КПК ФРН	– Кримінальний процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина
КПЗ Іспанії	– Кримінальний процесуальний закон Королівства Іспанія

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Судовий контроль виступає одним із ключових елементів доктрини верховенства права в кримінальному провадженні, адже саме через нього реалізується функція перевірки законності рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення. Ефективність цього інституту безпосередньо впливає на забезпечення права на справедливий суд та доступу до правосуддя, гарантованих Конституцією України та статтею 6 Європейської конвенції з прав людини.

Вибір теми зумовлений також тим, що на практиці існує низка проблем у реалізації судового контролю під час досудового розслідування. Зокрема, спостерігаються випадки неоднакового застосування норм КПК України слідчими суддями, формалізм у розгляді скарг, відсутність чітких критеріїв визначення меж компетенції суду та розмежування предмета оскарження і предмета судового контролю. Ці проблеми призводять до зниження рівня довіри до судової влади та ускладнюють ефективний захист прав учасників кримінального провадження.

Актуальність обраної теми підсилюється і зовнішніми чинниками. Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила необхідність тимчасової дерогації окремих прав людини та змінила умови функціонування судової системи, що вимагає переосмислення змісту судового контролю в умовах воєнного стану. У цьому контексті важливим є збереження балансу між потребами безпеки держави та дотриманням основоположних прав людини.

Аналіз статистичних даних, сформованих на основі звітів судів першої інстанції щодо розгляду матеріалів у кримінальному провадженні за 2021–2024 роки, свідчить про стабільно високий рівень подання скарг. Зокрема, у 2021 році їх кількість становила 99 979, у 2022 році – 53 037 (що дорівнює 53% від показника попереднього року), у 2023 році – 69 967 (на 32% більше порівняно з 2022 роком), а у 2024 році – 78 116 скарг. Попри певні коливання у загальній кількості скарг, високий рівень їх задоволення – зокрема, у 2021

році цей показник становив 53,16%, а у 2022–2023 роках – 48,52% – підтверджує ефективність судового контролю як інструмента захисту прав і свобод учасників кримінального провадження. Отримані статистичні відомості засвідчують не лише важливість інституту судового контролю, а й актуальність теми дослідження, яка потребує ґрунтовного наукового осмислення у контексті вдосконалення правозастосовної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки (указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273); пріоритетних напрямків «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021) та Плану дій з її реалізації на 2021-2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-року).

Дослідження виконано у межах плану наукової роботи Навчально-наукового інституту права та гуманітарних наук Національного університету водного господарства та природокористування за науково-дослідною темою «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку держави і права України в контексті Євроінтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер 0120U105021).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національного університету водного господарства та природокористування 25 листопада 2022 року (протокол № 10).

Мета і завдання дослідження. *Мета дисертаційного дослідження* – здійснити комплексний теоретико-правовий аналіз судового контролю при

оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, з урахуванням зарубіжного досвіду, виявити проблеми правозастосування та сформулювати на цій основі обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення нормативного забезпечення і практичного здійснення судового контролю під час досудового розслідування. Для виконання поставленої мети було представлено такі завдання:

- висвітлити історичні аспекти становлення та розвитку правового регулювання судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування;
- розробити власний методологічний підхід до судового контролю під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, спираючись на узагальнені наукові позиції вітчизняних дослідників;
- оцінити якість чинного нормативно-правового регулювання оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування в контексті його динамічності та стабільності;
- розкрити правовий статус суб'єктів звернення зі скаргами до слідчого судді, а також їхні процесуальні права та обов'язки;
- визначити предмет судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування;
- схарактеризувати повноваження слідчого судді за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування;
- проаналізувати зарубіжний досвід судового контролю під час досудового розслідування кримінального провадження;

– обґрунтувати основні напрями вдосконалення судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.

Об'єктом дослідження є процесуальні правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються під час досудового розслідування щодо розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора.

Предметом дослідження є судовий контроль при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.

Методологічну основу дослідження, враховуючи особливості досліджуваного предмета склав діалектичний метод наукового пізнання, який проявляється через вивчення еволюції ролі слідчого судді, зміни функцій та меж контролю у контексті реформ кримінального процесуального законодавства; наукові підходи (історичний, термінологічний, системний, германевтичний, аксіологічний); загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження: формально-юридичний метод, історико-правовий, метод класифікації, метод групування, системно-функціональний метод, метод компаративістики, статистичний метод, метод узагальнення, метод прогнозування та інші.

Історико-правовий метод дозволив проаналізувати історичні етапи в правовому регулюванні судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування (підрозділ 1.1). *Формально-юридичний метод* використано для тлумачення та уточнення основних понять дослідження (зокрема, «судовий контроль», «предмет судового контролю», «предмет оскарження»), а також для аналізу положень чинного кримінального процесуального законодавства України та міжнародних правових стандартів щодо гарантування права на оскарження під час досудового розслідування (підрозділи 1.2, 2.3). *Методи класифікації та групування* застосовано для

типологізації суб'єктів оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, а також для визначення характеру їхніх прав і повноважень у кримінальному процесі (підрозділ 2.1). *Метод компаративістики* використано для порівняльного аналізу законодавства України та окремих зарубіжних держав у частині правового регулювання оскарження під час досудового розслідування, що дозволило виокремити позитивний зарубіжний досвід та обґрунтувати можливості його адаптації в українському правовому полі (підрозділ 3.1., 3.2). *Статистичний метод* застосовано під час аналізу кількісних показників судової практики, пов'язаної з розглядом слідчими суддями скарг учасників кримінального провадження, що дало змогу виявити актуальні проблеми правозастосування (підрозділ 2.2). *Метод узагальнення* використано для систематизації наукових підходів до розуміння судового контролю, а також формулювання авторських висновків за результатами аналізу нормативних, теоретичних та практичних джерел (підрозділи 1.2., 3.2.). *Метод прогнозування* застосовано для обґрунтування перспектив розвитку правового регулювання інституту судового контролю під час досудового розслідування та формулювання пропозицій щодо удосконалення відповідних правових механізмів (підрозділ 3.2).

Теоретичну основу дослідження складають праці науковців, які досліджували загальні питання здійснення судового контролю, серед яких А. Ф. Бондюк, С. Г. Герасименко, Т. Г. Ільєва, Д. П. Кисленко, Д. І. Клепка, А. П. Колесніков, М. В. Кобак, В. В. Кокосов, М. А. Макаров, В. С. Новожилов, О. І. Полюхович, Ю. В. Скрипіна, Р. І. Тракало, А. Р. Туманяц, О. І. Чучман, С. Л. Шаренко, В. І. Шестаков, О. Г. Шило та інші.

Проблематика повноважень слідчого судді як суб'єкта здійснення судового контролю під час досудового розслідування, зокрема питання його процесуального статусу, організаційно-правові аспекти реалізації судового контролю, а також особливості розгляду та вирішення скарг були предметом наукових досліджень низки вітчизняних учених, серед яких Д. А. Бялковський,

І. В. Гловюк, Є. В. Дуліба, О. М. Дроздов, А. П. Колесніков, Ю. І. Кравець, Д. Є. Крикливець, В. О. Попелюшко, К. С. Рогозіннікова, І. В. Слободенюк, В. І. Цимбалюк, О. Г. Яновська та інші.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є комплексним дослідженням, у якому розроблено концептуальне, теоретико-правове та прикладне розуміння судового контролю через призму використання зарубіжного досвіду, на підставі чого сформульовано підсумкові положення, висновки, рекомендації та пропозиції.

Науковими результатами, що є новими або характеризуються певною долею новизни і винесено на захист є:

вперше:

- здійснено комплексний аналіз типових помилок слідчих суддів при здійсненні судового контролю за оскарженням рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, що надало змогу виокремити і систематизувати причини зазначених помилок, до яких віднесено: нормативні прогалини, практичні, інтерпретаційні, професійно-освітні чинники та на цій основі розроблено та обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення інституту судового контролю;

- системно обґрунтовано комплекс основних напрямів розвитку судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора на стадії досудового розслідування, що поєднує доктринальні підходи, зарубіжний досвід і сучасні виклики кримінального правосуддя, зокрема розширення переліку рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, що можуть бути оскаржені, врегулювання правового статусу суб'єктів оскарження, імплементація у законодавство і практику європейських стандартів кримінального переслідування, суддівська підготовка з акцентом на судовий контроль, подальше впровадження цифровізації процесів з метою покращення судового контролю під час досудового розслідування з метою підвищення ефективності

захисту прав і свобод людини, забезпечення прозорості та обґрунтованості процесуальних рішень;

удосконалено:

- методологічний підхід дослідження судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування особливістю якого є врахування трьох методологічних рівнів (філософсько-світоглядного, загально-наукового, приватно-наукового), що дозволяє забезпечити комплексність та цілісність дослідження, надати вичерпну інституціональну та функціональну характеристику, сформувати авторський світогляд;

- доктринальне розуміння правового статусу суб'єктів звернення зі скаргами до слідчого судді шляхом систематизації та подальшого розвитку існуючих підходів до класифікації суб'єктів оскарження й формулювання авторської класифікації залежно від характеру процесуально-правового інтересу конкретизації змісту процесуальних прав та обов'язків скаржника, що у своїй сукупності дозволило комплексно розкрити їхню роль у механізмі судового контролю на стадії досудового розслідування;

- розуміння предмета судового контролю через обґрунтування його структури та розмежування загального й спеціального складників, що дозволило чітко визначити межі перевірки законності, обґрунтованості та процесуальної форми рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування;

набуло подальший розвиток:

- положення щодо формування та еволюції правового регулювання судового контролю під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора шляхом деталізації й доповнення періодизації, що, поряд із класичним підходом, враховує сучасний етап розвитку кримінального процесуального законодавства;

- положення про доктринальні підходи до визначення та дослідження судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів

досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування, що дозволило конкретизувати його правову природу;

– положення щодо якості нормативно-правового регулювання оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора шляхом комплексного аналізу динаміки змін статті 303 КПК України у всіх її редакціях з 2012 року до сьогодні, що дало змогу виявити основні тенденції еволюції інституту судового контролю;

– узагальнюючі висновки про зарубіжний досвід судового контролю під час розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування і прокурора з метою виділення позитивних сторін, які можуть бути застосовані в Україні.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що висновки та положення, сформульовані в ньому, можуть сприяти подальшому розвитку правничої науки. Результати дослідження використані у навчальній діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (довідка про використання № 011-13 від 07.10.2025 р.), практичній діяльності Рівненського міського суду Рівненської області (Довідка № 1/531/25-вих від 27.11.2025 року), Рівненського апеляційного суду (Довідка № 01.18/7573/25 від 27.11.2025 року), Адвокатського об'єднання «Саєнко Харенко» (довідка № 1161/03 від 25.11.2025 року).

Особистий внесок здобувача. Отримані у роботі висновки, рекомендації та пропозиції зроблені здобувачем на основі аналізу історичних та наукових джерел, міжнародних документів, нормативно-правових актів, звітів діяльності судів, статистичних даних та практики судового контролю.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення й висновки, які сформульовано в кваліфікаційній науковій роботі, обговорено на конференціях та форумах: Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки», м. Рівне, 11–12 травня 2023 року; Регіональній науково-практичній конференції «Адміністративно-

територіальна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи», м. Рівне, 14 березня 2024 року; Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки», м. Рівне, 9–10 травня 2024 року; Регіональній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної адміністративістики: регіональний вимір в умовах триваючої зовнішньої агресії», м. Рівне, 27 березня 2025 року; Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки», м. Рівне, 8–9 травня 2025 року; Міжнародній науково-практичній конференції «Україна-2025: глобальні та регіональні виклики», м. Рівне, 22 травня 2025 року.

Публікації. Результати дослідження викладені в п'яти одноосібних працях, які опубліковано у фахових виданнях, затверджених наказами МОН України, 7 апробаційного характеру – тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 4,28 д.а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація має: вступ, основна частина, що складається з трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, список використаних джерел (247 найменувань), додатки. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 257 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1.1. Історія становлення та розвитку правового регулювання судового контролю щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування

Історичний розвиток судового контролю у кримінальному провадженні є відображенням тих суспільних відносин, які існують в державі на певному етапі її становлення, правничих традицій держави та характеру її політичного режиму. Загальновідомо, що пізнання сучасних процесів у суспільстві неможливе без усвідомлення їх історичного підґрунтя.

Аналізуючи інститут судового контролю на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні, С. Л. Шаренко та Л. А. Зуб відзначають, що історичний шлях розвитку судового контролю є досить тривалим [228, с. 280]. Появу інституту судового контролю у наукових колах пов'язують із введенням процедури «Habeas Corpus» у англійській правовій системі в середньовічну добу. Ця процедура передбачила можливість населення оскаржувати вільному і незалежному судді дії органів королівської влади щодо застосування тримання під вартою. Таке положення містилося також у Вестмінстерському статуті від 1275 року [102, с. 21].

Наступними правовими актами, які проголошували право на справедливий і безсторонній суд, були Велика хартія вольностей від 1215 року (Англія), Білль про права від 1689 року (Америка) та Декларація прав людини і громадянина від 1789 року (Франція). Зокрема, у статті 39 Великої хартії вольностей декларувалося, що жодна вільна людина не може бути заарештована або взята під варту, або позбавлена володіння, або оголошена

поза законом, інакше як за законним вироком рівним їй і за законом держави [17]. У поправці 6 Білля про права було передбачено право обвинуваченого на публічний розгляд справи безстороннім судом присяжних того штату або округу, в якому вчинено злочин. Обвинуваченому також надавалася можливість бути проінформованим про сутність та підстави обвинувачення, право на допомогу адвоката для свого захисту [123].

Згодом інститут судового слідчого як процесуальний інститут (екстраординарного) судового контролю та суб'єкта спеціально уповноваженого проводити досудове розслідування був введений у Франції [176, с. 307–308]. Передусім, витоки формування досліджуваного інституту присутні в часи існування Франкського королівства епохи Карла Великого (VIII століття). У вказаний історичний проміжок існував інститут королівських об'їзних суддів (*missi dominici*), які чотири рази на рік мали об'їжджати певну місцевість та розглядати скарги, а також головувати на судових засіданнях. Традиційну змішану форму кримінального процесу, як і класичний статус слідчого судді було визначено у Кодексі кримінального розслідування Франції від 1808 року. Цей кодифікований акт набрав чинності 1810 року і чітко закріпив нову фігуру у кримінальному процесі Франції – процесуально незалежного слідчого суддю, що входив у склад суду першої інстанції у французькому кримінальному законодавстві закріплюється посада слідчого судді [14, с. 194–195].

Результатом подальшої еволюції концепції захисту прав людини на стадії досудового розслідування було прийняття ряду міжнародно-правових документів. Зокрема, у статті 8 Загальної декларації прав людини 1948 року закріплено право кожної особи на ефективний засіб правового захисту шляхом відновлення порушених прав компетентними національними судовими органами [54]. Відповідно до частини першої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, кожному гарантується право на справедливий і відкритий судовий розгляд упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, утвореним на підставі закону, при

вирішенні спорів щодо цивільних прав і обов'язків або у разі пред'явлення кримінального обвинувачення [47]. Аналогічні гарантії містяться у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, яка передбачає право кожного на публічний розгляд кримінального обвинувачення справедливим, компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону [109; 114, с. 82–84].

К. В. Приходько пропонує виділяти у розвитку історії судового контролю в кримінальному судочинстві в Україні такі етапи:

- 1) перший етап (з 1864 по 1917 рік);
- 2) другий етап (з 1917 по 1991 рік);
- 3) третій етап (з 1991 по 1996 рік);
- 4) четвертий етап (з 1996 по 2001 рік);
- 5) п'ятий етап (з 2001 по 2012 рік);
- 6) шостий етап (з 2012 року до сьогодні) [139, с. 47].

На наше переконання, цей поділ за часовим критерієм вдалим, оскільки він охоплює всі ключові дати і саме так вважаємо за доцільне розкрити особливості правового регулювання судового контролю за досудовим розслідуванням. Вважаємо за необхідне деталізувати та уточнити названі К. В. Приходько етапи [139, с. 47]: 1) перший етап (з 20 листопада 1864 року по 17 березня 1917 року включно); 2) другий етап (з 16 березня 1917 року по 24 серпня 1991 року включно); 3) третій етап (з 24 серпня 1991 року по 28 червня 1996 року включно); 4) четвертий етап (з 28 червня 1996 року по 21 червня 2001 року включно); 5) п'ятий етап (з 21 червня 2001 року по 13 квітня 2012 року включно); 6) шостий етап (з 13 квітня 2012 року по 24 лютого 2022 року включно); 7) сьомий етап (з 24 лютого 2022 року – триває дотепер).

В межах першого періоду розвитку інституту судового контролю (з 20 жовтня 1864 року по 17 березня 1917 року включно), який бере свій початок від проведення судової реформи 1864 року, важливою демократичною засадою досудового слідства стало запровадження інституту судового слідчого і прийняття відповідних правових актів, що розмежували судові та

адміністративні функції у кримінальному процесі, вивівши функцію судового контролю на якісно новий рівень.

Започаткування судового контролю в Російській імперії, до складу якої входила більша частина українських земель, відбувається із виданням у 1860 році Указу царя Олександра II, слідство за яким відокремлювалося від поліції та мало здійснюватися представниками міністерства юстиції – судовими слідчими. Правовий статус судового слідчого, засади його професійної діяльності містилися у нормативних документах – Указ «Заснування судових слідчих», «Наказ судовим слідчим» та «Наказ поліції щодо провадження дізнання за подіями, що можуть представляти собою злочин або проступок» [97].

Судовою реформою 1864 року у Російській імперії був запроваджений інститут судового слідчого, якому надавалися функції попереднього розслідування як представнику судової влади, незалежному від поліції. До посадових осіб системи правосуддя в межах реформи судочинства поряд із суддями включався судовий слідчий, що перебував на службі в міністерстві юстиції, який наділявся повноваженнями у сфері забезпечення безперешкодного руху судового провадження. До судового слідчого встановлювалися кваліфікаційні вимоги – на цю посаду могла бути призначена особа, що досягла 25-річного віку, мала вищу юридичну освіту або довела знання у сфері судочинства та прийняла присягу судді. Унеможливилося призначення на посаду судового слідчого перебування під слідством за вчинення злочину або проступку, відсторонення від служби згідно судового розпорядження або рішення духовного відомства, оголошені неспроможними боржниками тощо.

Повноваження судового слідчого відповідно до законодавства були широкими, а діяльність судового слідчого перебувала під прокурорським та судовим контролем. Ю. В. Скрипіна, аналізуючи функції досліджуваної посадової особи в межах охопленого періоду, поділяє функції судового слідчого на дві групи:

– забезпечувальні (порушення кримінальної справи, її розслідування, забезпечення охорони доказів, вжиття заходів для забезпечення провадження слідства, перевірка, доповнення та скасування рішення органів поліції в межах проведеного ними розслідування);

– контрольні (негайне звільнення особи, незаконно позбавленої волі, контроль за оглядом та виїмкою кореспонденції, накладення покарання на посадових осіб поліції за порушення у вчиненні слідчих дій, вирішення питання щодо відводу слідчого) [170, с. 20-21]. Як бачимо, в межах судової реформи 1864 року у Російській імперії було запроваджено французьку модель судового контролю, відповідно до якої судовий слідчий визнавався незалежною фігурою у кримінальному процесі та входив до складу суду. Уже в названий період ми спостерігаємо демократизацію процесу досудового розслідування та посилення захисту прав і свобод людини в межах слідства.

Загалом, характеризуючи роль і статус судового слідчого в межах першого етапу розвитку судового контролю, ми підтримуємо думку М. В. Кобака, який вважає, що функції судового слідчого в чистому вигляді були суддівськими та полягали у здійсненні попереднього розслідування [67]. Повноваження судового слідчого в межах дореволюційного періоду мали імперативний характер, у тому числі щодо застосування заходів процесуального примусу.

У Статуті кримінального судочинства Російської імперії від 20 жовтня 1864 року з метою запобігання ухиленню обвинуваченого від органів слідства було передбачено систему запобіжних заходів, зокрема: 1) вилучення посвідки на проживання або покладення обов'язку з'являтися до слідчого та не залишати місце проживання; 2) встановлення особистого нагляду з боку поліції; 3) передання на поруки; 4) внесення грошової застави; 5) застосування домашнього арешту; 6) тримання під вартою. При цьому взяття під варту допускалося виключно щодо осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини. Під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу враховувалися не лише характер і суворість можливого покарання, а й

обґрунтованість обвинувачення, наявність доказів, ризик знищення або приховування слідів злочину, а також індивідуальні характеристики особи обвинуваченого, зокрема стан здоров'я, вік, стать і його соціальний статус. Особливої уваги заслуговує оперативність здійснення судового контролю, передбачена Статутом кримінального судочинства 1864 року: скарги на дії слідчого підлягали передачі до компетентного органу контролю – окружного суду – протягом трьох днів, а у випадку оскарження затримання особи – не пізніше ніж протягом доби. Розгляд таких скарг здійснювався в перший робочий день у відкритому судовому засіданні за участю всіх заінтересованих осіб [228, с. 280].

Таким чином, в межах першого досліджуваного періоду в ході судової реформи відбулося започаткування судового контролю, що було відображено в нормативно-правових актах в сфері кримінального судочинства того часу.

Характеризуючи другий етап, що охоплює період з 16 березня 1917 року по 24 серпня 1991 року включно, нормативно-правове регулювання судового контролю за досудовим розслідуванням мало тенденцію до ліквідації демократичних здобутків попереднього періоду розвитку, що виявилось у скасуванні інституту судових слідчих, а функції контролю за провадженням досудового розслідування у різні періоди мали то органи прокуратури, то судові органи.

Принагідно відзначимо, що у період відновлення української державності у 1917–1920 роках, пов'язаний із функціонуванням Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського та Директорії, організація та діяльність судових і правоохоронних органів зазначених державних утворень здійснювалися переважно на основі законодавства колишньої Російської імперії та Тимчасового уряду, зокрема Статуту кримінального судочинства 1864 року. Водночас ці нормативно-правові акти зазнавали поступових змін і доповнень, ініційованих урядами Української Народної Республіки та Української Держави.

Варто наголосити, що значна частина законодавчих актів у сфері судочинства, ухвалених у періоди діяльності Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського та Директорії, фактично не була реалізована на практиці, що зумовлювалося нестабільною політичною ситуацією в Україні та складними умовами воєнного часу [61, с. 6–8].

В період входження до складу СРСР в Україні, що відбулося внаслідок утворення 1-12 грудня 1917 року у Харкові на I Всеукраїнському з'їзді Рад діяло республіканське законодавство УСРР (УРСР), яке дублювало положення всесоюзних правових актів, зокрема що стосується законодавства у сфері судочинства та досудового розслідування. Встановлення радянської влади в Україні ознаменувало різкі зміни у організації судоустрою та здійсненні судочинства, зокрема кримінального – було ліквідовано такі демократичні принципи та інститути як приватна адвокатура, інститут судових слідчих, інститути прокурорського нагляду, суд присяжних, право на апеляційне і касаційне оскарження судових рішень, а натомість запроваджувались революційні трибунали, колективні місцеві народні суди, дільничні, повітові та міські [117, с. 17], діяльність яких не мала нічого спільного з правосуддям.

Декрет про суд від 22 жовтня 1917 року № 1 містив норму, відповідно до якої попереднє слідство у кримінальних справах покладається на місцевих суддів одноосібно до моменту перетворення системи судоустрою відповідно до радянської моделі судоустрою та судочинства [38, с. 125–126]. Положенням про народний суд УРСР від 26 жовтня 1920 року народному судді було надане право проводити розслідування. Вказане положення стало підґрунтям для видання Інструкції для народних слідчих, а також Циркуляру про провадження кримінальних справ у нарсудах [38, с. 125–126]. У такий спосіб народні слідчі стали правонаступниками слідчих комісій. Стаття 6 Положення про народний суд встановлювала, що народний суддя одноосібно: 1) здійснював нагляд за проведенням дізнання органами міліції, затверджував та підсилював запобіжні заходи, у разі необхідності пом'якшував їх;

2) вирішував питання про зупинення дізнання та передання кримінальної справи до суду [38, с. 125–126].

Таким чином, відповідно до нормативних актів періоду 1917-1922 років контроль за діяльністю органів міліції в процесі дізнання здійснювався народними суддями. Це виражалось у оцінюванні дотримання прав та свобод людини і громадянина в кримінальному процесі.

В період входження України до складу СРСР, з 1917 по 1991 роки, було прийнято три кримінально-процесуальні кодекси: КПК УСРР від 1922 року [86], КПК УРСР від 1927 року [88], КПК УРСР від 1960 року [87], на основі аналізу яких, ми можемо простежити історичні особливості радянського періоду становлення судового контролю. В межах названого періоду відбувалися неодноразові реформи кримінально-процесуального законодавства, які стосувалися зокрема зміни правового становища суду, судді, його процесуального статусу і ролі в кримінальному провадженні.

Перший КПК УСРР був затверджений Всеукраїнським Центральним виконавчим комітетом 13 вересня 1922 року, врегульовував порядок здійснення провадження у кримінальних справах в органах попереднього слідства та в судах і визначав повноваження органів прокуратури на всіх стадіях кримінального процесу. В досліджуваному нормативному акті було проголошено демократичні засади, що відображали концепцію судової реформи середини XIX століття з виправленням певних недоліків дореволюційного законодавства.

Інститут судових слідчих відповідно до КПК УСРР 1922 року діяв під контролем суду і під наглядом з боку прокуратури, з 1923 року судовий контроль замінявся прокурорським наглядом, з 1928 року слідчі передалися у повне адміністративне підпорядкування органам прокуратури [86]. При цьому згідно з КПК УСРР 1922 року елементи статусу слідчого як носія судової влади віддалено були притаманні (з-поміж інших слідчих) лише слідчим при радах народних суддів та при Народному Комісаріаті Юстиції (частина 5

статті 23 КПК), а згідно з КПК УСРР 1927 року (і то лише на перших порах) – військовим слідчим військового трибуналу (частина 5 стаття 24 КПК) [131].

Згідно з Положенням про прокурорський нагляд, затвердженим Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом УСРР 28 червня 1922 року, на прокуратуру було покладено повноваження щодо здійснення безпосереднього нагляду за діяльністю органів досудового слідства та дізнання у частині виявлення і розслідування кримінальних правопорушень [131]. Основи кримінального судочинства СРСР і союзних республік від 31 жовтня 1924 року закріпили положення, відповідно до якого попереднє розслідування, що здійснювалося органами дізнання, слідчими та іншими уповноваженими посадовими особами, перебувало під наглядом прокуратури [122].

Починаючи з 1924 року, судовий контроль за забезпеченням прав і свобод громадян на стадії попереднього слідства мав обмежений і переважно формальний характер, оскільки судова перевірка здійснювалася лише постфактум — після ухвалення відповідних рішень або вчинення процесуальних дій чи бездіяльності. Характерним був і значний часовий розрив між прийняттям рішення органами досудового розслідування та його судовим розглядом. Крім того, судовий контроль не поширювався на кримінальні провадження, у яких розслідування було припинене. За таких умов домінуючим вважався відомчий контроль та прокурорський нагляд як основні гарантії законності на досудовій стадії.

Відповідно до статті 146 КПК УСРР від 20 липня 1927 року за пропозицією прокурора слідчий був зобов'язаний скасувати обраний запобіжний захід, замінити його іншим або обрати запобіжний захід, якщо він не був обраний слідчим. При цьому слідчому надавалося право оскаржити таку пропозицію до вищого прокурора, паралельно з обов'язковим виконанням пропозиції прокурора. Учасники кримінального процесу не мали права оскаржити дії слідчого до суду. Право на оскарження дій слідчого, які порушують або обмежують права учасників процесу, надавалося сторонам,

свідкам, експертам, понятим, поручникам і заручникам (стаття 205 КПК УРСР) [88, с. 35].

Окреслюючи подальшу еволюцію правового регулювання судового контролю за досудовим розслідуванням і діяльністю слідчих, варто згадати постанову ВЦВК і РНК РРФСР від 11 вересня 1928 р., якою внесено зміни до Положення про судоустрій РРФСР: слідчих вивели з підпорядкування судів і підпорядкували органам прокуратури, водночас їхня підконтрольність Народному комісаріату юстиції та місцевим радам збережена. Такими нормативними змінами закріплювалася позиція держави щодо здійснення контролю за законністю процесу досудового розслідування прокуратурою, що створювало навколо кримінальних справ середовище потенційної вини підозрюваного (обвинуваченого) і переважно обвинувальний характер у більшості вироків [11, с. 79].

Подальший розвиток інститут судового контролю відбувався у контексті лібералізації законодавства у сфері кримінального судочинства в період кінця 1950-х – початку 1960-х років після смерті Й. Сталіна. Як зазначає В. Т. Малярєнко, кримінальне процесуальне законодавство на той час складалося із застарілих та суперечливих нормативних актів, які не відповідали завданням розвитку радянського суспільства на досліджуваному етапі, тому виникла необхідність оновлення законодавства у сфері кримінального судочинства [101, с.85]. Так, 25 грудня 1958 року Верховною Радою СРСР було ухвалено базовий закон – «Основи кримінального судочинства СРСР і союзних республік» [121], у відповідності до якого був прийнятий новий КПК УРСР від 28 грудня 1960 року (вступив в дію з 01 квітня 1961 року). Прийняті у 1958 році Основи кримінального судочинства СРСР та КПК 1960 року не передбачали положень про застосування заходів процесуального примусу на етапі досудового слідства за рішенням суду та взагалі залишили поза увагою судовий контроль будь-якої діяльності органів досудового розслідування. У КПК 1960 року функція контролю за діяльністю

посадових осіб на стадії досудового розслідування покладалась на органи прокуратури.

Таким чином, другий етап з 16 березня 1917 по 24 серпня 1991 року включно охоплює період встановлення та існування різних форм української державності, період існування радянської влади на українських землях, який загалом характеризується регресом ідей судового контролю. Контроль за кримінальним процесом на стадії досудового слідства в період існування СРСР базувався на здійсненні прокурорського нагляду та відомчого процесуального контролю начальника слідчого відділу.

Пострадянський період розвитку інституту судового контролю (з 24 серпня 1991 року по 21 червня 2001 року включно) ознаменувався зміною радянської правової ідеології і поступовим запровадженням у сферу кримінального права європейських та міжнародних стандартів. Після проголошення України незалежною правовою державою 24 серпня 1991 року КПК УРСР продовжив діяти на території України, хоча необхідно відмітити, що його норми були суттєво трансформовані у зв'язку з потребами розвитку законодавства, що яскраво демонструє більше ніж 50 змін та поправок до тексту цього кодифікованого акта.

Напрями реформування досудового слідства в умовах становлення незалежної України були визначені «Концепцією судово-правової реформи в Україні», схваленою Верховною Радою України 28 квітня 1992 року, а також Конституцією України від 28 червня 1996 року. Закріплені в цих актах положення стали концептуальною основою для подальшої законотворчої діяльності, спрямованої на модернізацію кримінального процесуального законодавства.

У Концепції наголошувалося на необхідності надання процесуальним законодавством максимально можливих правових гарантій для захисту особи, запровадження судового порядку оскарження дій слідчого, що призводять до порушення прав людини, розширення процесуальних прав учасників кримінального провадження, а також закріплення реальної процесуальної

самостійності слідчого. Саме в цьому документі вперше в період незалежності України було використано поняття «судовий контроль» і сформульовано ідею створення відповідного інституту [74]. Обраний Україною курс на побудову правової держави зумовив потребу в оперативному перегляді чинного на той час законодавства та відмові від усталених підходів радянської моделі кримінального процесу [67, с. 174].

Функціонування суду як органу контролю на стадії попереднього розслідування в незалежній Україні було нормативно закріплено вже Законом України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862-XII. Відповідно до положень цього Закону до компетенції районних (міських) та обласних судів було віднесено розгляд скарг: на постанови прокурора, слідчого або органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи (стаття 236-1 КПК); на рішення про закриття кримінальної справи (частина друга статті 215, частина друга статті 236, стаття 236-6 КПК); а також на санкції прокурора щодо застосування арешту (стаття 236-4 КПК) [153].

Розгляд зазначених скарг суддями здійснювався по суті та набув характеру оперативного (поточного) судового контролю за законністю й обґрунтованістю відповідних рішень органів дізнання, слідчого та прокурора, тобто безпосередньо на стадії досудового розслідування (статті 236-2, 236-4, 236-6 КПК). Це істотно відрізнялося від попередньої моделі, за якої судовий контроль мав виключно наступний характер і реалізовувався на стадіях направлення справи до суду та судового розгляду [131]. Аналіз наведених повноважень свідчить, що суддя відповідного суду, здійснюючи розгляд скарг на дії та рішення осіб, які проводили попереднє слідство, і ухвалюючи за їх результатами процесуальні рішення, фактично набув статусу суб'єкта стадії попереднього розслідування.

Європейські стандарти у сфері прав людини виходять із того, що саме суд є найбільш ефективним механізмом захисту прав і свобод особи. Конституція України 1996 року закріпила принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, визначила права і свободи людини як

найвищу соціальну цінність та поклала на судову владу обов'язок їх гарантування. Незалежність суду, а також гласність і відкритість його діяльності виступають важливими гарантіями забезпечення прав людини у кримінальному провадженні.

Після прийняття Конституції України здійснення судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю посадових осіб і органів, що здійснюють кримінальне провадження та які суттєво обмежують конституційні права особи під час розкриття і розслідування злочинів, було визнано самостійною функцією судової влади. Водночас чинне кримінально-процесуальне законодавство України регламентує повноваження судді у сфері судового контролю переважно фрагментарно та в загальних рисах. З огляду на те, що Конституція України визначає судові рішення однією з основних гарантій запобігання зловживанням з боку органів державної влади у процесі розслідування злочинів, виникає об'єктивна необхідність у детальному нормативному врегулюванні порядку ухвалення таких рішень, а також встановленні чітких вимог до їх змісту й якості [220, с. 3].

Подальший розвиток нормативно-правового регулювання судового контролю на стадії досудового розслідування з 24 серпня 1991 по 28 червня 1996 року включно зумовив внесення змін до КПК України з метою реформування сфери кримінального процесу в ході малої судової реформи. Законом України від 21 червня 2001 року № 2533-III «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» [148] суд наділявся новими повноваженнями на стадії досудового розслідування, зокрема:

1) обрання, продовження та зміну запобіжного заходу щодо обвинуваченого у вигляді взяття під варту суддями, відповідно, районного (міського), апеляційного та Верховного Суду України (статті 156, 165–165-3 КПК України від 13 квітня 2012 року);

2) дачу дозволу на обшук житла та іншого володіння особи (стаття 177 КПК України);

- 3) накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку (стаття 187 КПК України);
- 4) огляд житла чи іншого володіння особи (стаття 190 КПК України);
- 5) направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу;
- 6) включення в КПК України загальних положень про можливість оскарження безпосередньо до суду й інших дій як слідчого (окрім тих, оскарження яких допускалося й дотепер) (частина 5 стаття 234 КПК України), так і прокурора (частина 2 стаття 236 КПК України), проте з відтермінуванням їх розглядом судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті (частина 6 стаття 234, частина 3 стаття 236 КПК України) [148].

Однак рішенням Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/ 2003 положення частини 6 статті 234 та частини 3 статті 236 КПК України щодо неможливості розгляду судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого, прокурора стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи щодо певної особи були визнані неконституційними, втратили чинність [157]. Для виконання зазначеного рішення Конституційного Суду 24 грудня 2006 року Кримінально-процесуальний кодекс України було доповнено статті 236-7, 236-8 – нормами, якими віднесено розгляд цього питання до повноважень судді місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, з дотриманням правил підсудності [85]. А взагалі дискусії серед науковців щодо необхідності запровадження інституту слідчого судді були постійними. А. Ф. Бондюк, досліджуючи розвиток наукової думки щодо процесуального статусу слідчого судді, виділяє такі основні тези: по-перше, слідчий суддя може зосередити серед своїх повноважень велику кількість повноважень прокуратури та керівника слідчого органу, що взагалі обмежить їхні функції; по-друге, слідчий суддя як член суддівської спільноти матиме позицію, що буде такою ж як і інших суддів загальної юрисдикції [10, с. 207].

У науковій думці існувала пересторога, що запровадження інституту слідчих суддів може спричинити послаблення судової влади, розмивання її меж і порушення системи стримувань і противаг. Водночас обґрунтовувався й протилежний підхід: за умови наділення відповідними процесуальними засобами для об'єктивної та всебічної перевірки дій і рішень органів досудового розслідування та прокурора інститут спеціалізованих слідчих суддів здатен стати надійною ланкою у механізмі стримувань і противаг, виконуючи роль противаги незаконним або необґрунтованим домаганням органів публічного кримінального переслідування.

21 червня 2001 року до Кримінально-процесуального кодексу України було внесено суттєві зміни, спрямовані на приведення його положень у відповідність до вимог Конституції України. Зазначеними новелами було інституціоналізовано судовий контроль за досудовим розслідуванням у системі кримінального процесуального законодавства України, а також законодавчо закріплено судову процедуру застосування таких заходів процесуального примусу, як взяття під варту, затримання та доставлення особи до суду. Крім того, було істотно розширено механізми судового оскарження рішень, дій і бездіяльності органів досудового розслідування, врегульовано порядок їх апеляційного перегляду та скасовано інститут прокурорського нагляду за судовою діяльністю. Відповідні зміни знайшли відображення у доповненні КПК України нормами, що передбачали можливість звернення до суду зі скаргами на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи (стаття 236-1), про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (стаття 236-3), а також про закриття кримінальної справи (стаття 236-5) [113, с. 58].

Наступний етап розвитку правового регулювання тривав до 24 лютого 2022 року. Його початок пов'язаний із прийняттям нового КПК України, який втілює демократичні засади кримінального судочинства у національну правову систему. Діючий КПК України був прийнятий 13 квітня 2012 року, а вступив в дію 20 листопада 2012 року з урахуванням його прикінцевих положень

(розділ X). У КПК України встановлений порядок кримінального провадження, який обов'язковим для всіх його учасників і однаковим для всіх органів, які здійснюють кримінальне провадження. Метою створення нового систематизованого зведення комплексу норм, на основі яких здійснюється правове регулювання відносин у сфері кримінального провадження, є забезпечення найбільш оптимальних умов для виконання завдань кримінального провадження та створення відповідних умов і гарантій, які мають забезпечити особам, які беруть участь у кримінальному провадженні, захист їх прав, свобод і законних інтересів в сучасних умовах державного та суспільного розвитку.

КПК України від 13 квітня 2012 року є основоположним комплексним нормативним актом кримінального процесуального законодавства, положення якого здійснюють детальну правову регламентацію процесу кримінального провадження. КПК України впроваджує у кримінальний процес основоположні демократичні принципи судочинства, які закріплює Конституція України та міжнародні договори, учасником яких виступає наша держава. КПК України має прогресивний характер, адже містить чимало новел, які спрямовані на вдосконалення порядку кримінального провадження, посилення його оперативності та наближення вітчизняної системи захисту прав людини і громадянина до європейських та міжнародних стандартів.

У КПК України від 13 квітня 2012 року ідеї розвитку судового контролю на стадії досудового розслідування знайшли чіткий і детальний вираз. Перенесення центру ваги в процесі перевірки законності рішень органів досудового розслідування з прокурорського нагляду в площину судового контролю є закономірним підсумком розвитку досліджуваного правового інституту відповідно до положень Конституції України та загальновизнаними міжнародно-правовими стандартами в галузі захисту прав людини і громадянина [113, с. 58].

Передумовою запровадження інституту слідчого судді за КПК України від 13 квітня 2012 року стало положення про «максимально широке

застосування процедури попереднього судового дозволу на здійснення будь-якого обмеження свободи, таємниці приватного життя чи права власності особи (порівняно з моделлю постфактум контролю (судового оскарження) дій органів дізнання, слідства та прокуратури, що використовується в чинному КПК України від 13 квітня 2012 року) та пов'язане з цим загальне обмеження дискреційних повноважень цих органів» [19]. З прийняттям 13 квітня 2012 року КПК України, слідчий суддя був визначений як суб'єкт, повноваження якого зводяться до забезпечення прав та свобод особи на стадії досудового розслідування та сприяння інтересам правосуддя. При цьому, слід вказати, що окремої норми, яка б встановлювала повноваження слідчого судді у чинному КПК України від 13 квітня 2012 року, немає.

Отже, після прийняття КПК України від 13 квітня 2012 року інститут судового контролю у досудовому провадженні було істотно інституціонально та процедурно розширено, зокрема, шляхом впровадження такого суб'єкта, як слідчий суддя, та надання йому широкого кола повноважень у досудовому розслідуванні.

Становлення України як правової та демократичної держави супроводжується орієнтацією на імплементацію в національне законодавство ефективних правових стандартів розвинених європейських країн, що підтверджується системним реформуванням різних сфер суспільного життя. Відчутних якісних трансформацій зазнала і сфера кримінального судочинства, зокрема у 2012 році було прийнято Кримінальний процесуальний кодекс України, а після набрання ним чинності — приведено у відповідність до його положень значну кількість нормативно-правових актів.

Унаслідок проведених реформ було запроваджено нову концепцію кримінального провадження, яка передбачає суттєві зміни практично на всіх його стадіях, передусім на стадії досудового розслідування. У зв'язку з цим оновлення кримінального процесуального законодавства об'єктивно зумовлює необхідність переосмислення усталених доктринальних підходів теорії кримінального процесу до визначення сутності та ролі досудового

розслідування як самостійної стадії кримінального провадження. Відповідно, нова ідеологія здійснення досудового розслідування актуалізує потребу в подальших наукових дослідженнях та концептуальному осмисленні його змісту і значення.

Відповідно до положень нового КПК України від 12 квітня 2013 року центральною фігурою на стадії досудового розслідування виступає слідчий суддя. Необхідність його появи була обумовлена вимогами сучасності та великою кількістю причин, якими виступають відсутність процесуальної рівності між сторонами обвинувачення та захисту, значний обвинувальний ухил кримінального судочинства, невизначеність на законодавчому рівні змагального характеру кримінального провадження та інших принципів останнього, а також відсутність судового контролю за обмеженням конституційних прав і свобод осіб під час здійснення кримінального судочинства. У КПК України від 13 квітня 2012 року до повноважень слідчого судді відноситься велика кількість повноважень, що за старою редакцією належали до функцій слідчого та прокурора. Реалізація повноважень слідчого судді, може здійснюватися за участю сторін, які мають право на оскарження прийнятих ним рішень, у випадках, передбачених КПК України [67, с. 174]. Так, відповідно до КПК України до повноважень слідчого судді відноситься здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК України, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя [83].

Відповідно до Закону України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» слідчі судді (суддя) обираються зборами суддів на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при

розподілі судових справ та має пріоритетне значення [154]. Досліджуючи адміністративно-правовий статус слідчого судді Є. В. Дуліба до його особливостей відносить порядок набуття статусу, здійснення судового контролю за досудовим розслідуванням, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, дискреційний характер повноважень [44].

Слід відзначити, що в ході конституційної реформи правосуддя, проголошеної у Стратегії реформи судоустрою в Україні від 2015 року були змінені вимоги щодо кандидатури на посаду судді і порядок їх призначення, враховуючи позитивний досвід підбору на посади суддів зарубіжних країн. На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти і не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності в сфері права не менше п'яти років, компетентний, є доброчесним і володіє державною мовою (стаття 127 Конституції України) [73]. Судді призначаються на посади Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя за результатами конкурсного відбору та після проходження навчання в Національній школі суддів [154].

Також були здійснені зміни у підставах звільнення та притягнення судді до дисциплінарної відповідальності – було виключено норму про звільнення судді із займаної посади через порушення присяги, перелік підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності було доповнено такими підставами, як неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків, неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності, допущення суддею несумлінної поведінки, в тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї, встановлення невідповідності рівня судді задекларованим доходам, не підтвердження суддею законності джерела походження майна. Введено обов'язковість подання декларацій родинних зв'язків і доброчесності суддів, форми яких розроблені і затверджені 31 жовтня 2016 року Вищою кваліфікаційною комісією суддів України [154]. За загальним правилом, суддя

зобов'язаний щорічно до 1 лютого подавати декларації шляхом заповнення на офіційному сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Таким чином, слідчий суддя як новий суб'єкт контролю за дотриманням прав та свобод особи на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні є проявом концептуальних змін кримінального процесу України, зумовленими гармонізацією законодавства України з європейськими стандартами.

Подальші історичні умови розвитку інституту судового контролю в умовах агресії російської федерації проти України зумовлюють виділення нового етапу, який розпочався 24 лютого 2022 року. Цей етап виокремлюється у зв'язку з важливим змінами у кримінальному-процесуальному законодавстві, які зумовлені необхідністю забезпечення функції судового контролю в умовах дії воєнного стану.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (зі змінами) визначено, на час дії режиму воєнного стану, права та свободи людини і громадянина, що закріплені у статтях 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, можуть тимчасово обмежуватися. Такі обмеження засвідчують вимушений відступ Україною від своїх зобов'язань за ЄКПЛ в порядку статті 15 Конвенції (дерогації) [190].

Проаналізувавши стан судового контролю в умовах введення воєнного стану, О. В. Чорна відзначає зниження рівня гарантій захисту прав людини у кримінальному провадженні та суттєве ослаблення функції судового контролю [219, с. 262].

Характеризуючи названий етап, відзначимо, що інститут судового контролю зазнав багатьох змін та доповнень. Так, 14 квітня 2022 року було прийнято Закон України № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», що удосконалює положення статті 615 КПК України від 13 квітня 2012 року, якими закріплено,

що у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на проведення певних гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, продовження строків кримінального провадження та здійснення загальних обов'язків щодо захисту прав людини, їх може виконувати керівник органу прокуратури [145]. Частина 4 статті 615 КПК України від 13 квітня 2012 року встановлює можливість зміни територіальної підсудності у судово-контрольному провадженні при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності самого керівника органу прокуратури – такі скарги повинні бути розглянуті найбільш територіально наближеним судом, який може реалізовувати цю функцію, або іншим судом у визначеному законодавчо випадку [83].

Вважаємо за необхідне представити періодизацію історичного шляху становлення та розвитку правового регулювання судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування таким чином:

Етап 1. Започаткування та інституціоналізація судового контролю в умовах судової реформи (з 20 листопада 1864 по 17 березня 1917 року включно), який пов'язаний із становленням інституту судового контролю та закріпленні у законодавстві правового статусу нового члена суду – судового слідчого.

Етап 2. Судовий контроль в умовах формування української державності (з 17 березня 1917 року по 21 листопада 1920 року включно), який характеризується нестабільністю, коли більшість нових актів залишалася декларативними. Судовий контроль був практично відсутній як сталий інститут.

Етап 3. Регрес демократичних засад та інституцій в умовах радянської моделі правосуддя (з 21 листопада 1920 року по 24 серпня 1991 року включно), в межах якого Україна входили до складу СРСР, а правове регулювання досудового розслідування здійснювалося відповідно до актів всесоюзного

законодавства; в цей період відбувається скасування інституту судових слідчих, а повноваження щодо здійснення контролю за досудовим розслідуванням входили до компетенції прокуратури або суду. Названий етап пропонуємо розділити на два підетапи, а саме: 1. Судовий контроль на етапі становлення та централізації радянської влади, що характеризується переходом від судового контролю до прокурорського нагляду (з 21 листопада 1920 року по 25 грудня 1957 року включно). 2. Формальна кодифікація та інституційний монополізм прокуратури (з 25 грудня 1957 року по 24 серпня 1991 року включно).

Етап 4. Формування судового контролю після розпаду СРСР і закладення основ інституціоналізації судового контролю як складника демократизації (з 24 серпня 1991 року по 21 червня 2001 року включно), який пов'язаний демократизацією судової системи, а також із розробкою нових концепцій та підходів до судового контролю.

Етап 5. Етап впровадження судового контролю в кримінально-процесуальне законодавство (з 21 червня 2001 року по 13 квітня 2012 року включно), який пов'язаний із проведенням малої судової реформи, яка супроводжувалася внесенням змін до КПК 1960 року, які спрямовувалися на запровадження інституту судового контролю за досудовим розслідуванням.

Етап 6. Концептуальне оновлення та інституціоналізація судового контролю за КПК України від 2012 року (з 13 квітня 2012 року по 24 лютого 2024 року включно), в межах якого відбулося прийняття нового КПК України від 2012 року, відповідно до якого було запроваджено інститут слідчого судді як суб'єкта контролю за досудовим розслідуванням;

Етап 7. Судовий контроль в умовах дерогації прав людини до реалій воєнного стану (з 24 лютого 2022 року та триває дотепер), що характеризується послабленням судового контролю в умовах тимчасового обмеження Україною прав і свобод людини і громадянина під час дії воєнного стану.

1.2. Стан наукової розробки та методологія дослідження проблематики судового контролю щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування

З метою визначення наукового рівня знань, ступеня розробленості та підтвердження актуальності теми, на наше переконання, варто звернутися та оцінити стан наукового дослідження проблематики судового контролю під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.

Наукові праці, написані в умовах незалежної України умовно можна поділити на дві групи. Першу складають, ті які написані та опубліковані до прийняття КПК України від 13 квітня 2012 року, а другу групу – відповідно після прийняття та набуття чинності КПК України від 13 квітня 2012 року, оскільки в цьому контексті КПК України виступає певним рубіжем та абсолютно по-новому врегульовує ряд питань, зокрема, судового контролю щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування.

Визначення архітекτονіки судового контролю як правового інституту потребує розгляду його суттєвих характеристик, визначених в наукових роботах. В межах першої групи комплексному аналізу судового контролю, відокремленню його від правосуддя та прокурорського нагляду, визначенню провідних шляхів удосконалення судового контролю як гарантії прав людини в судочинстві була присвячена робота О. В. Кондратьєва «Організаційно-правові проблеми судового контролю» (2005 рік) [72]. В роботі авторка також розкриває правові й організаційні підстави діяльності суду щодо розгляду скарг на дії й рішення органів досудового слідства.

З урахуванням наявних у науковій доктрині підходів до визначення ознак судового контролю, у дослідженні запропоновано авторське трактування цього поняття як функції судової влади, що реалізується у

встановлених законом процесуальних формах з метою забезпечення доступу до правосуддя та спрямована на здійснення судового захисту особи і відновлення порушених прав у досудовому провадженні у кримінальній справі. Також окреслено предмет судового контролю, яким визнаються правовідносини між учасниками досудового розслідування, пов'язані з обмеженням прав особи на відповідній стадії кримінального процесу [72].

Водночас, на наше переконання, наведене визначення ґрунтується переважно на функціональному підході, що певною мірою звужує розуміння сутності судового контролю як комплексного правового інституту.

Всебічний і комплексний аналіз найбільш актуальних і важливих проблем судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу, визначення ознак рішень судді, які обмежують конституційні права громадян при розслідуванні злочинів, та рішень судді щодо розгляду скарг учасників процесу на дії та постанови посадових осіб та органів, що ведуть процес у стадії порушення кримінальної справи та досудового розслідування здійснила В. І. Чорнобук у дисертаційній роботі «Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу» (2007 рік) [220]. Авторка підкреслила, що судовий контроль є допоміжною по відношенню до правосуддя формою здійснення судової влади, а її об'єктом виступають висловлені у письмовій формі правозастосовчі акти.

На відміну від попереднього автора, М. Г. Шавкун у дисертаційній роботі «Процесуальний контроль органів державної влади на досудових стадіях кримінального процесу» (2010 рік) розглядає судовий контроль як головний елемент правосуддя та систему процесуальних дій, що направлені на перевірку кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування [224]. Наша позиція полягає в тому, що хоча судовий контроль не можна розглядати правосуддям у класичному розумінні цього слова, водночас він виступає важливим інструментом забезпечення справедливості, законності кримінального провадження.

І. В. Гловюк у своїй дисертаційній роботі «Судова діяльність у досудовому провадженні» (2008 рік) розглядає судовий контроль як напрям судової діяльності та визначає останній як «здійснювану у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку діяльність суду (судді) із розгляду та вирішення по суті скарг на дії, бездіяльність, рішення органу дізнання, дізнавача, слідчого, начальника слідчого відділу, прокурора та інших владних суб'єктів кримінального процесу» [27]. Предметом судової перевірки авторка визначає з'ясування дотримання органами розслідування вимог законності та обґрунтованості рішень, які ними приймаються і які являють собою цілісну систему взаємозалежних та взаємообумовлених ознак і проявів, що підлягають визначенню та оцінці в результаті винесення суддею рішення [27]. Робота є надзвичайно важливою для формування концептуальних основ судового контролю.

Дисертаційна робота Д. П. Кисленко на тему «Судовий контроль під час розслідування злочинів» (2011 рік) присвячена розробці теоретичних питань і окресленні шляхів вирішення практичних проблем судового контролю під час розслідування злочинів, напрямів його реформування та рекомендацій для покращення судової та слідчої практики, пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства у цьому напрямі [64]. При цьому автор зазначає, що «судовий контроль під час розслідування злочинів – це передбачена Конституцією України та КПК України діяльність суду у досудових стадіях кримінального судочинства, яка реалізується ним у встановленій процесуальній формі і спрямована на гарантування законності та обґрунтованості процесуальних дій та рішень органу дізнання, слідчого та прокурора та має на меті захист і охорону прав і свобод особи» [64].

До того ж, доречно у контексті наведеного вище пригадати наукові праці пов'язані з оскарженням і необхідністю забезпечення прав учасників кримінального провадження, які також стосуються судового контролю. Це, зокрема, роботи В. Л. Василенко «Обмеження окремих прав громадян під час досудового провадження» (2008 рік) [16]; А. В. Пономаренко «Забезпечення

прав і законних інтересів особи, ув'язненої під час досудового розслідування» (2011 рік) [129]; В. В. Назаров «Обмеження конституційних прав людини в кримінальному провадженні» (2009 рік) [112]; О. А. Струць «Законність та обґрунтованість проведення слідчих дій як гарантія прав і свобод учасників кримінального судочинства» (2009 рік) [174]; Д. В. Сімонович «Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України» (2011 рік) [169].

Після набрання чинності КПК України наукові дослідження інституту судового контролю в кримінальному провадженні активізувалися в кількох основних напрямках. Зокрема, увага приділяється: по-перше, загальним засадам судового контролю та його реалізації в межах кримінального провадження; по-друге, аналізу повноважень слідчого судді та його правового статусу; по-третє, дослідженню судового контролю за окремими предметами у рамках кримінального провадження.

Перший напрям представлений роботами Д. П. Кисленко «Судовий контроль під час розслідування злочинів» (2012 рік) [64]; С. Г. Герасименко «Судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства: національне законодавство та зарубіжний досвід» (2012 рік) [24]; В. В. Косов «Суб'єкти судово-контрольного провадження на досудових стадіях кримінального процесу» [75]; Т. Г. Ільєва «Функція судового контролю у кримінальному процесі» (2014 рік) [62]; І. В. Канфуї «Правовідносини слідчого, прокурора та слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні» (2017 рік); М. А. Макаров «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи» (2018 рік) [98]; А. Б. Степанов «Співвідношення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю під час досудового розслідування» (2018 рік) [173].

Другий із зазначених напрямів – що стосується слідчого судді як ключової постаті в системі судового контролю – знайшов відображення в працях С. А. Пшенічко («Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні», 2014) [155], А. Ф. Бондюк («Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні»,

2017) [12], О. В. Бурлака («Забезпечення реалізації слідчим суддею функції захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні», 2018) [13], С. В. Шапутько («Повноваження слідчого судді щодо судового контролю у кримінальному провадженні», 2018) [225], Д. А. Бялковського («Реалізація конституційних засад кримінального провадження в діяльності слідчого судді», 2021) [15].

Третій напрям досліджень судового контролю у кримінальному провадженні зосереджений на аналізі окремих предметів судового контролю, пов'язаних із здійсненням конкретних процесуальних дій або забезпеченням окремих прав і гарантій у межах досудового розслідування. У межах цього підходу дослідники розглядають питання правового регулювання, практичної реалізації та меж судового контролю в контексті конкретних інститутів кримінального процесу. Зокрема, у дисертаційному дослідженні Р. І. Тракала (2014 рік) увага приділена особливостям судового контролю за дотриманням права на повагу до приватного життя [184]. У свою чергу, О. І. Полухович (2017 рік) проаналізував механізми судового контролю при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій [128]. Дослідженню правових та організаційних засад судового контролю при проведенні обшуку присвячена дисертація М. В. Комарової (2019 рік) [75], а питання тимчасового доступу до речей і документів як предмета судового контролю розкрито у роботі Т. О. Кузубової (2019 рік) [89].

Фундаментальною є робота М. А. Макарова «Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи». Автор розглядає судовий контроль у кримінальному процесі як діяльність слідчого судді на стадії досудового розслідування та під час екстрадиційної процедури зі здійснення у порядку, передбаченому КПК України, наданих йому повноважень, метою якої є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [98, с. 80]. Найбільша увага у цьому випадку приділена саме слідчому судді як суб'єкту здійснення судового контролю.

А. Ф. Бондюк визначає судовий контроль як законодавчо регламентований, не преюдиціальний, здійснюваний за наявності процесуальних підстав у визначених межах, напрям діяльності слідчого судді, що забезпечує законність рішень та дій слідчого, прокурора з метою дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Повноваження слідчого судді при здійсненні контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб на стадії досудового розслідування реалізуються переважно під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження (у т.ч. запобіжних заходів), проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора [12, с. 3].

Загальна характеристика інституту оскарження процесуальних дій, рішень або бездіяльності під час досудового розслідування надана Д. І. Клепкою, котра виділила такі його основні риси, як свобода оскарження; урегульованість, активна поведінка зацікавленої особи; гарантованість, диспозитивність [66, с. 29], визначила ознаки цього виду оскарження як самостійного забезпечувального провадження, здійснила аналіз предмета оскарження під час досудового розслідування [66, с. 28-46].

Проведений аналіз дозволяє констатувати відсутність уніфікованого підходу до визначення поняття «судовий контроль» у кримінальному процесі. Попри те, що у науковій літературі простежується спільне розуміння його сутності як форми процесуального контролю за діяльністю органів досудового розслідування, автори по-різному акцентують його природу, місце в системі кримінального провадження та співвідношення з іншими проявами судової влади. Узагальнюючи позиції, представлені в досліджених роботах, можна виокремити такі:

- 1) судовий контроль як функція судової влади;
- 2) судовий контроль як допоміжна форма судової влади;
- 3) як напрям судової діяльності;
- 4) як головний елемент правосуддя;

5) як гарантія дотримання прав і свобод особи в кримінальному провадженні.

Аналіз наукових позицій дозволяє також сформулювати основні наукові підходи до визначення досліджуваного поняття:

1. Функціональний підхід. Функціональний підхід передбачає акцент на функціях, що забезпечуються під час судового контролю. Функціональний підхід дозволяє комплексно зрозуміти роль судового контролю в кримінальному провадженні, зосереджуючись на його ключових завданнях і функціях, які сприяють забезпеченню законності, правопорядку та захисту прав і свобод громадян. При цьому в межах функціонального підходу одні автори акцентують увагу на допоміжній ролі судового контролю, а інші на основній.

2. Процедурний підхід до визначення поняття «судовий контроль» зосереджується на конкретних діях та процесах, які здійснюються слідчими суддями для виконання цієї функції. Такий підхід підкреслює активну роль слідчого судді у забезпеченні законності та захисті прав громадян.

3. Суб'єктний підхід до визначення поняття «судовий контроль» акцентує увагу на тих суб'єктах, які беруть участь у здійсненні судового контролю, а також на їхніх ролях, повноваженнях і взаємодії. Цей підхід розглядає судовий контроль через призму діяльності в першу чергу слідчого судді. Цей підхід допомагає краще зрозуміти механізми функціонування судового контролю через діяльність конкретних учасників та їхню взаємодію у правовій системі.

На наше переконання іманентними ознаками інституту судового контролю в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування є:

1. Спрямованість судового контролю на захист прав, свобод та інтересів осіб. У процесі реалізації судового контролю слідчий суддя зобов'язаний перевірити, чи дотримуються права осіб, залучених до сфери досудового розслідування, та чи не допускається їх порушення під час здійснення слідчих і процесуальних дій. Для обґрунтування актуальності проблеми ефективності

судового контролю в межах кримінального провадження доцільно звернутися до показників індексу верховенства права. Всесвітній проєкт правосуддя (World Justice Project) щорічно здійснює комплексну оцінку стану верховенства права у різних державах світу. За результатами дослідження 2023 року Україна посіла 89-те місце з інтегральним показником 0,49 бала. При цьому рівень кримінальної юстиції було оцінено у 0,36 бала, а забезпечення прав обвинуваченого – у 0,45 бала з можливого максимального значення 1,00 [247].

У 2024 році показник кримінального правосуддя в Україні становив 0,37 бала, зокрема ефективність системи досудового розслідування була оцінена на рівні 0,28 бала, тоді як рівень гарантування прав обвинуваченого залишився без змін і становив 0,45 бала [247]. Наведені результати свідчать про наявність системних проблем та зумовлюють необхідність їх поглибленого аналізу, а також пошуку шляхів підвищення ефективності судового контролю не лише шляхом удосконалення кримінального процесуального законодавства, а й через трансформацію практики його застосування.

2. Судовий контроль реалізується в рамках процесуальних норм та повноважень слідчого судді. У пункті 18 частини першої статті 3 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що здійснення судового контролю на стадії досудового розслідування належить до компетенції слідчого судді [83]. Системний аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства дає підстави стверджувати, що повноваження слідчого судді мають комплексний характер і можуть бути згруповані за трьома основними напрямками: по-перше, повноваження, пов'язані із застосуванням заходів процесуального примусу під час досудового розслідування; по-друге, повноваження щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів дізнання, слідчого та прокурора; по-третє, повноваження у сфері надання дозволів на проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина [170, с. 16].

У цьому контексті І. В. Слободенюк слушно зауважує, що процесуальна форма здійснення судового контролю гарантує можливість оскарження судових рішень у встановленому законом порядку, що є невід'ємним елементом забезпечення права на справедливий судовий розгляд [172].

3. Судовий контроль як інститут кримінального провадження має системний та універсальний характер. Судовий контроль реалізується як за зверненнями учасників кримінального провадження, так і з ініціативи суду у випадках, передбачених законом. Це свідчить про те, що слідчий суддя наділений повноваженнями перевіряти законність, обґрунтованість і неупередженість рішень, дій або бездіяльності правоохоронних органів, слідчих та прокурорів на різних етапах кримінального провадження. Універсальність судового контролю проявляється в його поширенні на всіх суб'єктів кримінального процесу, зокрема підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків, а також їхніх законних представників і захисників. Метою здійснення судового контролю є забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів усіх зазначених осіб шляхом неухильного дотримання процесуальних гарантій і принципів справедливого судочинства.

4. Судовий контроль спрямований на забезпечення законності та неупередженості рішень, дій і бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора на стадії досудового розслідування. У межах здійснення судового контролю перевіряється, чи реалізують органи досудового розслідування та прокуратура свої повноваження відповідно до вимог закону. Слідчий суддя оцінює дотримання встановлених кримінальним процесуальним законодавством процедур і процесуальних правил під час проведення досудового розслідування, а також з'ясовує, чи не допускаються порушення прав і законних інтересів підозрюваних, обвинувачених та інших учасників кримінального провадження.

5. Судовий контроль має превентивний (профілактичний) характер. Судовий контроль виступає ефективним інструментом запобігання можливим порушенням прав і свобод людини на стадії досудового розслідування,

зокрема шляхом своєчасного виявлення та усунення помилок, порушень або процесуальних недоліків у діяльності органів досудового розслідування. Його реалізація спрямована не лише на реагування на вже допущені порушення, а й на недопущення їх виникнення в подальшому.

Зазначений підхід узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009, у якому розкрито зміст і цільове призначення судового контролю як контролю за додержанням законності у діяльності правоохоронних органів під час здійснення ними дізнання та досудового слідства. Конституційний Суд України наголосив, що метою судового контролю є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина [158].

Ефективність здійснення судового контролю під час розслідування злочинів обумовлюється низкою факторів, головним з яких є належна правова регламентація основних засад цієї діяльності та досконалість процесуального механізму. Тому важливе значення в контексті названої проблематики має вирішення законодавцем питань щодо визначення місця та статусу суддів, до компетенції яких належить реалізація цієї важливої процесуальної функції, їх повноважень, порядку розгляду відповідних подань, скарг та прийняття рішення [65, с. 180].

Таким чином, аналіз наукових досліджень, присвячених проблематиці судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурорів, вказує на відсутність уніфікованого підходу до визначення цього поняття. У науковій літературі, написаній до та після прийняття КПК України, виділено кілька основних підходів до розуміння суті судового контролю.

Важливі наукові положення та практично значущі висновки щодо проблематики судового контролю у кримінальному провадженні містяться не лише в дисертаційних дослідженнях, але й у монографіях, підручниках, науково-практичних коментарях та численних наукових статтях. У цих джерелах розглядаються як загальнотеоретичні засади судового контролю, так

і специфіка повноважень слідчого судді, особливості розгляду окремих клопотань і скарг, проблеми тлумачення процесуальних норм, а також питання дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження. Такий масив наукової літератури формує ґрунтовну доктринальну базу для подальшого удосконалення законодавства та практики застосування інституту судового контролю.

Окрему увагу вважаємо за необхідне приділити методології дослідження судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. Як влучно підкреслює С. Д. Гусарєв, питання методології досліджень є, мабуть, одними з найважливіших за рівнем свого значення для юридичної теорії та відповідної юридичної практики. Це пояснюється тим, що залежно від сутності висхідних методологічних принципів, на яких базується правове мислення, тип правової культури здійснюється не тільки наукове пізнання права, але й його практичне втілення у реальну площину життя [36].

В онтологічному вимірі методологія наукового пізнання – це система філософських засад пізнавальної діяльності та відповідних загальнонаукових, міжгалузевих та галузевих наукових принципів, методів, категорій і теоретичних положень, що забезпечують отримання та систематизацію нових знань про об'єктивну реальність. У гносеологічному вимірі – це вчення про суттєві властивості й закономірності виникнення, функціонування та розвитку множини методологічних систем [232, с. 42–43].

Д. О. Новіков наголошує, що методологія в усіх науках орієнтована не на фіксацію вже наявного знання, а на запуск нових циклів пізнання та отримання нової інформації. У базовій категорії методології – методі – відображаються принципи й вимоги, операції та процедури, правила й норми, які забезпечують здобуття, перевірку та підтвердження нового знання в науковому дослідженні. Інакше кажучи, методологія має бути спрямована не на опис онтологічного змісту категорій і законів, а на виклад пізнавальних

регулятивних засобів, прийомів і методологічних принципів, які сприяють досягненню поставленої мети [115].

У методології наукового пізнання важливе місце відводиться методології юридичної науки. Так, П. М. Рабінович звертає увагу на те, що методологія юридичної науки – це система підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ [156, с. 618]. Заслуговує на увагу розуміння методології юридичної науки як системи принципів і способів організації, побудови і здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності у сфері дослідження державно-правової дійсності, а також учення про цю систему [37, с. 63].

Серед найпоширеніших методологічних підходів, які використовуються наукою з метою всебічного аналізу об'єкта пізнання, слід назвати: діалектичний, антропологічний, аксіологічний, феноменологічний, системний, комунікативний, цивілізаційний, діяльнісний, історичний, інформаційний, порівняльно-типологічний та ін. Зазначені підходи можна згрупувати, виокремивши філософсько-світоглядні, загальнонаукові та приватно-наукові підходи [177, с. 122].

На філософсько-світоглядному рівні ми відштовхувалися від такого основного підходу наукового пізнання як діалектичний. Діалектичний підхід передбачає аналіз явищ у їхньому розвитку, суперечностях, взаємозв'язках і взаємозалежностях. В контексті наукового дослідження це проявляється через вивчення еволюції ролі слідчого судді, зміни функцій та меж контролю у контексті реформ кримінального процесуального законодавства.

Окрему увагу приділимо методологічним підходам, які зазвичай визначають як «комплекс основних вихідних установок, включаючи певне початкове уявлення про досліджуваний об'єкт, а також обумовлені цими уявленнями стратегія, тактика і методи дослідження. Це принципова методологічна орієнтація дослідника, точка зору, з якої розглядається об'єкт

дослідження (спосіб визначення об'єкта), принципи і поняття, які керують загальною стратегією дослідження» [105, с. 84].

Як влучно підкреслює Я. А. Бикова «з часом значення історичного підходу у вивченні права не зменшилося. Сучасна юридична наука не може обійтися без належного історичного пізнання права» [8, с. 100]. Цей підхід передбачає вивчення явищ та правових інститутів у контексті їхнього виникнення, становлення та розвитку. Історичний підхід дозволяє простежити еволюцію судового контролю на стадії досудового розслідування кримінального провадження, виявити закономірності його трансформації та встановити причини виникнення цього правового інституту. У межах обраної теми історичний підхід реалізується через аналіз нормативно-правових джерел попередніх історичних етапів, дослідження становлення інституту слідчого судді, як логічного етапу розвитку демократичної системи розподілу влади і захисту прав людини, а також вивчення динаміки розвитку досліджуваного інституту на сучасному етапі.

Термінологічний підхід передбачає зосередження уваги дослідника на понятійно-категоріальному апараті теми, виявлення сутності ключових термінів, їх змістовного наповнення, логічних меж і взаємозв'язків. Застосування цього підходу дає змогу уникнути термінологічної плутанини, встановити чіткість у вживанні понять, а також забезпечити змістовну єдність наукового викладу. У межах термінологічного підходу в дослідженні використано компілятивний метод, суть якого полягає у наведенні кількох авторських дефініцій базових понять (таких як «судовий контроль», «бездіяльність слідчого», «оскарження процесуальних дій», тощо), з подальшим синтезом уточненого авторського визначення [37, с. 122].

Такий підхід дозволяє врахувати широку палітру наукових позицій і водночас виробити власне бачення дослідника щодо суті й ознак ключових правових категорій. Комплексне порівняння наукових визначень, у поєднанні з індуктивним узагальненням, сприяє формулюванню авторських дефініцій,

які, хоча й не супроводжуються детальними поясненнями, базуються на логіці, структурності та системності раніше поданих варіантів.

Структурно-функціональний підхід можна визначити як дослідницький підхід, який полягає в розчленуванні складного об'єкта на складові, у вивченні зв'язків між ними і визначенні місця і ролі всіх складових у функціонуванні об'єкта як цілого за умови збереження ним своєї цілісності у взаємодії із зовнішнім середовищем [105, с. 192]. Застосування структурно-функціонального підходу дозволило: встановити функціональні зв'язки між різними елементами, зокрема як дії або бездіяльність одного суб'єкта (наприклад, слідчого) породжує необхідність контролюючого реагування з боку іншого (слідчого судді); визначити місце та роль судового контролю на стадії досудового розслідування кримінального провадження. Збереження цілісності цього інституту можливе лише за умови правильної взаємодії його структурних компонентів та узгодженості з процесуальним середовищем.

У дослідженні також використано герменевтичний підхід. Методологічним призначенням правової герменевтики в контексті юридичної аргументації є пошук і реалізація змісту правової норми, вивчення проблеми множинності смислів. Відповідно, правова герменевтика дає можливість створити методологічну основу послідовного застосування способів тлумачення для кращого розуміння змісту правової норми, виявлення волі, закріпленої в нормі права, розуміння правової конструкції. Мета правової герменевтики полягає в тому, щоб не тільки усвідомити смисл норми, але й перекласти цей смисл на мову більш конкретних висловлювань, наближених до практичних ситуацій настільки, щоб не виникало сумнівів у їх належності до норми права, котра піддається тлумаченню, і тим самим полегшувати її застосування [115].

У контексті судового контролю на стадії досудового розслідування герменевтичний підхід виявляє себе передусім у процесі інтерпретації норм КПК України, що регламентують підстави, порядок та межі оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора.

В умовах неоднозначності або оціночного характеру правових формулювань правова герменевтика дозволяє з'ясувати не лише буквальний зміст правової норми, а й її цільове спрямування, логіку законотворця, контекст правозастосування. Особливо це актуально у випадках, коли практика судового контролю не є усталеною або коли виникають колізії чи прогалини в праві. До того ж, герменевтичний підхід дозволяє аналізувати судову практику через призму змістовної відповідності застосування норм – наприклад, як судді тлумачать вимоги до скарги, оцінюють обґрунтованість бездіяльності чи межі втручання у дискрецію органів досудового розслідування. Такий підхід виявляє не лише формально-логічну структуру норми, а й множинність її значень, що виникають у конкретних правових ситуаціях.

Отже, герменевтичний підхід у дослідженні судового контролю дозволяє забезпечити глибоке семантичне і контекстуальне розуміння правових норм; сприяти єдності практики тлумачення і застосування положень КПК України; обґрунтувати власну правову позицію дослідника на підставі логіки правового смислу, а не лише формального тексту норми.

Аксіологічний підхід у дослідженні судового контролю за діями, бездіяльністю та рішеннями слідчого, дізнавача і прокурора на стадії досудового розслідування кримінального провадження дозволяє акцентувати увагу не лише на правових конструкціях і процедурах, а й на ціннісних засадах, що лежать в основі функціонування цього інституту. Його методологічне призначення полягає у виявленні, аналізі та інтерпретації правових цінностей, що реалізуються або порушуються в процесі здійснення судового контролю. Такими цінностями є передусім права і свободи людини, зокрема право на свободу, особисту недоторканність, справедливий суд; законність, як базова цінність правової держави; баланс публічного інтересу й інтересів особи, що особливо важливо при застосуванні заходів примусу; доступ до правосуддя та ефективний засіб захисту, гарантований статтями 6 і 13 ЄКПЛ. Відхід від догматизму у дослідженні правових явищ, висвітлення

права як соціокультурного явища визначає необхідність використання аксіологічного підходу у його взаємодії з принципом правового поліцентризму [36, с. 21]. У межах аксіологічного підходу інститут судового контролю розглядається як механізм реалізації і захисту правових цінностей у кримінальному процесі.

Метод наукового пізнання – це система принципів, правил, норм, прийомів отримання та систематизації нових знань про об'єктивну й суб'єктивну реальність. У діяльнісному, процедурному розумінні метод є послідовністю дій, що спрямовані на досягнення пізнавальної мети, тобто отримання та систематизацію нових знань. У праксеологічному контексті метод «дисциплінує» пошук істини, дає змогу рухатися до пізнавальної мети найкоротшим і найефективнішим шляхом [232, с. 35].

Формально-юридичний (нормативно-догматичний) метод є традиційним для юридичної науки і становить необхідний ступінь у пізнанні права, оскільки дозволяє вивчати внутрішню будову держави і права, їх найважливіші властивості, класифікувати головні ознаки, визначати юридичні поняття й категорії, встановлювати прийоми тлумачення правових норм і актів, систематизувати державно-правові явища.

У межах дослідження судового контролю за діями, бездіяльністю та рішеннями слідчого, дізнавача і прокурора, формально-юридичний метод дозволяє аналізувати чинне кримінальне процесуальне законодавство, перш за все положення розділу 26 КПК України (статті 303–307), а також інші норми, що регулюють діяльність слідчого судді; встановлювати зміст правових норм, їх структуру, юридичні ознаки та механізми дії; визначати терміни і поняття, що мають значення для правозастосування, наприклад: «судовий контроль», «бездіяльність слідчого»; виявляти прогалини, колізії та неузгодженості у законодавстві, які впливають на ефективність судового контролю; застосовувати прийоми юридичного тлумачення (буквальне, системне, телеологічне тощо) для обґрунтування авторської позиції щодо правильного розуміння та застосування норм.

Формально-юридичний метод дає можливість розглядати судовий контроль як чітко врегульований інструмент, що діє у межах законодавчо визначених процедур, із встановленими суб'єктами, строками, порядком і наслідками прийняття рішень. Він забезпечує стабільність і однозначність правових висновків, а також слугує основою для порівняльного правового аналізу.

Історико-правовий метод у дослідженні судового контролю на стадії досудового розслідування полягає в аналізі етапів становлення, розвитку та трансформації цього інституту у кримінальному процесі, з урахуванням політико-правових, соціальних та правових змін. Використання історичного методу дозволяє не тільки краще зрозуміти сутність судового контролю як правового явища, але й обґрунтувати необхідність його вдосконалення з урахуванням минулих помилок, позитивного досвіду та нових викликів.

Метод класифікації дозволив структурувати основні форми реалізації судового контролю на досудовій стадії кримінального провадження шляхом розподілу процесуальних рішень слідчого судді на окремі категорії за предметним критерієм.

Застосування системно-функціонального методу дозволило розглядати судовий контроль не ізольовано, а як невід'ємний елемент системи кримінального провадження, що має складну внутрішню структуру і виконує важливі функції у взаємодії з іншими процесуальними суб'єктами. У межах цього підходу було проаналізовано внутрішні складові інституту судового контролю (суб'єкти, предмет, процедура розгляду скарг, підстави для прийняття судового рішення) та з'ясовано функціональне призначення кожної з них.

Порівняльно-правовий метод полягає в зіставленні різних державних і правових систем, інститутів, категорій з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними. Дослідженні інституту судового контролю на досудовому етапі кримінального провадження порівняльно-правовий метод дозволяє зіставити українську модель судового контролю з моделями інших

держав (наприклад, ФРН, Франції, Польщі, США), зокрема щодо особливостей правового регулювання, обсягу повноважень слідчого судді або відповідного судового органу, суб'єктів, які мають право подати скаргу, виявити спільні риси, оцінити імплементацію міжнародних стандартів (зокрема рішень ЄСПЛ) у національне законодавство та судову практику.

Статистичний метод відіграв особливу роль у дослідженні ефективності судового контролю на стадії досудового розслідування, оскільки дав змогу проаналізувати кількісні показники звернень учасників кримінального провадження зі скаргами на дії або бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора, а також встановити частоту їх задоволення судом.

Застосування цього методу дозволило виявити певні тенденції, наприклад, щодо активності реалізації права на скаргу, рівня правової обґрунтованості дій органів досудового розслідування. Завдяки статистичному аналізу вдалося сформулювати емпіричну основу для обґрунтованих висновків про стан судового контролю, виявити типові порушення, що найчастіше стають предметом оскарження, та оцінити ефективність відповідних судових механізмів захисту прав і свобод особи.

Таким чином, статистичний метод дав можливість поєднати теоретичне дослідження з реальними практичними даними, що підвищило доказову базу дослідження і дозволило сформулювати пропозиції щодо удосконалення правозастосовної практики.

Таким чином, обидва методи сприяли формуванню практико-орієнтованих пропозицій і дозволили перейти від описово-аналітичного рівня дослідження до прогностично-рекомендаційного, що особливо важливо для забезпечення подальшого вдосконалення правозастосовної практики в цій сфері.

1.3. Динаміка змін сучасного нормативно-правового регулювання діяльності слідчих суддів за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування

Визначальною характеристикою кримінального процесуального закону є його якість, яка виступає запорукою ефективного та справедливого правосуддя, захисту прав та інтересів учасників кримінального провадження, виконання завдань кримінального провадження.

Л. М. Лобойко наголошує на особливому значенні якості кримінального процесуального законодавства, обґрунтовуючи це низкою ключових чинників. По-перше, кримінально-процесуальні норми регулюють суспільні відносини, у межах яких втручання в права і свободи особи може бути найбільш інтенсивним порівняно з іншими галузями права. По-друге, рівень якості кримінального процесуального законодавства безпосередньо корелює з кількістю та характером його порушень на практиці. По-третє, належно сформульовані процесуальні норми сприяють їх простоті та доступності для розуміння всіма учасниками кримінального провадження. По-четверте, висока якість законодавства забезпечує реальну реалізацію прав і законних інтересів осіб, залучених до кримінальної процесуальної діяльності, а також мінімізує ризики зловживання процесуальними правами з боку її суб'єктів. По-п'яте, якість кримінального процесуального закону є необхідною умовою ухвалення справедливого та обґрунтованого кінцевого процесуального рішення [94, с. 30].

Зауважимо, що з питанням якості кримінального процесуального закону тісно пов'язане питання його стабільності та динамічності. Д. А. Монастирський стабільність закону визначав як ознаку закону, що характеризує його здатність бути адекватним регулятором суспільних відносин протягом тривалого часу без внесення до закону концептуальних (змістовних) змін [110, с. 7]. До того ж він вважає, що є два розуміння

стабільності закону: як незмінність закону (незмінний закон – стабільний закон) і як сталість підходу до регулювання суспільних відносин з можливістю системної еволюційної зміни законодавства (закон може змінюватися, залишаючись при цьому стабільним) [110, с. 7].

В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін у своїй статті «Стабільність як умова ефективності законодавства про кримінальну відповідальність», висловлюють думку, що з одного боку «стабільність (стійкість) законодавства – це властивість його системи, яка свідчить про доцільність у наступності тих концептуальних приписів законодавства, що довели свою ефективність протягом більш-менш тривалого часу їх застосування, яка відбиває його здатність протистояти дестабілізувальним, руйнівним впливам інших систем, зовнішнього середовища, змістом якої є регулювання суспільних відносин упродовж певного часу без внесення суттєвих (докорінних, сутнісних) змін» [180, с. 4–5].

І. В. Суходубова визначає динамічність законодавства через його змінюваність, можливість оновлюватися, удосконалюватися під впливом зовнішніх факторів, своєчасно реагувати на відповідні зміни, що відбуваються в державі та суспільстві, що свідчить про його здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, дозволяє зберігати законодавству його основні системні властивості і тим самим ефективно регулювати суспільні відносини [175, с. 331].

Узагальнюючи відзначимо, що стабільність як ознака якості законодавства включає такі характеристики:

- 1) сталість правової політики та підходів до правового регулювання, що має наслідком послідовність та узгодженість законодавства, передбачуваність правових норм;
- 2) наявність ідей, принципів і стратегічних цілей при здійсненні правового регулювання;
- 3) тривалість застосування правової норми.

В свою чергу ознаками динамічності законодавства, на наш погляд, є:

1) здатність законодавства своєчасно адаптуватися до змін у суспільстві, економіці та технологіях без втрати стабільності;

2) частота внесених змін та швидка реакція законодавця.

Динаміка може бути позитивною та забезпечувати актуальність законодавства за умови, що зміни носять концептуальний характер є передбачуваними, інтегрують міжнародні стандарти, сприяють гармонізації законодавства.

Безпосереднім формальним показником стабільності і динамічності законодавства є індекс змін, доповнень і новел у системі законодавства, а змістовним – аналіз причин такого індексу, тобто умов, які викликають до життя таке співвідношення стабільності–нестабільності–динамічності законодавства [175, с. 332].

Переходячи безпосередньо до аналізу цих показників в контексті нормативно-правового регулювання діяльності слідчих суддів за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування, підкреслимо що норми про оскарження були внесені концептуально до КПК України з метою дотримання балансу між стороною обвинувачення та стороною захисту. Такі зміни автори кримінально-процесуального закону визначили як виключно необхідні, оскільки правові стандарти в державі докорінно змінилися та обрали шлях демократизації політико-правових процесів в Україні, передусім у державному устрої, ставку на інтеграцію вітчизняного законодавства в європейські правові стандарти [39].

У своїй первинній редакції КПК України передбачав можливість оскарження восьми рішень, дій чи бездіяльності двох суб'єктів, а саме – слідчого та прокурора. Так, оскарженню підлягали:

по-перше, бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 КПК України, а також у не

здійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк. Оскаржити могли заявник, потерпілий, підозрюваний, володілець тимчасово вилученого майна;

по-друге, рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, підозрюваним;

по-третє, рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим;

по-четверте, рішення прокурора про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, підозрюваним;

по-п'яте, рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

по-шосте, рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;

по-сьоме, рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання;

по-восьме, рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього КПК України – підозрюваним.

За період з прийняття і до цього часу стаття 303 КПК України зазнала шість редакцій. Розглянемо їх детальніше:

1. Законом України від 23 травня 2013 року № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» [142] було визначено порядок провадження щодо юридичної особи, яке здійснюватиметься одночасно з кримінальним провадженням щодо фізичних осіб, які від імені та в інтересах цієї юридичної особи вчинили злочин. Законопроектом було розширено коло суб'єктів, які мають можливість оскаржувати рішення, бездіяльність слідчого, дізнавача,

прокурора представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

2. Законом України від 23 лютого 2014 року № 767-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» [143] виключено пункт 9. Відзначимо, що його виключення передувало введення названими законами окремої глави про заочне кримінальне провадження в КПК України. Він передбачав, що заочне кримінальне провадження може мати місце, якщо підозрювана чи обвинувачувана особа ухиляється від правосуддя та вважається можливим проведення провадження за її відсутності. Він окреслював обставини, за яких підозрювана чи обвинувачувана особа вважалася такою, яка ухиляється від правосуддя. Він також визначав орган, уповноважений приймати рішення щодо проведення заочного кримінального провадження (слідчий чи прокурор на стадії досудового розслідування, суд на стадії проведення судового розгляду справи). Закон також передбачав обов'язкову участь захисника під час проведення заочного кримінального провадження, а також передбачав, що провадження повинно бути зупинено, якщо з'явилася підозрювана чи обвинувачувана особа або якщо було встановлено неможливість проведення провадження за відсутності підозрюваної чи обвинувачуваної особи. Ці закони були названі «диктаторськими» та втратили чинність 2 лютого 2014 року.

3. Законом України від 03 квітня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [140] було додано можливість оскарження повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником. Зміни

спрямовані на захист прав підозрюваних, надаючи їм додаткові можливості для захисту своїх інтересів на стадії досудового розслідування. В. В. Андрух підкреслює, що механізм оскарження повідомлення про підозру значно розширює можливості особи у здійсненні захисту своїх процесуальних і матеріальних прав шляхом подання скарги на повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру. Неефективність оскарження повідомлення про підозру перетворює цей вид оскарження у процедурну формальність, шляхом реалізації якої неможливо захистити права і свободи людини на стадії досудового розслідування [4].

Разом із тим, як зазначають Н. В. Глинська, І. В. Басиста та О. М. Дроздов, внесення цих змін спричинило низку практичних і тлумачних проблем, пов'язаних із їх темпоральним застосуванням. Зокрема, у судовій практиці виникла колізія щодо можливості оскарження повідомлення про підозру в об'єднаних кримінальних провадженнях, які складаються з матеріалів, внесених до ЄРДР як до, так і після 16 березня 2018 року. Частина судів почала тлумачити це положення надмірно формально, відмовляючи у праві на оскарження лише через дату внесення відомостей, що, на думку авторів, суперечить принципу верховенства права та практиці ЄСПЛ. Науковці пропонують відмовитися від формального підходу й застосовувати нові процесуальні гарантії на користь особи, якщо хоча б одне з об'єднаних проваджень було зареєстроване після 16.03.2018 року, оскільки це відповідає змісту права на ефективний судовий захист [24, с. 109].

4. Законом України від 16 жовтня 2017 року № 2213- VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» [144] у частині першій статті 303 пункт 1 доповнено словами «іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування». Таким чином розширено коло суб'єктів, які мають право на оскарження. Розширення кола суб'єктів, які можуть оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів

досудового розслідування та прокурора, забезпечує захист прав не тільки обвинувачених чи потерпілих, але й інших осіб, які можуть зазнати порушень їхніх прав під час досудового розслідування.

Також додано пункт 9¹ такого змісту: «рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування – особою, якій відмовлено у задоволенні скарги, її представником, законним представником чи захисником» [144]. Ця зміна спрямована на забезпечення процесуальної справедливості та дотримання розумних строків під час досудового розслідування, що є ключовим елементом прав людини у кримінальному процесі. Також особам, які вважають, що їхні права на розгляд справи в розумні строки порушено, надається додатковий механізм захисту їхніх інтересів через можливість оскарження рішень прокурора. Це сприяє підвищенню ефективності досудового розслідування, оскільки органи досудового розслідування та прокурори будуть змушені дотримуватись встановлених строків і уникати невинуватих затримок у процесі.

Законодавчі зміни, внесені Законом № 2213-VIII, мають суттєве значення для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. Вони спрямовані на забезпечення більш ефективного захисту прав учасників кримінального провадження, зокрема, через розширення кола осіб, які мають право на оскарження, та надання можливості оскарження рішень прокурора щодо недотримання розумних строків. Це підвищує рівень відповідальності органів досудового розслідування та прокурорів, сприяє дотриманню законності та процесуальних норм, а також зміцнює принципи верховенства права та справедливості у кримінальному процесі.

5. Законом України від 18 вересня 2018 року № 2548-VIII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» [146] додано ще одну підставу для оскарження, а саме

«відмова слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктом 9⁻¹ частини першої статті 284 цього Кодексу, – стороною захисту, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, її представником». Ця зміна забезпечує права сторони захисту та інших осіб, чий права можуть бути обмежені під час досудового розслідування, на оскарження відмови у закритті кримінального провадження. Це дає можливість стороні захисту ефективно реагувати на можливі порушення їхніх прав. Можливість оскарження рішень про відмову у закритті провадження забезпечує додатковий механізм контролю за дотриманням прав учасників кримінального процесу та інших осіб, що сприяє зміцненню законності та справедливості у кримінальному процесі.

6. Законом України від 17 червня 2020 року № 720-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»» [141]. Закон внесено в контекст спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, що зменшує складність та терміни розслідування для деяких типів злочинів. Це може включати зменшення обсягу формальностей, спрощення процесуальних дій та усунення деяких процедурних бар'єрів. Спрощення процедур допомагає підвищити швидкість і ефективність розслідування, що особливо важливо для злочинів, які потребують оперативних дій для збору доказів або забезпечення правопорядку.

7. Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 № 2462-IX пункт 4 частини першої статті 303 доповнено словами «одним із близьких родичів або членом сім'ї, коло яких визначено цим Кодексом, та/або захисником померлого». Ці зміни дозволяють забезпечити процесуальне

правонаступництво, щоб після смерті особи її законні інтереси могли захищати не лише захисник, який діяв до цього, а й близькі родичі або члени сім'ї.

Таким чином, тенденція щодо регулювання даних суспільних відносин має позитивну динаміку та все більше притаманна на сучасному етапі розвитку кримінально-процесуальної науки. Більше того, зазначені зміни зумовлюються й з серйозним ускладненням соціальних та політичних процесів, які мають бути врегульовані на законодавчому рівні, що, у свою чергу, змушує законодавця більш конкретно деталізувати відповідні кримінальні процесуальні дії. Тим не менш не лише нормативний підхід дає можливість адаптуватись до сучасних викликів, адже судова практика продовжує демонструвати нові проблеми та виклики, які при прийнятті відповідних змін фактично не могли бути враховані. Слід враховувати і той аспект, що деталізація будь-якої правової норми чи навіть процедури надає більше процесуальних можливостей для здійснення власного інтересу, що суперечить загальній категорії «дух закону». На жаль, така категорія лише втілюється в національне законодавство, але має позитивну динаміку не лише у процесуальному законі, але й у його застосуванні профільними органами.

Стабільність та динамічність кримінального процесуального законодавства є взаємопов'язаними та доповнюють одна одну. Стабільність забезпечує послідовність та передбачуваність правових норм, тоді як динамічність дозволяє законодавству своєчасно реагувати на зміни у суспільстві, зберігаючи свою ефективність. Зміни, внесені до КПК України, спрямовані на удосконалення кримінального процесуального законодавства, забезпечення захисту прав учасників кримінального провадження та підвищення ефективності розслідування. Це свідчить про постійний розвиток і адаптацію законодавства до сучасних викликів, зберігаючи при цьому його основні системні властивості та забезпечуючи справедливість кінцевих рішень.

Висновки до Розділу I

Історичний розвиток правового регулювання судового контролю окреслює шлях від вибіркового й обмеженого контролю до закріплення його як фундаментального інституту захисту прав людини. Історичні витoki цього інституту простежуються з англійської правової традиції, зокрема із запровадженням Habeas Corpus та Великої хартії вольностей 1215 року, які заклали фундаментальні принципи захисту особи від свавілля влади. Започаткування інституту слідчого судді як незалежного суб'єкта судового контролю в досудовому розслідуванні почалося з Франції та ця модель пізніше стала прикладом для реформ у інших європейських державах. Судова реформа 1864 року впровадила інститут судового слідчого, який здійснював контроль за законністю досудового слідства на теренах України. Після 1917 року в СРСР відбувається згортання демократичних інституцій. Інститут судового слідчого було ліквідовано, а контроль за слідством передано органам прокуратури. З прийняттям КПК України від 13 квітня 2012 року інститут судового контролю у досудовому провадженні було істотно інституціонально та процедурно розширено, зокрема, шляхом впровадження такого суб'єкта, як слідчий суддя, та надання йому широкого кола повноважень у досудовому розслідуванні. В умовах запровадження воєнного стану, коли права і свободи людини і громадянина зазнали тимчасових обмежень, починаючи з 24 лютого 2022 року, судовий контроль послаблюється.

Проведений аналіз дозволяє констатувати відсутність уніфікованого підходу до визначення поняття «судовий контроль» у кримінальному процесі. Попри те, що у науковій літературі простежується спільне розуміння його сутності як форми процесуального контролю за діяльністю органів досудового розслідування, автори по-різному акцентують його природу, місце в системі кримінального провадження та співвідношення з іншими проявами судової влади. Узагальнюючи позиції, представлені в досліджених роботах, можна виокремити такі: судовий контроль як функція судової влади; судовий контроль як допоміжна форма судової влади; як напрям судової діяльності; як

головний елемент правосуддя; як гарантія дотримання прав і свобод особи в кримінальному провадженні. Аналіз наукових позицій дозволяє також сформулювати основні наукові підходи до визначення досліджуваного поняття: функціональний підхід; процедурний підхід; суб'єктний підхід.

Узагальнення цих наукових підходів стало підґрунтям для удосконалення методології дослідження: авторський підхід базується на трьох методологічних рівнях – філософсько-світоглядному (передусім діалектичний підхід), загальнонауковому (системний, історичний, структурно-функціональний, аксіологічний, герменевтичний, порівняльно-типологічний) і приватно-науковому (формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, статистичний, метод класифікації, узагальнення та прогнозування), що у своїй сукупності забезпечило комплексність і цілісність аналізу, поглибило доктринальні уявлення про судовий контроль, конкретизувало його правову природу як особливої форми здійснення судової влади в кримінальному провадженні та дозволило сформулювати авторське бачення його місця в системі гарантій прав людини.

Динаміка змін нормативно-правового регулювання діяльності слідчих суддів у контексті розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування або прокурора свідчить про поступове вдосконалення законодавства з метою забезпечення балансу між стабільністю норм та їхньою здатністю оперативно реагувати на виклики сучасності; реформування КПК України, зокрема статті 303, демонструє прагнення законодавця гармонізувати національні правові стандарти з європейськими, посилити гарантії судового контролю та ефективного захисту прав учасників кримінального процесу, водночас зберігаючи засади справедливості, правової визначеності та передбачуваності.

РОЗДІЛ 2

СУБ'ЄКТНО-ПРЕДМЕТНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ОСКАРЖЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ТА ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Суб'єкти оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування

Успішній реалізація права особи на оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування сприятиме чітке окреслення кола осіб, які мають право на подання таких скарг та виступають суб'єктами оскарження на стадії досудового розслідування. Нечітке визначення цього питання може призвести до негативних наслідків. З одного боку, необґрунтоване розширення кола заявників призведе до зайвого витрачання процесуальних засобів, а з іншого – безпідставне обмеження цього права унеможливить звернення осіб, чий права та законні інтереси зазнали порушень. Встановлення балансу є ключовим для визначення тих, хто може звертатися до слідчого судді з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування або прокурора.

Однією з головних характерних ознак інституту оскарження під час досудового розслідування є саме свобода оскарження. За положеннями статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [73].

Зміст принципу свободи оскарження полягає в забороні встановлення законодавцем будь-яких обмежень щодо реалізації права на оскарження. Гарантування свободи оскарження дій (бездіяльності) органів і посадових осіб у досудовому розслідуванні, з одного боку, дозволяє учасникам кримінального

провадження повною мірою реалізувати свої процесуальні права й забезпечити захист власних інтересів, а з іншого – сприяє виявленню й усуненню порушень і помилок, допущених при здійсненні кримінального провадження.

Гарантування права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора є одним із ключових елементів механізму реалізації завдань кримінального провадження, визначених статтею 2 КПК України. З метою забезпечення своєчасного, повного та об'єктивного розслідування кримінальних правопорушень має функціонувати ефективний механізм виявлення відхилень від установлених законом стандартів здійснення досудового розслідування. У цьому контексті особлива роль належить заінтересованій особі, яка, будучи безпосередньо залученою до кримінального провадження, здатна найбільш оперативно реагувати на можливі порушення. Право на оскарження виступає універсальним процесуальним засобом захисту для такої особи, який може бути реалізований у разі виникнення відповідної потреби. Зокрема, у ситуаціях, коли учасник кримінального провадження вважає, що досудове розслідування не здійснюється належним чином або проводиться неповно, закон має передбачати дієві процесуальні інструменти, спрямовані на активізацію та корекцію ходу кримінального провадження.

Відповідно до положень КПК України заінтересована особа не наділена правом безпосереднього звернення до слідчого судді зі скаргою на бездіяльність слідчого чи прокурора. Законодавець передбачив опосередкований механізм захисту, який полягає у необхідності попереднього звернення до слідчого або прокурора з клопотанням про проведення відповідної слідчої (розшукової) дії та подальшого оскарження відмови у його задоволенні як процесуального рішення. Водночас бездіяльність слідчого чи прокурора, що полягає у фактичному неналежному здійсненні досудового розслідування, як самостійний об'єкт судового оскарження чинним КПК України не передбачена.

Аналогічна ситуація виникає і в разі порушення інших завдань кримінального провадження, зокрема недотримання належної правової процедури або застосування необґрунтованого процесуального примусу, що свідчить про упереджений характер розслідування та зумовлює необхідність усунення допущених порушень. За таких обставин, як правило, порушується і завдання щодо забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. У подібних випадках право на оскарження набуває значення дієвого процесуального механізму коригування ходу кримінального провадження відповідно до його загальних цілей і завдань [116, с. 107].

Відзначимо, що право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності є однією із загальних засад кримінального провадження (пункт 17 частини 1 статті 7 КПК України), з якою мають узгоджуватися зміст і форма кримінального провадження. Згадуваний принцип гарантує кожному право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України (частина 1 статті 24 КПК України).

За своєю правовою природою право на оскарження включає три взаємопов'язані складові елементи: суб'єкта цього права – громадянина України, іноземця або особу без громадянства, які з моменту звернення зі скаргою набувають процесуального статусу скажника; орган, наділений повноваженнями щодо розгляду скарги, – суд; а також об'єкт оскарження, яким можуть бути будь-які рішення, дії чи бездіяльність, що сприймаються носієм права як реальна або потенційна загроза його правам, свободам чи законним інтересам. При цьому загальний об'єкт оскарження у кожному конкретному випадку підлягає уточненню та набуває конкретизованої форми предмета відповідної скарги. У такому розумінні оскарження як сукупність процесуальних дій, пов'язаних із поданням і розглядом скарги, слід розглядати як забезпечувальний механізм реалізації самого права на оскарження [116, с. 108].

Першочерговою умовою здійснення права на оскарження є діяльність зацікавленої особи, що спрямована на реалізацію свого права. Ініціювання процесу оскарження, передусім залежить від волевиявлення зацікавленої особи. Оскарження рішень слідчого судді виникає в тому разі, коли такими рішеннями порушено права або законні інтереси учасника кримінально-процесуальних відносин. Проте сам факт порушення цих прав або інтересів є лише підставою для звернення до суду з метою захисту свого порушеного права, але якщо особа своїми діями не реалізує свого права на оскарження, процес оскарження так і не почнеться [179, с. 212].

Таким чином, рішення суб'єкта щодо звернення зі скаргою залежить від волевиявлення особи – ніхто не може бути примушений до подання скарги або відмови від неї, скаржник може подати клопотання про залишення скарги без розгляду у будь-який момент.

Звернення особи зі скаргою на рішення, дії або бездіяльність слідчого або прокурора у досудовому розслідуванні має своїм наслідком появу нових кримінальних процесуальних відносин у рамках судово-контрольного провадження з перевірки законності та обґрунтованості оспорюваних рішень, дій або бездіяльності.

Так, всі особи, діяльність яких спрямована на забезпечення або сприяння реалізації судового контролю у досудовому провадженні як функції судової влади, мають статус суб'єктів судово-контрольного провадження на стадії досудового розслідування у кримінальному процесі. Під суб'єктом судово-контрольного провадження на досудових стадіях кримінального процесу розуміються всі особи, діяльність яких і правовідносини між якими спрямовані на реалізацію чи сприяння реалізації судового контролю у досудовому провадженні як функції судової влади.

Суб'єкти судово-контрольного провадження у досудовому розслідуванні розглядаються науковцями (В. В. Косов) згідно широкого та вузького підходів. Відповідно до широкого підходу суб'єктами судово-контрольного провадження на досудових стадіях кримінального процесу є всі

особи, які беруть участь у реалізації чи сприянні реалізації функції судової влади, мають процесуальні права і несуть визначені кримінально-процесуальним законом обов'язки. Згідно вузького підходу до суб'єктів судово-контрольного провадження належать ті суб'єкти, які набувають відповідних прав та несуть певні обов'язки в зв'язку з тим чи іншим видом або формою судово-контрольного провадження на досудових стадіях кримінального процесу [75, с. 10].

В залежності від певних критеріїв – форми, виду судово-контрольного провадження, ініціативи суб'єктів; ролі суб'єкта у судово-контрольному провадженні на досудових стадіях кримінального процесу; наділення суб'єкта владно-розпорядними повноваженнями; значення у здійсненні судово-контрольної діяльності; за функціональною ознакою, суб'єкти судово-контрольного провадження підлягають класифікації. Один суб'єкт судово-контрольного провадження у досудових стадіях кримінального процесу може належати одночасно до декількох груп.

Серед наведених критеріїв класифікації особливий інтерес становить такий критерій, як функціональна роль суб'єкта у досудовому судово-контрольному провадженні. Так, характерною особливістю суб'єктного складу відносин у судово-контрольному провадженні є їх трьохчленний характер, що передбачає існування трьох груп суб'єктів:

- суб'єкти владних повноважень, чиї рішення, дії або бездіяльність оскаржені;
- суб'єкти, уповноважені розглядати скарги;
- суб'єкти – скаржники.

Суб'єкти судово-контрольного провадження у досудовому провадженні за нормами за КПК України, залежно від їхньої ролі у названому виді провадження, поділяються на:

- суб'єктів, які мають владні повноваження та обстоюють публічні інтереси (слідчий суддя, прокурор, слідчий);

- суб'єктів, які мають власний інтерес або захищають чи представляють інтереси інших осіб (підозрюваний, захисник, законний представник, скаржник, його захисник, представник чи законний представник та ін.);
- суб'єктів, які сприяють здійсненню судово-контрольного провадження (експерт, спеціаліст, перекладач, свідок, секретар судового засідання [75, с. 15-16].

Таким чином, до складу суб'єктів судово-контрольного провадження входять суб'єкти оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, які мають власний інтерес або захищають чи представляють інтереси інших осіб та мають право оскаржити рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора. Правовий статус суб'єктів оскарження рішень слідчого, прокурора на стадії досудового розслідування впливає із розуміння суб'єктів судово-контрольного провадження.

За Великим тлумачним словником сучасної української мови В. Т. Бусел той, хто скаржиться, є скаржником [18, с. 46], тому можливе використання цього поняття як узагальненого (родового) для визначення правомочного суб'єкта звернення до суду зі скаргою на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора.

Відповідно до частини 1 статті 220 КПК України можливість заявляти клопотання під час досудового розслідування надається стороні захисту, потерпілому і його представнику чи законному представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій та у випадках, установлених КПК України, іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника [155, с. 81].

У статті 303 КПК України законодавець визначає перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та осіб, які мають право на оскарження

відповідних рішень. Цією нормою сформульовано перелік кола суб'єктів оскарження у судово-контрольному провадженні [83].

Категорія осіб, щодо яких можуть бути застосовані заходи безпеки, визначається відповідно до статті 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року № 3782-XII. До цієї категорії належать особи, які заявили до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брали участь чи сприяли виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; потерпілий та його представник у кримінальному провадженні; підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; персонал органу пробації; свідок; викривач; експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених вище, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства; особа, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представник, законний представник чи захисник [150].

У науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо визначення суб'єктного складу оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. Підхід нормотворців щодо чіткого визначення переліку осіб, які можуть оскаржувати рішення слідчого або прокурора, піддається критиці. Зокрема, В. І. Шестаков, аналізуючи процесуальні норми інституту оскарження у досудовому розслідуванні, звертає увагу на значні обмеження суб'єктного складу оскарження [234, с. 215]. Науковець вважає, що право певної особи оскаржити дії, рішення чи бездіяльність має бути чітко закріплене безпосередньо в нормі, яка визначає коло прав та обов'язків відповідного суб'єкта чи учасника кримінального провадження, незважаючи

на наявність або відсутність у КПК України спеціальних норм щодо оскарження [233, с. 264].

Нормативний підхід, що представлений у КПК України, необґрунтовано, на думку Д. І. Клепки, звужує коло осіб, наділених правом оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. Єдиним критерієм, що дозволяє визначити, які дії чи бездіяльність органу дізнання, слідчого, прокурора, які рішення цих органів та осіб можуть бути оскаржені до суду та хто саме має право на таке оскарження, є обмеження конституційних прав і свобод громадян. Норми Конституції України в цьому випадку виступають нормами прямої дії [66, с. 76] .

Суб'єкти оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування наділяються певними ознаками. Для віднесення особи до числа суб'єктів, які мають право подати скаргу на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора у досудовому розслідуванні, вона повинна володіти сукупністю певних ознак: участь особи у кримінально-процесуальних відносинах; порушення або можливе порушення прав та інтересів особи рішеннями або проведеними по відношенню до особи діями чи бездіяльністю органів досудового розслідування або прокурора [81, с.70].

Першою ознакою скажника є участь особи в кримінально-процесуальних правовідносинах. У кримінально-правовій науці присутній підхід, відповідно до якого для учасників кримінального провадження характерним є участь у провадженні на підставах і у порядку, передбачених кримінально-процесуальним законом, за умови, що відсутні обставини, за яких закон виключає можливість їх участі у провадженні, наявність визначених прав та обов'язків, порядок реалізації яких визначено законом. Учасники кримінального провадження діють у кримінальному судочинстві відповідно до своїх прав та обов'язків у встановленому порядку, вони вступають у процесуальні правовідносини та несуть відповідальність за невиконання своїх обов'язків або порушення прав інших учасників.

Аналізуючи ознаки суб'єктів кримінально-процесуальних правовідносин, відзначимо, що поряд із учасниками кримінально-процесуальних відносин, право на оскарження яких чітко визначає кримінально-процесуальний закон, до кола суб'єктів оскарження можуть бути включені учасники кримінально-процесуальної діяльності, правовий статус який лише частково визначений КПК України, або які лише згадуються в законі. КПК України не визначає правовий статус названої категорії осіб, проте діями і рішеннями органів попереднього розслідування вони фактично ставляться в положення суб'єктів внутрішньо-процесуальних відносин, в ході яких можуть виникнути порушення або обмеження їхніх прав та інтересів [81, с. 70].

Про відмінність між суб'єктами кримінального провадження та суб'єктами судово-контрольного провадження як учасників забезпечувального провадження також йдеться в матеріалах судової практики. У Постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04 жовтня 2021 року у справі № 756/10189/20 суд приходить до висновку, що суб'єктний склад забезпечувальних проваджень не є тотожним суб'єктному складу основного кримінального провадження. На думку суду, такий підхід забезпечує дотримання принципу законності у кримінальному провадженні, що передбачає можливість допуску особи до провадження з метою реалізації її прав та обов'язків [136].

Другою обов'язковою ознакою суб'єкта оскарження науковці (А. Р. Туманянц, О. Г. Шило) називають порушення конституційних прав та інтересів порушені через рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора [236, с. 774]. Аналізуючи цей критерій, О. Г. Шило, зазначає, що є порушення прав та законних інтересів особи являється таким безпосередньо, якщо такі права були або могли бути порушені рішеннями, діями чи бездіяльністю слідчого та прокурора. При цьому учасником кримінальних процесуальних правовідносин така особа стає з моменту звернення зі скаргою, оскільки розгляд та дозвіл останньої мають здійснюватись у порядку,

встановленому кримінальним процесуальним законодавством. Отже, необхідність забезпечення прав таких суб'єктів зумовлена неформальним визнанням їх учасниками кримінального процесу, а наявністю сутнісних ознак, які в сукупності характеризують їхнє фактичне становище як тих, хто потребує судового захисту [236, с. 285].

Цей критерій застосовується з обмеженням – він поширює свою дію на виключний перелік процесуальних рішень і дій, під час проведення яких ставляться під загрозу конституційні права та інтереси осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. До них можна віднести дії та рішення, пов'язані з оглядом, обшуком, накладенням арешту на майно, на грошові вклади та цінні папери; арештом, оглядом та вилученням кореспонденції; аудіо-відео контролем особи і так далі [185, с. 774].

Таким чином, суб'єктами оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування є особи, які беруть участь у кримінальному провадженні, права та інтереси яких були або могли бути порушені рішеннями, діями чи бездіяльністю слідчого та прокурора. Із аналізу ознак, що характеризують суб'єкта оскарження, випливає, що усі суб'єкти, права та інтереси яких зачіпаються у кримінальному провадженні, незалежно від наявності або відсутності процесуального статусу, можуть виступати суб'єктами оскарження.

Ці суб'єкти узагальнені нами у таблиці, що розміщена в Додатку Г. Таблиця демонструє, хто саме має право на оскарження певних рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора під час досудового розслідування - залежно від правового статусу особи.

Аналіз змісту таблиці дозволяє виявити порушення законодавчої техніки, що полягає у неузгодженості термінології. Зокрема, у різних пунктах статті 303 КПК України використано як конструкцію «підозрюваний, його захисник чи законний представник», так і «сторона захисту», що є синонімічними поняттями. Така суперечність у формулюваннях може

викликати сумніви у межах суб'єктного складу осіб, які мають право на відповідне оскарження, та потребує законодавчого уточнення або уніфікації.

Класифікація суб'єктів оскарження передбачає їх розподіл за певними спільними ознаками. Характер та значення діяльності суб'єктів судового-контрольного провадження є важливими для реалізації завдань кримінального судочинства, тому не можна не враховувати діяльність того чи іншого учасника судово-контрольного провадження.

Розвиток науково-правової думки та кримінально-процесуального законодавства, особливості класифікації суб'єктів кримінального процесу дозволяє виділити такі класифікації:

- 1) залежно від правового статусу суб'єкта оскарження:
 - суб'єкти оскарження, що являються учасниками кримінального процесу;
 - скаржники - інші суб'єкти кримінального процесу.
- 2) залежно від ступеня участі суб'єкта оскарження у кримінальному провадженні:
 - особи, які мають кримінально-процесуальний статус;
 - особи, які не мають кримінально-процесуального статусу, але висували вимогу або прохання про його надання;
 - інші особи, правам, свободам та інтересам яких завдано шкоди при здійсненні кримінального провадження.
- 3) за предметом оскарження:
 - суб'єкти оскарження дій слідчого, прокурора;
 - суб'єкти оскарження рішень слідчого та прокурора;
 - суб'єкти оскарження бездіяльності слідчого та прокурора.

Важливим питанням для науки кримінально-процесуального права є класифікація суб'єктів оскарження залежно від виконуваної функції та ступеня участі суб'єкта у кримінальному провадженні. У теорії кримінального процесу суб'єкти оскарження за даним критерієм поділяються на три групи:

- особи, які мають кримінально-процесуальний статус;

- особи, які не мають кримінально-процесуального статусу, але висували вимогу або прохання про його надання;

- інші особи, правам, свободам та інтересам яких завдано шкоди при здійсненні кримінального провадження [155, с.11].

Першу групу відповідно до поданої класифікації складають суб'єкти оскарження, наділені кримінально-процесуальним статусом. Процесуальний статус за своїм призначенням визначає положення, місце особи у кримінальному провадженні, а місце особи – її положення у кримінальному провадженні, що формує учасника кримінального провадження [168, с. 142]. Важлива роль статусу особи в кримінальному провадженні пов'язана із можливістю особи, яка володіє кримінально-правовим статусом, реалізовувати надані КПК України права та здійснювати належний захист.

У статті 3 КПК України визначено перелік сторін кримінального провадження, до яких належать слідчий, дізнавач, прокурор (в окремих випадках потерпілий, його представник чи законний представник), підозрюваний, його захисник та законний представник; до учасників кримінального провадження – потерпілий, його представник чи законний представник; до учасників судового провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених КПК, здійснюється судове провадження [83]. Процесуальний статус сторін кримінального провадження, потерпілого і його представника, інших учасників кримінального провадження, до яких належать заявник, цивільний позивач і цивільний відповідач та їхні представники, законний представник цивільного позивача, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник, визначено положеннями глави 3 КПК України.

Із аналізу положень статті 303 КПК України випливає, що до суб'єктів оскарження, які наділені кримінально-правовим статусом, відносяться заявник, потерпілий, його представник чи законний представник,

підозрюваний, його захисник чи законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, підозрюваний, обвинувачений, законний представник підозрюваного, обвинуваченого, виправданий, засуджений, їх захисники, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування.

У судовій практиці існують випадки, коли право скаржника, що належить до групи суб'єктів оскарження, наділених кримінально-правовим статусом, обмежується через нечітке розуміння його правового статусу слідчим суддею.

Так, Колегією суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у справі № 991/639/21 в ухвалі від 12 травня 2021 року було встановлено, що особа була позбавлена можливості оскаржити рішення про закриття кримінального провадження (пункт 4 частини 1 статті 303 КПК України) у зв'язку відсутністю статусу підозрюваного (представника чи законного представника підозрюваного). Вирішуючи питання про прийнятність скарги, слідчий суддя у справі прийшов до висновку, що особа позбавлена статусу підозрюваного у кримінальному провадженні зв'язку із наявністю процесуального статусу обвинуваченого через продовження досудового розслідування у справі за правилами КПК України 1960 року, та повернув скаргу на постанову детектива. Пред'явлення обвинувачення особі за КПК України 1960 року не може обмежувати її право на захист за правилами зміненого кримінального процесуального закону, її право на оскарження постанови не залежить від того, повідомлялося їй про підозру чи ні за правилами чинного на даний час кримінального процесуального закону [201].

Особи, які не мають кримінально-процесуального статусу, але висували вимогу або прохання про його надання – окрема група суб'єктів оскарження. До суб'єктів цієї групи належать:

– особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою (пункт 5 частини 1 статті 303 КПК України);

– особа, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представник, законний представник чи захисник(пункт 7 частини 1 статті 303 КПК України);

– особа, якій відмовлено у задоволенні скарги, її представник, законний представник чи захисник(пункт 9¹ частини 1 статті 303 КПК України).

У юридичній практиці перелічена категорія осіб отримала назву «особи без статусу». Так, особи без статусу мають певні гарантії у досудовому розслідуванні, зокрема вони наділяються правом оскарження рішень слідчих і прокурорів на підставі статті 303 КПК України.

На практиці досить часто виникають проблеми у здійсненні права на оскарження суб'єктами цієї групи через ймовірність визнання у судово-контрольному провадженні «неналежними суб'єктами подачі». Слідчий суддя загалом відмовляє в оскарженні особам, які не відповідають критеріям суб'єкта оскарження, аргументують свою відмову тим, що відповідно до статті 19 Конституції України посадовим особам органів публічної влади заборонено все, за винятком того, що прямо дозволено законом.

Пунктом 1.3. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування» від 12 січня 2017 року №9-49/0/4-17 передбачено, що клопотання особи, в якому їй було відмовлено в результаті його розгляду слідчим, оскаржується відповідно до статті 7 КПК України, натомість що заява особи, яка залишилася без реагування або без належного реагування слідчого, підлягає оскарженню відповідно до пункту 1 частини 1 статті 303 КПК України. Бездіяльність слідчого або прокурора, що проявилася у відсутності реагування на відповідну скаргу суб'єкта виступатиме предметом оскарження лише у тих випадках, коли скажчик попередньо ініціював вчинення таких дій, звертаючись із відповідним клопотанням до слідчого. За відсутності такого попереднього клопотання слідчі судді

приймають обґрунтовані рішення про відмову у відкритті провадження за скаргою [152].

Третю групу суб'єктів оскарження складають інші особи, правам, свободам та інтересам яких завдано шкоди при здійсненні кримінального провадження. Характеризуючи цю групу суб'єктів оскарження, відзначимо, що за своїм статусом ці особи належать до суб'єктів, які мають власний інтерес у кримінальному провадженні [82, с. 104].

Правовий статус іншої особи, правам, свободам та інтересам яких завдано шкоди при здійсненні кримінального провадження, не є чітко визначений в кримінально-процесуальному законодавстві, однак із аналізу статті 303 КПК України випливає, що інші особи мають право на оскарження:

- оскарження слідчому судді бездіяльності слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк (пункт 1 частини 1 статті 303 КПК України);

- оскарження рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування (пункт 9¹ частини 1 статті 303 КПК України), якщо їй рішенням прокурора відмовлено в цьому, це також може зробити її представник, законний представник чи захисник;

- право оскаржити відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених у пункт 9¹ частини 1 статті 284 КПК України (пункт 11 частини 1 статті 303 КПК України) [83].

Нами проаналізовані різні підстави для класифікації учасників кримінального провадження та суб'єктів звернення до слідчого судді, у зв'язку з чим залежно від характеру процесуально-правового інтересу пропонується

виокремити такі групи суб'єктів звернення до слідчого судді зі скаргами на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора: 1) суб'єкти із захисно-реабілітаційним інтересом (суб'єкти захисту від кримінального переслідування: підозрюваний, його захисник, законний представник підозрюваного, сторона захисту, близький родич чи член сім'ї померлого, захисник померлого); 2) суб'єкти з охоронно-компенсаційним інтересом (суб'єкти захисту порушених прав та інтересів: потерпілий, його представник, законний представник потерпілого, заявник, особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою, особа, щодо якої застосовуються заходи безпеки, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження); 3) суб'єкти з процесуально-гарантійним інтересом (суб'єкти контролю за належною процедурою та розумними строками: заявник/викривач у разі оскарження невнесення відомостей до ЄРДР, особа, якій відмовлено в задоволенні клопотання, особа, якій відмовлено у задоволенні скарги на недотримання розумних строків, інша особа, права якої обмежуються внаслідок процесуальної бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора); 4) суб'єкти з делегованим (похідним) інтересом (представницькі суб'єкти судового оскарження: захисники, представники потерпілого, заявника, юридичної особи, законні представники неповнолітніх, інші представники осіб, в інтересах яких подається скарга).

Особи, що виступають учасниками судово-контрольного провадження, наділяються певними правами і обов'язками. Водночас, КПК України, наділяючи сторін кримінального провадження, потерпілого і його представника, інших учасників кримінального провадження, до яких належать заявник, цивільний позивач і цивільний відповідач та їхні представники, законний представник цивільного позивача, правом оскарження, не визначає правовий статус особи-скаржника у судово-контрольному провадженні, його права та обов'язки не є чітко визначені, що дозволяє слідчому судді роз'яснювати їх на власний розсуд.

С. Л. Шаренко, досліджуючи проблему правового статусу особи, яка має право оскаржувати до слідчого судді рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, вказує на відсутність нормативної регламентації правового статусу скаржника у КПК України. Науковець наголошує, що вступаючи у відносини в рамках судово-контрольного провадження, особа, яка подає скаргу за статтею 303 КПК України, набуває певних прав та обов'язків і пропонує деталізацію переліку прав та обов'язків скаржника у судово-контрольному провадженні. Так, на думку науковця, до прав суб'єктів оскарження відносяться:

- бути поінформованою про час і місце судового розгляду;
- брати участь у судовому засіданні;
- заявляти відвід складу суду;
- ставити питання слідчому чи прокурору з питань, які є предметом судового розгляду;
- користуватися правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються відповідно до вимог, визначених у статті 50 КПК України;
- давати пояснення рідною або іншою мовою, якою вона володіє, і користуватися допомогою перекладача;
- користуватися нотатками і документами під час надання пояснень;
- знайомитися з матеріалами, які можуть бути надані в судовому засіданні слідчим, дізнавачем або прокурором;
- виступати в судових дебатах;
- знайомитися із журналом судового засідання і технічним записом судового засідання;
- отримувати копію судового рішення [227, с. 49-50].

Слід погодитися із С. Л. Шаренко, яка у подальших дослідженнях пропонує доповнити представлений перелік прав скаржника такими правами, як право на відмову від скарги та право на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді [227, с. 154]. Такий підхід обґрунтовується також судовою

практикою. Досить часто в ході судово-контрольного провадження виникають ситуації, коли суб'єкт оскарження втрачає процесуальний інтерес до предмета оскарження, наслідком чого стає винесення ухвали про закриття провадження.

Право суб'єкта, який подав скаргу на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, відмовитися від неї, слідчим суддею розглядається як таке, що впливає із принципу диспозитивності. Диспозитивність як засада кримінального процесу для скаржника надає можливість вибору альтернативних варіантів поведінки в межах закону. Таке тлумачення принципу диспозитивності дозволяє слідчому судді ухвалити рішення про закриття провадження за скаргою в разі відмови скаржника від своїх вимог, хоча КПК України прямо таке право не передбачає. Слушною є позиція Д. І. Клепки, яка наголошує на необхідності нормативної регламентації у КПК України права скаржника на відмову від поданої скарги [66, с. 90–91].

Важливою гарантією законності самого судово-контрольного провадження є можливість апеляційного оскарження ухвал слідчого судді. Рішення слідчого судді з більшості питань, що визначені у статті 303 КПК України, не можуть бути оскаржені у апеляційній інстанції. Проте у випадку, коли суб'єкт оскарження не згодний із рішенням слідчого судді, він може оскаржити в апеляційному порядку:

- ухвалу про повернення скарги або відмову у відкритті провадження (частина 6 статті 304 КПК України);
- ухвалу про відмову в задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, скарги на відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, визначених пункті 91 частини 1 статті 284 КПК України, про скасування повідомлення про підозру та відмову в задоволенні скарги на повідомлення про підозру (частина 3 статті 307 КПК України).

Положення частини третьої статті 307 КПК України в частині заборони апеляційного оскарження ухвали слідчого судді, постановленої за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого чи прокурора, що

полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання відповідної заяви або повідомлення, було визнано таким, що не відповідає Конституції України [159]. Разом із тим право на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді набуває додаткової актуальності, зокрема в аспекті належного інформування скажника про можливість реалізації такого права. У цьому контексті доцільним видається розроблення відповідної інформаційної пам'ятки, оскільки в судовій практиці мають місце випадки, коли слідчі судді в ухвалах, які підлягають апеляційному перегляду, помилково зазначають про неможливість їх оскарження [209].

З урахуванням наведеного, на нашу думку, заслуговує на підтримку позиція окремих науковців щодо необхідності доповнення запропонованого переліку процесуальних прав скажника правом на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді у випадках, прямо передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України [66].

До обов'язків суб'єкта оскарження відносяться:

- прибути за викликом слідчого судді для участі в судовому засіданні;
- підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого судді [229].

Таким чином, суб'єкти оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора – це особи, які беруть участь у кримінальному провадженні, права та інтереси яких були або могли бути порушені рішеннями, діями чи бездіяльністю слідчого та прокурора.

2.2 Предмет судового контролю щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування

У підрозділі 1.3. було акцентовано увагу на тому, що ефективність і якість кримінального процесуального законодавства значною мірою

впливають на правозастосування та залежать від чіткої регламентації процедури судового контролю за рішеннями, діями чи бездіяльністю органів досудового розслідування і прокурорів. З огляду на це, особливе значення набуває визначення предмета судового контролю, тобто сукупності правовідносин, які підлягають оцінці судом у межах здійснення такого контролю.

Предмет судового контролю в кримінальному провадженні охоплює як рішення, що мають вплив на права, свободи чи інтереси учасників процесу, так і процесуальні дії чи бездіяльність, що можуть створювати загрозу для досягнення завдань кримінального провадження. Водночас визначення предмета судового контролю передбачає системний аналіз відповідних норм кримінального процесуального законодавства, а також врахування практичних аспектів реалізації права на оскарження.

Аналіз статистичних даних, зроблених на основі звітів судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021 [56], 2022 [57], 2023 [58] та 2024 [59] роки показує, що кількість скарг є високою та становить у 2021 році – 99 979 скарг, у 2022 році – 53037 (53% від показника 2021 року); у 2023 році – 69 967, що все ще менше, ніж у 2021 році, але на 32% більше порівняно з 2022 роком, у 2024 році – 78116 скарг. Наведені статистичні дані відображено на діаграмі (Рис. 1.1.).

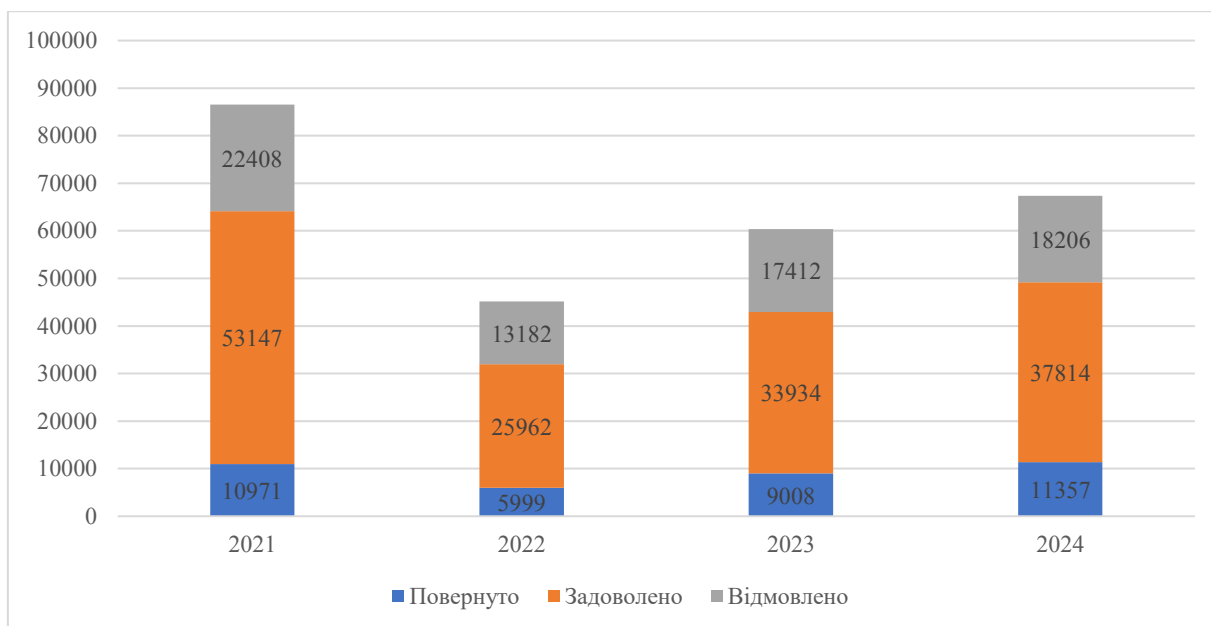

Рис. 1.1. Аналіз статистичних даних, зроблених на основі звітів судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021-2024 роки

Частка повернутих скарг поступово зростає з 10,97% у 2021 році до 11,31% у 2022 році, 12,88% у 2023 році та досягає 14,53% у 2024 році, що може свідчити про збільшення випадків недотримання формальних вимог при подачі скарг.

Попри коливання у кількості поданих скарг, значний відсоток їх задоволення (особливо у 2021 році – 53,16%) свідчить про те, що судовий контроль є важливим механізмом для захисту прав учасників кримінального провадження. У 2022–2023 роках спостерігається незначне зниження цього показника до 48,52%. Наведені статистичні дані ще раз підтверджують актуальність обраної теми дослідження та потребують детальнішого аналізу в контексті предмета судового контролю (Додаток Б).

Вважаємо, що розпочати наше дослідження варто з пошуку ключових дефініцій, а саме «предмет судового контролю», «предмет оскарження» та встановлення співвідношення між ними. Для цього звернемося до тлумачного словника української мови. У останньому предмет визначено як те, на що

спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого-, чого-небудь // об'єкт почуттів, переживань [18, с.1104]. У свою чергу, оскарження – це дія за значенням оскаржити, оскаржувати, тобто офіційно подавати скаргу у вищу інстанцію, протестуючи проти якого-небудь рішення, чийх-небудь дій і т. ін. [18, с.859].

В. І. Шестаков предмет оскарження у кримінальному процесі визначає як «певний об'єкт чи явище, які віднайшли своє втілення у рішенні, дії та ін. уповноважених посадових осіб, що стало причиною переживань та протесту учасника кримінального провадження, і з приводу чого ним офіційно може бути подано скаргу» [235, с. 133]. На наше переконання, недоцільно розглядати предмет оскарження через об'єкт, оскільки хоча ці категорії взаємопов'язані, вони є різними за значенням. В свою чергу Д. І. Клепка під предметом оскарження під час досудового розслідування розуміє «рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, якими порушуються або можуть бути порушені права, свободи та законні інтереси особи, а також рішення, що ускладнюють її доступ до правосуддя, або можуть перешкоджати ефективному здійсненню досудового розслідування чи ускладнити його» [66, с. 10]. На підставі аналізу норм КПК України зроблено висновок, що складовими елементами предмета оскарження є: процесуальні рішення, дії, бездіяльність [66, с. 10]. Таку позицію, ми вважаємо, найбільш вдалою та такою, що відображає всі суттєві ознаки досліджуваного поняття.

Звертаючись до співвідношення понять «об'єкт оскарження» та «предмет оскарження», хочемо підтримати позицію Д. В. Лученко, оскільки у структурі оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень важливо відмежовувати об'єкт і предмет оскарження. Об'єктом оскарження, коли мова йде про рішення, дії, бездіяльність суб'єкта владних повноважень є адміністративно-правова діяльність такого суб'єкта, яка оформлюється у вигляді певних рішень дій, бездіяльності. Відповідно, конкретне рішення, дія, бездіяльність суб'єкта владних повноважень виступає предметом оскарження у відносинах судового чи позасудового оскарження в

адміністративному праві [96]. Об'єкт – це більш загальна категорія, яка визначає сферу правовідносин або ситуацію, яка оскаржується. В контексті досудового розслідування, об'єктом оскарження є правовідносини, що виникають у зв'язку з діями, рішеннями чи бездіяльністю слідчого, дізнавача або прокурора під час проведення досудового розслідування. Предмет – це конкретний акт або дія, яка підлягає оскарженню, тобто конкретні рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора, які порушують права заявника. Це те, що конкретно є основою скарги, і що заявник вимагає переглянути або скасувати.

Отже, об'єкт оскарження визначає загальну правову сферу, в якій виникають проблеми, тоді як предмет оскарження фокусується на конкретних процесуальних актах або рішеннях, які стали причиною порушення прав або законних інтересів особи.

Д. В. Лученко підкреслює, що предмету оскарження властива внутрішня структура, яка складається з таких елементів: 1. Суб'єкт владних повноважень, який видав рішення, здійснив дію або вдався до бездіяльності, що оскаржується. 2. Зміст відповідного рішення, дії або бездіяльності суб'єкта владних повноважень. 3. Процедурна форма, тобто порядок ухвалення суб'єктом владних повноважень певного рішення чи здійснення дій [96].

Предмет судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування можна визначити як конкретні рішення, дії або бездіяльність цих органів, що можуть впливати на права, свободи або інтереси учасників кримінального процесу. Судовий контроль здійснюється з метою перевірки законності й обґрунтованості таких рішень або дій, а також для забезпечення ефективного захисту прав осіб.

Щодо співвідношення предмета оскарження та предмета судового контролю при оскарженні, то вважаємо, що не зважаючи на те, що вони тісно пов'язані між собою, вони мають різні акценти. Предметом оскарження є конкретні дії, рішення або бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора,

які, на думку сторони, порушують її права або законні інтереси. Тобто це те, що оскаржує зацікавлена сторона (потерпілий, підозрюваний, заявник тощо), вважаючи це несправедливим або незаконним. Предмет судового контролю – це сфера, яку суд перевіряє під час розгляду скарги на дії, рішення чи бездіяльність органів досудового розслідування або прокурора. Суд досліджує, чи відповідають оскаржувані дії, рішення або бездіяльність вимогам закону, чи було порушено процесуальні права сторони, яка подала скаргу. Предмет оскарження є тим, що ініціює процес судового розгляду – це конкретна дія, рішення або бездіяльність, яка була оскаржена. Предмет судового контролю є обсягом перевірки, яку проводить суд, щоб встановити, чи були порушення закону або прав учасників процесу під час досудового розслідування.

Як ми уже відзначили, предмет оскарження складають рішення, дія, бездіяльність. З цього приводу, Н. В. Глинська відзначає, що кримінально-процесуальне рішення – це виражений у встановленій законом формі індивідуальний правозастосовчий акт, в якому компетентні державні органи і посадові особи у встановленому законом порядку з метою вирішення правових і кримінологічних завдань кримінального судочинства, надають відповіді на питання, що виникли по справі, і виражають владне волевиявлення про дії або бездії, що впливають із встановлених на момент винесення рішення фактичних обставин справи і приписів чинного законодавства [25, с. 24]. Аналогічної думки дотримується В. Г. Пожар, який зазначає, що процесуальні рішення – це правозастосовні акти владно-розпорядчого характеру, виражені у встановленій законом формі, пов'язані з вирішенням правових питань, що виникають у процесі кримінального провадження, та містять владні приписи щодо вчинення певних правових дій чи настання певних правових наслідків [2, с. 8–9]. Автори підкреслюють у визначеннях, що рішення є правозастосовчими актами, які мають встановлену законом форму, видаються за певною процедурою, мають мету та завдання, які спрямовані на досягнення цілей кримінального судочинства.

М. І. Бажанов констатує, що процесуальна діяльність знаходить своє закріплення в постановлених чи винесених в її ході процесуальних актах, які цю діяльність опосередковують; розглядає процесуальні рішення, ототожнюючи їх із процесуальним актом, та доходить висновку, що поняття процесуального акта має містити вказівки на такі ознаки: а) процесуальний акт – це вид процесуального документа, який виходить від державних органів, що здійснюють кримінальний процес; б) він є результатом діяльності цих органів; в) він наділяється відповідною, встановленою законом процесуальною формою; г) він характеризується певним змістом: або висловлює рішення у справі (постанова, ухвала, вирок, обвинувальний висновок), або відображає хід і порядок слідчих та судових дій (протоколи) [6, с. 6]. Автор акцентує увагу на тому, що процесуальні рішення є інструментом реалізації процесуальної діяльності, який документує та закріплює її результати.

Серед процесуальних рішень, які підлягають судовому контролю є: рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування; рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження; рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи; рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим; рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора при застосуванні заходів безпеки; рішення слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України; рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування [83].

З огляду на наведений перелік, на нашу думку, доцільно розглянути детальніше предмет судового контролю стосовно кожного з указаних рішень. Першочергової уваги потребують рішення слідчого, дізнавача, прокурора про

зупинення досудового розслідування. Аналіз статистичних даних [48; 49; 50; 51] свідчить про стійке зростання кількості зупинених кримінальних проваджень протягом 2021–2024 років. Якщо у 2021 році було зупинено 3074 провадження, то у 2024 році цей показник зріс до 5382, що на 75% більше. Водночас спостерігається зменшення кількості оскаржень рішень про зупинення досудового розслідування. У 2021 році оскаржено 19,95% рішень, у 2022 році цей показник знизився до 12,27%, у 2023 – до 10,32%, а у 2024 – до 5,28%.

В контексті загальної статистики щодо оскарження, можна побачити, що у 2021 році частка скарг на рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування становила 0,6% від загальної кількості скарг (613 скарг з 99979) [56], у 2022 році 1% (543 скарги з 53037) [57], у 2023 році – 0,63% (441 скарга з 69967) [58]. При цьому відсоток задоволених скарг становить 20% у 2021 році; 17% у 2022 році та 16,5% у 2023 році. Наведені статистичні дані узагальнено на Рис. 1.2. Незважаючи на низький відсоток скарг у цій категорії, вони залишаються важливою частиною судового контролю, оскільки зупинення досудового розслідування може мати значний вплив на права учасників кримінального процесу.

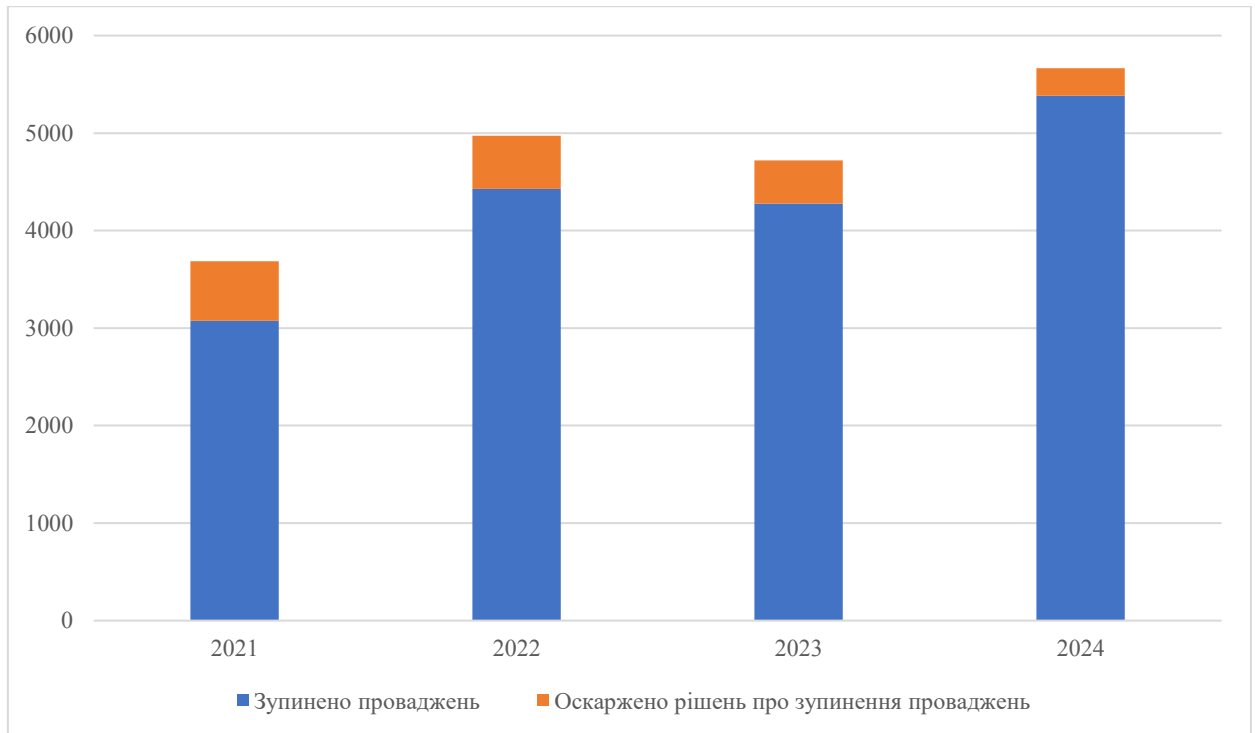

Рис. 1.2. Аналіз статистичних даних, зроблених на основі звітів судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021-2024 роки в розрізі рішень слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування

Ю. М. Грошевий слушно зазначає, що зупинення досудового розслідування – це тимчасова вимушена перерва в проведенні досудового розслідування, яка оформляється мотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором за наявності однієї з передбачених у законі підстав [82, с. 329]. Зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої прокурором, з внесенням інформації про прийняття такого рішення до ЄРДР (частини 3, 4 статті 280 КПК України) [83]. У свою чергу, К. С. Рогозіннікова підкреслює, що забезпечення слідчим суддею контролю за законністю прийняття рішень слідчим, дізнавачем і прокурором про зупинення досудового розслідування має неабияке значення для реалізації

засади розумності строків та справедливого судового розгляду в цілому [162, с. 853].

Н. Р. Бабченко виділяє загальні умови, які стосуються будь-якої з підстав, вказаних у частині 1 статті 280 КПК України, і охоплюють: доведеність події кримінального правопорушення; повідомлення особі про підозру; встановлення відсутності обставин, що тягнуть закриття кримінального провадження; виконання тих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, проведення яких можливе за відсутності підозрюваного; вжиття заходів для збереження доказів; вжиття заходів для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації; прийняття рішення про зупинення досудового розслідування лише уповноваженою службовою особою; внесення відомостей про зупинення досудового розслідування до ЄРДР; направлення копії постанови про зупинення досудового розслідування стороні захисту, потерпілому та представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, з роз'ясненням права на її оскарження слідчому судді [9].

Відштовхуючись від цих ознак інституту зупинення досудового розслідування, вважаємо, що предмет судового контролю при оскарженні рішення про зупинення досудового розслідування охоплює перевірку законності, обґрунтованості та дотримання процесуальних вимог щодо прийняття цього рішення: по-перше, наявність законних підстав для зупинення досудового розслідування. Частина 1 статті 280 КПК України передбачає перелік підстав для зупинення досудового розслідування. Серед них ті, які пов'язані зі станом здоров'я підозрюваного (тяжка хвороба, підтверджена медичним висновком), власне відсутністю підозрюваного у провадженні (розшук підозрюваного, відмова у спеціальному досудовому розслідуванні), обставини, зумовлені воєнним станом та обміном військовополоненими та необхідністю міжнародного співробітництва [83]. По-друге, дотримання загальних та спеціальних умов прийняття рішення. По-третє, обґрунтованість прийнятого рішення. Слідчий суддя має оцінити, чи є

рішення про зупинення досудового розслідування обґрунтованим і чи наведені достатні підстави у постанові, що підтверджують неможливість продовження провадження. По-четверте, дотримання процесуальних вимог. Суд має перевірити, чи постанову оформлено відповідно до вимог КПК України, чи внесені відповідні дані до ЄРДР, а також чи була копія постанови належним чином надана сторонам процесу із роз'ясненням їхнього права на оскарження.

В контексті зупинення досудового розслідування практики вказують на проблемні аспекти, а саме неповідомленні сторони захисту про зупинення досудового розслідування [212; 76]. І. В. Глов'юк з цього приводу підкреслює, що в умовах, коли про цю постанову сторона захисту не знала (і у цьому можна за допомогою доказів переконати суд), вона була позбавлена свого процесуального права на судовий контроль цієї постанови [29].

Ще одним проблемним аспектом досудового провадження залишається питання строків, у межах яких копію постанови про зупинення розслідування слід вручити особам, які мають право на її оскарження. Відсутність чіткого законодавчого регулювання цього питання породжує ситуації, коли фактичне отримання копії відбувається із суттєвим запізненням, що ставить під загрозу реалізацію права на ефективний засіб юридичного захисту.

Як зазначає В. В. Андрух, досліджувана проблема посилюється відсутністю ефективного механізму оскарження формальних або недостатньо обґрунтованих постанов про зупинення розслідування. Серед найбільш поширених недоліків у таких випадках виділяють: низьку вмотивованість постанови, недостатнє обґрунтування необхідності її ухвалення або формальний характер заходів, спрямованих на встановлення місцезнаходження розшукуваного [3, с. 16]. Це знижує рівень гарантій захисту прав підозрюваного та інших учасників провадження.

Аналіз судової практики підтверджує наявність зазначеної проблеми. Так, у матеріалах кримінального провадження, розглянутого слідчим суддею [195], констатовано, що строки вручення постанови прямо впливають на можливість її ефективного оскарження. У іншій справі [207] захисник

підозрюваної отримав копію постанови прокурора про скасування постанови про відновлення досудового розслідування лише через дев'ять днів після її ухвалення, що фактично призвело до пропуску строку оскарження. Слідчий суддя, визнавши поважність причин пропуску, поновив строк, проте сама ситуація засвідчує недосконалість механізму належного інформування учасників процесу.

Ще більш показовим є приклад із кримінального провадження [192], де матеріали не містили доказів надсилання постанови стороні захисту, хоча дані захисника у сторони обвинувачення були. У супровідному листі зазначалося про направлення копії, однак підтвердження цього факту відсутнє. Така практика створює ризик порушення принципу змагальності та права на захист, адже фактична необізнаність учасника про прийняте рішення позбавляє його можливості своєчасно реалізувати право на оскарження.

Таким чином, судова практика демонструє системну проблему, а саме відсутність у КПК України чіткого припису щодо строків і порядку вручення копій постанов про зупинення розслідування та неналежне виконання процесуальних обов'язків стороною обвинувачення призводять до обмеження права сторони захисту на апеляційний перегляд.

Узагальнюючи наукові позиції та судову практику [3; 29; 276; 219] пропонуємо внести зміни до кримінального процесуального законодавства, які б встановлювали конкретні строки, протягом яких слідчий або прокурор зобов'язані направити копію постанови про зупинення досудового розслідування сторонам, що мають право на її оскарження, що дозволить уникнути зволікань і забезпечити своєчасний доступ до судового контролю. З цією метою доцільно викласти частину 4 статті 280 КПК України у такій редакції: «Копія постанови про зупинення досудового розслідування надсилається стороні захисту, потерпілому та представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не пізніше ніж протягом трьох днів з моменту її винесення».

Отже, зупинення досудового розслідування є тимчасовим заходом, який може суттєво впливати на права учасників процесу. Судовий контроль забезпечує належну перевірку таких рішень, запобігаючи зловживанням і забезпечуючи баланс між інтересами слідства та правами сторін.

У структурі судового контролю особливе місце посідають рішення прийняті слідчим, дізнавачем або прокурором, щодо закриття кримінального провадження. Такі рішення мають вагомий вплив на хід кримінального процесу, оскільки можуть призводити до припинення розслідування та припинення кримінальної відповідальності.

За даними Офісу Генерального прокурора України у 2021 році закрито 413,6 тис. кримінальних проваджень [48], у 2022 – 244,2 тис. [49], у 2023 – 235,5 тис. [50], у 2024 – 205,6 тис. [51].

Судова статистика демонструє, що у 2021 році скарги на рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження становили 14,43% від загальної кількості поданих скарг (14428 із 99979) [56]. У 2022 році цей показник знизився до 13,73% (7285 із 53037) [57], а у 2023 році – до 11,55% (8086 із 69967) [58], у 2024 – 9% (7596 з 83695) [59]. Наведені статистичні дані узагальнено на Рис. 1.3.

Рис. 1.3. Аналіз статистичних даних, зроблених на основі звітів судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021-2024 роки в розрізі рішень, прийнятих слідчим, дізнавачем або прокурором, щодо закриття кримінального провадження

Незважаючи на зменшення загальної кількості таких скарг, рівень їхнього задоволення залишався стабільним: 61% у 2021 році, 60% у 2022 році та 60% у 2023 році, 54% у 2024 році. Це може вказувати на наявність системної проблеми в діяльності правоохоронних органів, яка не змінюється протягом тривалого часу.

У науковій літературі переважно існує консенсус щодо визначення поняття та значення інституту закриття кримінального провадження з незначними відмінностями та акцентами. Наприклад, Г. Р. Крет тлумачить закриття кримінального провадження як комплексний процесуальний інститут, що поширюється на всі стадії кримінального процесу та являє собою систему правових норм, які регулюють порядок прийняття уповноваженим органом чи посадовою особою рішення про неможливість подальшого провадження у справі з огляду на встановлення певних визначених законом обставин, внаслідок чого завершуються правовідносини між суб'єктами процесу [78, с. 308]. Автор надає визначення широкі за своїм розумінням та

універсальне для всіх стадій кримінального провадження. Натомість Є. О. Мартинов акцентує увагу на понятті закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання, яку розглядає як «діяльність суду спрямовану на дотримання завдань кримінального судочинства, зокрема вимоги, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура шляхом встановлення визначених КПК України усіх обставин кримінального провадження у підготовчому провадженні й прийняття рішення про подальше припинення кримінального провадження відповідно пункту 2 частини 3 статті 314 КПК України» [103, с. 94].

Закриття кримінального провадження завжди передбачає виявлення не окремої, а цілісної сукупності обставин. Процес ухвалення будь-якого правового рішення, зокрема щодо закриття кримінального провадження, складається з двох ключових етапів: спочатку здійснюється збирання та оцінка інформації, яка дає змогу визначити наявність або відсутність необхідних умов та ознак, а потім ухвалюється рішення на основі отриманих даних. У законодавстві ці обставини узагальнено та викладено у вигляді чітко визначених підстав для закриття кримінального провадження, що сприяє прозорості та впорядкованості цього процесу [165, с. 103].

О. Ю. Татарова, підкреслює, що законність, обґрунтованість та неупередженість закриття кримінального провадження забезпечує виконання, з одного боку, завдання кримінального процесу визначених статті 2 КПК України, а з іншого, – незастосування кримінального покарання до тих осіб, які винні у вчиненні кримінальних правопорушень, що не становлять великої суспільної небезпеки і можуть бути виправлені та перевиховані в інший спосіб, або до осіб, які втратили ознаки суспільної небезпечності [178, с. 297].

Такі позиції науковців однозначно підкреслюються і судовою практикою. Наприклад, у Постанові Верховного Суду від 10 квітня 2023 року

(справа № 190/829/21, провадження № 51-4239 км 22) була зазначена правова позиція, а саме, що закриття кримінального провадження є одним із способів його остаточного вирішення, а тому провадження має закриватися після всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи та оцінки слідчим всіх зібраних та перевірених доказів. При цьому, обов'язковою умовою для скасування постанови про закриття кримінального провадження є факти, які підтверджують, що слідчим під час проведення досудового розслідування не було перевірено всі обставини, які повинні бути встановлені під час кримінального провадження, що є неповнотою їх дослідження або наявність певних порушень при їх дослідженні [135].

В цьому контексті важливе значення має оскарження рішення про закриття кримінального провадження, яке є процесуальним механізмом забезпечення прав осіб, залучених до кримінального провадження. При цьому ми вважаємо, що предметом судового контролю при оскарженні рішення слідчого чи дізнавача про закриття кримінального провадження є перевірка законності, обґрунтованості та дотримання процесуального порядку прийняття такого рішення.

По-перше, рішення про закриття кримінального провадження має бути законним. Правова природа аналізованого виду оскарження процесуального рішення слідчого чи прокурора, передбачає необхідність перевірки не лише дотримання процесуального порядку закриття кримінального провадження посадовими органами досудового розслідування, а й підстави його закриття [211].

Згідно частини 1 статті 284 КПК України, законодавець визначив 13 підстав, коли може бути закрито кримінальне провадження. Це, зокрема, підстави, пов'язані з відсутністю елементів кримінального правопорушення, підстави, пов'язані з процесуальною неможливістю подальшого провадження, підстави, пов'язані із суб'єктами кримінального провадження, підстави, обумовлені діями інших осіб або зовнішніми обставинами, підстави, пов'язані з правовою визначеністю.

По-друге, рішення про закриття кримінального провадження має бути мотивованим, тобто містити обґрунтування щодо підстав закриття справи. З цього приводу Є. В. Макода зазначає, що у більшості випадків, слідчі не дотримуються вимог статті 110 КПК України при винесенні постанови про закриття кримінального провадження, фактично зазначаючи підстави та факти, які не були встановлені (перевірені) слідчим під час проведення досудового розслідування, зокрема не проводяться допити слідчого, прокурора у разі, коли слідчий зазначає у постанові, що у їх діях немає складу кримінального правопорушення, при цьому не зазначає прізвищ таких осіб, що фактично є неповнотою проведення досудового розслідування [99].

Наприклад, в постанові про закриття кримінального провадження слідчий дійшов до висновку про необхідність закриття кримінального провадження на підставі пункту 2 частини 1 статті 284 КПК України, у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною 2 статті 296 КК України. До того ж, у розумінні вимог кримінального провадження, відсутність складу злочину передбачає наявність самої події, у якій відсутні певні ознаки (обов'язкові елементи конкретного складу) злочину. Однак, з матеріалів кримінального провадження не вбачається, що органом досудового розслідування здійснювались заходи на перевірку самої події, про яку заявлено ОСОБА_3 у його заявах.

За таких обставин слідчий суддя вважає, що прийнята постанова є передчасною, постанова слідчого про закриття кримінального провадження підлягає скасуванню, при проведенні досудового розслідування необхідно повно та об'єктивно перевірити обставини кримінального правопорушення, вказаного в повідомленні про вчинення злочину, надати обґрунтовану юридичну оцінку встановленим обставинам; в достатньому для встановлення об'єктивної істини, провести інші необхідні слідчі дії, за результатом чого прийняти законне та обґрунтоване рішення [211].

По-третє, дотримання процесуального порядку. Разом з цим, відповідно до частини 5 статті 110 КПК України мотивувальна частина постанови

слідчого, дізнавача, прокурора повинна містити відомості про зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови, мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилення на положення КПК України, однак, оцінивши прийняте слідчим вищевказане рішення, слідчий суддя дійшов висновку, що оскаржувана постанова не відповідає вимогам частини 5 статті 110 КПК України, оскільки не містить мотивів прийняття даного рішення з його належним обґрунтуванням [203].

По-четверте, дотримання прав учасників кримінального провадження. Слідчий суддя має з'ясувати чи не суперечить закриття провадження принципам доступу до правосуддя та забезпечення прав потерпілого.

З цього приводу Є. В. Макода пропонує внести до статті 40 КПК України частину шосту у такій редакції: «Слідчий притягується до дисциплінарної відповідальності у разі скасування судом постанови про закриття кримінального провадження під час проведення досудового розслідування, якщо слідчим не було проведено повно, об'єктивно та всебічно (ефективно) досудове розслідування» [99, с. 126].

На наш погляд, така пропозиція потребує подальшого обговорення та дискусії. Вважаємо, що багато порушень у діяльності слідчих можуть бути спричинені не лише їхньою недбалістю, але й об'єктивними обставинами, наприклад, перевантаженістю, недостатнім фінансуванням. Притягнення до відповідальності буде ефективним лише тоді, коли слідчим забезпечено необхідні умови для виконання своїх обов'язків, а саме технічне забезпечення, доступ до навчання, належна оплата праці. Якщо механізми дисциплінарної відповідальності надмірно суворі або непропорційні, це може демотивувати працівників та сприяти відтоку кадрів.

Серед кроків, які ми пропонуємо здійснити з метою удосконалення:

1. Впровадження системи аналізу якості прийнятих рішень про закриття кримінальних проваджень, взявши за основу кількість обґрунтованих скарг на його рішення та скасованих постанов в межах судового контролю. На наше переконання, важливо інтегрувати аналітичні можливості органів досудового

розслідування та суду. Такий підхід дозволить впровадити внутрішній аналітичний блок, орієнтований на оцінку якості рішень слідчих та дізнавачів шляхом регулярного узагальнення інформації про кількість постанов про закриття провадження, які були оскаржені, а також тих, що були скасовані слідчим суддею. Формування відповідної аналітики дасть змогу виявляти типові порушення, ідентифікувати підрозділи, де такі порушення є системними, та своєю чергою розробляти коригувальні заходи щодо підвищення якості прийняття рішень у кримінальних провадженнях.

2. Організація регулярних навчальних курсів та семінарів щодо законності закриття кримінальних проваджень. Зокрема, впровадження для слідчих, дізнавачів та прокурорів спеціалізованих навчальних модулів у межах уже існуючих програм підвищення кваліфікації. Такі модулі мають бути спрямовані на опрацювання питань, пов'язаних із законністю та обґрунтованістю закриття кримінального провадження, типовими помилками, що допускаються під час ухвалення відповідних рішень, а також стандартами ЄСПЛ щодо ефективного розслідування та належного обґрунтування процесуальних рішень. Важливим є також аналіз окремих категорій справ, у яких найчастіше фіксуються порушення при закритті проваджень. Прикладом таких освітніх ініціатив є навчальні програми, запроваджені Тренінговим центром прокурорів України, зокрема курс «Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням».

Водночас А. В. Лапкін та Б. В. Селивоненко підкреслюють, що наявна система підвищення кваліфікації прокурорів характеризується певними недоліками, оскільки не передбачає оцінювання якісних результатів навчання, а орієнтується переважно на формальне виконання кількісного показника – набору визначеної кількості залікових балів за обраною формою навчання. Це, у свою чергу, звужує можливості впливу освітніх програм на реальне підвищення якості ухвалення рішень про закриття кримінальних проваджень та вимагає переорієнтації системи на результативність і практичну ефективність [91, с. 160].

3. Забезпечення незалежного моніторингу судової практики щодо розгляду скарг на рішення про закриття кримінальних проваджень, з метою аналізу тенденцій та виявлення типових проблем. Важливим напрямом удосконалення є запровадження системного та методологічно уніфікованого моніторингу судової практики, який дозволить виявляти тенденції у діяльності слідчих суддів, фіксувати типові порушення, що допускаються органами досудового розслідування під час ухвалення рішень про закриття кримінальних проваджень, а також формувати обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення практики застосування процесуального закону. Такий моніторинг може здійснюватися шляхом автоматизованого аналізу масиву судових рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень із використанням інструментів, передбачених оновленою Концепцією Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (2025) [69]. Належним результатом упровадження такої системи може стати формування регулярних аналітичних оглядів, які узагальнюватимуть причини скасування постанов про закриття провадження, визначатимуть найбільш типові порушення та слугуватимуть підґрунтям для коригування діяльності органів досудового розслідування і прокурорів у частині дотримання вимог КПК України.

На нашу думку, ці заходи сприятимуть підвищенню якості досудового розслідування, зменшенню частки необґрунтованих рішень про закриття кримінальних проваджень і покращенню процесуального захисту прав усіх учасників кримінального провадження.

Розглядаючи предмет судового контролю в розрізі процесуальних рішень, окрему увагу варто звернути на рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим. Визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні є важливою процесуальною дією, що забезпечує реалізацію її прав та законних інтересів в кримінальному провадженні. Однак, процесуальні рішення слідчого, прокурора або дізнавача про відмову у визнанні потерпілим можуть призвести до негативних правових наслідків.

Саме тому, відмова у визнанні потерпілим може бути оскаржена на досудовому розслідування і є одним з предметів судового контролю.

Згідно даних судової статистики у 2021 році до слідчих суддів подано 2257 таких скарг, що становить 2,25% від загальної кількості, у 2022 році 1211 (це 2,281% від загальної кількості), у 2023 1623 (це 2,31% від загальної кількості), у 2024 – 1906 (це 2,43% від загальної кількості). Частка задоволених при цьому складає 48,38% у 2021 році, 43,1% у 2022 році та 52,98% у 2023 році та 54,45% у 2024 році. Наведені статистичні дані узагальнено на рисунку 1.4. На наше переконання, наявність значного відсотка задоволених скарг свідчить про недостатню обґрунтованість рішень про відмову у визнанні потерпілим, що може бути наслідком формального підходу до оцінки доказів або недотримання вимог КПК України. Частка задоволених скарг демонструє потребу в удосконаленні механізму прийняття таких рішень, щоб уникнути помилок та зловживань.

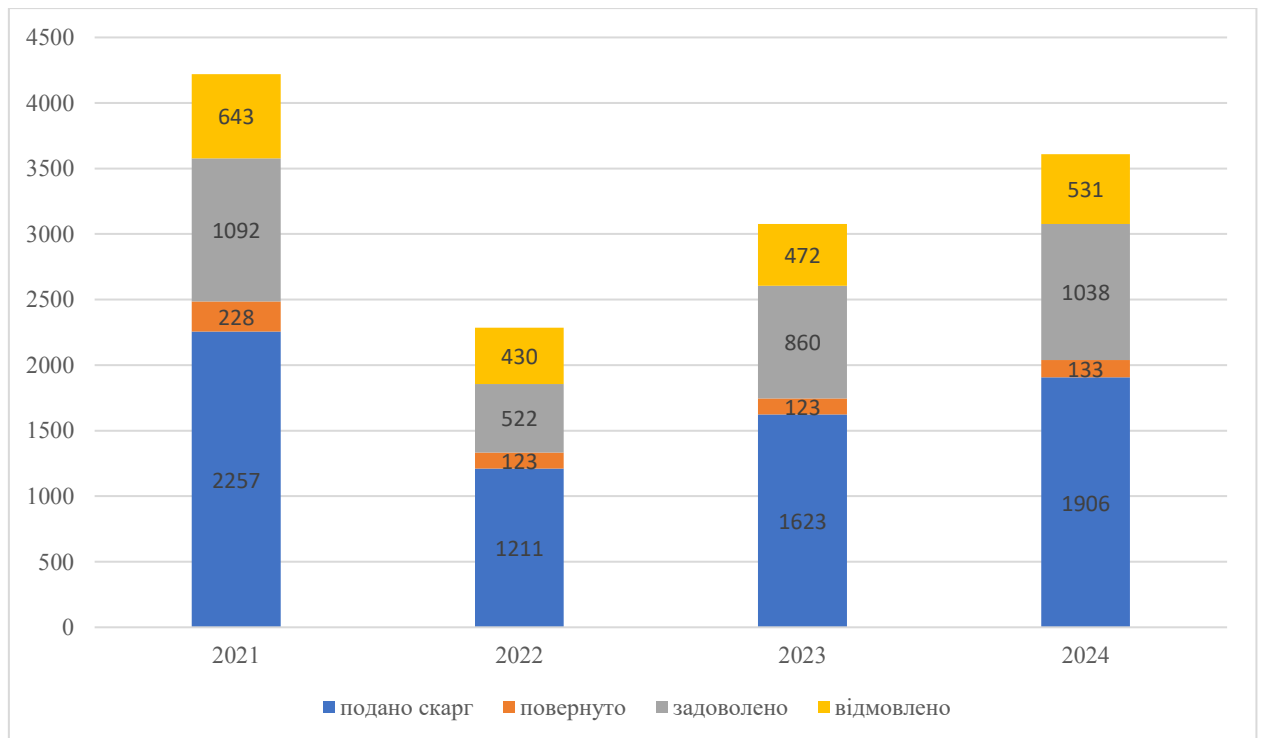

Рис. 1.4. Аналіз статистичних даних, зроблених на основі звітів судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021-2024 роки в розрізі відмови у визнанні потерпілим

Для ефективного оскарження необхідно чітко розуміти процесуальні підстави для такого рішення та критерії, на яких базується його прийняття. Так, серед підстав оскарження слідчому судді рішень прокурора, слідчого, дізнавача у пункті 5 частини 1 статті 303 КПК України передбачено можливість оскарження рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим [83]. Суб'єктом оскарження у цьому випадку визнається – особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою.

Відомо, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [83]. При цьому чинний КПК України передбачає юридичну фікцію, відповідно до якої інша особа визнається власне потерпілим, хоча їй безпосередньо не заподіяна шкода в результаті вчинення кримінального правопорушення. Водночас КПК України закріплює перехід до такої особи не тільки прав потерпілого, а й перехід самого процесуального статусу потерпілого [133].

Також необхідно підкреслити, що в КПК України відбулося розширення кола осіб потерпілих за рахунок доповнення юридичних осіб. В цьому контексті науковці підкреслюють, що статус юридичної особи – потерпілого набув належного правового регулювання [126, с. 128]. В той же час невирішеним залишається питання завдання юридичним особам нематеріальної шкоди, наприклад репутаційні збитки або втрата можливих майбутніх прибутків.

Відповідно до пункту 7 статті 55 КПК України, для набуття статусу потерпілого необхідна воля особи, оскільки її права та обов'язки як потерпілого виникають лише після подання заяви про скоєне щодо неї кримінальне правопорушення або заяви про визнання її потерпілою у провадженні. За відсутності такої волі, слідчий, прокурор або суд можуть визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. Процесуальною

підставою прийняття рішення про відмову у визнанні потерпілим відповідно до статті 55 КПК України є наявність очевидних та достатніх підстав вважати, що заява подана особою, якій не завдано шкоди [83]. Очевидність та достатність таких підстав є оціночним поняттям, яке визначається в кожному конкретному випадку, виходячи із обставин кримінального провадження і внутрішнього переконання слідчого або прокурора [84, с. 181].

Аналіз реєстру судових рішень дозволив зробити проміжні висновки про те, що відмови у визнанні потерпілим в кримінальному провадженні мотивуються насамперед відсутністю завданої шкоди. Наприклад, особі відмовлено у задоволенні клопотання про визнання її потерпілою оскільки, з тексту клопотання та матеріалів кримінального провадження не вбачається, що кримінальним правопорушенням завдано шкоду здоров'ю ОСОБА_7, яка є донькою потерпілої у справі, і на її думку, також понесла матеріальну та моральну шкоду внаслідок злочину, а також подавала заяву про злочин, вчинений відносно її матері [193].

Однак наявні в реєстрі також інші підстави для відмови. Наприклад, ухвалою слідчого судді у справі № 183/4562/23 від 05 травня 2023 року задоволено скаргу Особа 2 оскільки слідчий відмовив йому в задоволенні клопотання про визнання потерпілим у кримінальному провадженні, мотивуючи це тим, що під час допиту його в якості свідка, він не заявив про те, що йому злочином було спричинено моральну чи матеріальну шкоду [204]. Така відмова не відповідає встановленим у статті критеріям.

Також, наявність заподіяної шкоди не завжди є очевидною. Наприклад, ухвалою Ленінського районного суду міста Харкова скасовано постанову слідчого Другого СВ ТУ ДБР від 12 травня 2023 р. про відмову у визнанні ОСОБА_4 потерпілою у кримінальному провадженні № 62023170020000319 за ознаками злочину, передбаченого частиною 3 статті 365 КК України. Суд мотивував своє рішення тим, що частина 3 статті 365 КК України передбачає кримінальну відповідальність за перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу

дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, якщо вони спричинили тяжкі наслідки. Відповідно до висновку Великої палати Верховного суду викладеної в постанові від 05 грудня 2018 по справі №301/2178/13-к, провадження №13-57 кс 18 для кваліфікації дій працівників правоохоронного органу за статтею 365 КК України, не обов'язково є спричинення істотної шкоди або тяжких наслідків які повинні мати вираз у грошовому еквіваленті. А саме як зазначено в п. 28 «об'єктивна сторона злочину, передбаченого частиною 2 статті 365 КК України, вичерпується самим фактом вчиненні дій, які явно виходять за межі наданих працівнику правоохоронного органу прав чи повноважень, і містять принаймні одну з ознак, визначених у частині 2 статті 365 КК України, супроводжуються насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування [202].

Отже, аналіз судової практики свідчить, що відмова у визнанні потерпілим часто ґрунтується на формальному підході до оцінки шкоди та її доведеності. Нечіткість категорій «очевидність» і «достатність» у статті 55 КПК України створює умови для оціночності та неоднаковості застосування закону. Це призводить до значного відсотка задоволених скарг слідчими суддями, що підтверджує потребу у виробленні практикою більш зрозумілих критеріїв і вдосконаленні законодавчого регулювання.

Особливого значення набуває й питання немайнової шкоди юридичних осіб (репутаційні втрати, втрата ділових зв'язків, упущена вигода), яке поки що не має належного процесуального забезпечення. Відсутність чіткої правової бази створює підґрунтя для відмов у наданні статусу потерпілого, навіть у ситуаціях, коли шкода фактично наявна.

Доповнити частини 2 статті 55 КПК України абзацом: «Юридична особа може бути визнана потерпілою також у разі заподіяння їй немайнової шкоди,

зокрема шкоди діловій репутації, втрати ділових зв'язків чи можливих прибутків, якщо такі наслідки є безпосереднім результатом кримінального правопорушення».

У частині 3 статті 55 КПК України передбачити: «Для підтвердження заподіяння шкоди особа, яка подала заяву про визнання її потерпілою, може використовувати будь-які належні та допустимі джерела доказів, у тому числі висновки експертів, довідки, акти перевірок, показання свідків, документи, що підтверджують втрати доходів чи ділової репутації. Неподання таких доказів разом із заявою не може бути самостійною підставою для відмови у визнанні потерпілим».

Таким чином, удосконалення статті 55 КПК України сприятиме зменшенню формалізму, підвищенню єдності практики та реальному забезпеченню прав заявників у кримінальному провадженні.

Окремого розгляду потребують також рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора у сфері застосування заходів безпеки, оскільки вони спрямовані на захист учасників кримінального провадження та характеризуються специфікою підстав і порядку оскарження. Оскарження постанови про застосування заходів безпеки складають незначну частку порівняно з іншими. Наприклад, у 2021 році таких звернень було 122, з них задоволено 23 [56]; у 2022 році 76, з них задоволено 10 [57]; у 2023 році – 82 [58], з них задоволено 19, у 2024 [59].

КПК України та Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року № 3782-ХІІ передбачають спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки осіб, котрі потрапили у сферу кримінального процесу, – це здійснення правових, організаційних, технічних або інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла, майна, честі, гідності таких осіб від протиправних посягань із метою створення комфортних умов для здійснення й забезпечення правосуддя [60, с. 127].

Суб'єктів забезпечення безпеки можна розділити на 2 групи: 1. Особи, що підлягають захисту. 2. Органи та службові особи, до функціональних обов'язків яких відноситься застосування заходів безпеки. Якщо розглядати першу категорію, то вона регулюється статті 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року № 3782-XII [120].

Рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь особи, зазначені у статті 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року № 3782-XII, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли виявленню, попередженню, припиненню злочинів. Рішення про застосування заходів безпеки може бути прийнято слідчим суддею у випадках, передбачених статтею 206 КПК України [120].

Предметом судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора при застосуванні заходів безпеки є перевірка законності, обґрунтованості та доцільності прийнятих рішень у контексті забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Зокрема, судовий контроль охоплює такі аспекти:

1. Відповідність рішень про застосування заходів безпеки вимогам законодавства, зокрема положенням КПК України та Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року № 3782-XII.

2. Наявність фактичних підстав, що обґрунтовують необхідність застосування заходів безпеки, таких як реальна загроза життю, здоров'ю, житлу чи майну осіб, які підлягають захисту.

3. Перевірка дотримання встановленого порядку прийняття рішень про застосування заходів безпеки, зокрема належного документального

оформлення, погодження з відповідними органами або службовими особами, а також внесення відповідних даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

4. Оцінка відповідності вжитих заходів реальному рівню загроз, а також забезпечення мінімального втручання у права та свободи осіб, які підлягають захисту.

Судовий контроль забезпечує ефективну реалізацію заходів безпеки та гарантує захист прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, сприяючи таким чином досягненню справедливості й захисту суспільних інтересів.

У контексті дослідження предмета судового контролю важливим є також аналіз рішень слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій. Право на оскарження рішення слідчого, дізнавача або прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє сторонам кримінального процесу, зокрема стороні захисту та потерпілим, вимагати реалізації процесуальних дій, спрямованих на встановлення істини у справі. Відмова у задоволенні такого клопотання може суттєво вплинути на об'єктивність досудового розслідування, оскільки обмежує можливості сторін для збирання доказів або встановлення важливих обставин провадження.

На думку Т. О. Козубова, рішення слідчого або прокурора про доцільність проведення процесуальних дій часто відображає певну залежність сторони захисту від волі сторони обвинувачення. Це може порушувати принцип рівності сторін у кримінальному провадженні, що є фундаментальним у системі забезпечення правосуддя [89, с. 42]. Така пропозиція викликає заперечення, адже вона передбачає розширення компетенції слідчого судді за рахунок невластивих йому повноважень, не кажучи вже про потенційний ризик перевантаженості судової системи клопотаннями такого роду.

Предметом судового контролю при оскарженні рішень слідчого, дізнавача чи прокурора про відмову в задоволенні клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій є перевірка законності, обґрунтованості та відповідності таких рішень принципам кримінального процесу. Зокрема, судовий контроль охоплює такі аспекти:

по-перше, перевірка відповідності рішення нормам КПК України, зокрема статтям 220 і 309, які регламентують порядок подання і розгляду клопотань та можливість їх оскарження.

По-друге, аналіз того, чи надані слідчим, дізнавачем або прокурором аргументи мають фактичне та правове підґрунтя, чи враховані всі обставини, що обґрунтовують необхідність проведення заявлених слідчих або негласних слідчих дій.

По-третє, перевірка, чи відмова в задоволенні клопотання не порушує права сторони захисту, зокрема права на збирання доказів, яке є основоположним у забезпеченні рівності сторін у кримінальному процесі.

По-четверте, дотримання строків та процедур, а саме перевірка того, чи була відмова в задоволенні клопотання прийнята з дотриманням строків, передбачених КПК України, і чи була вона належним чином оформлена.

По-п'яте, вплив на реалізацію прав учасників процесу: оцінка, чи рішення про відмову не створює перешкод для ефективного захисту прав та законних інтересів учасників процесу.

Поряд із розглянутими категоріями процесуальних рішень важливим для дослідження залишається й питання зміни порядку досудового розслідування та продовження його за процедурою, визначеною главою 39 КПК України. Як зазначає Н. М. Сенченко, встановлення психічних розладів у окремих осіб впливає на подальший хід кримінального провадження, зокрема на визначення їх процесуального статусу, обсягу прав і здатності до їх самостійної реалізації, у разі виявлення під час досудового розслідування підстав для провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий або прокурор відповідно до частини 2 статті 503 КПК

України зобов'язані винести постанову про зміну порядку досудового розслідування та продовжити його відповідно до правил, викладених у главі 39 КПК України [167, с. 246]. При цьому зміна порядку досудового розслідування в цих справах пов'язана з необхідністю оцінки психічного стану підозрюваного, що зумовлює специфічні вимоги до процесуальних дій і ухвалених рішень.

Підтримуємо позицію Н. М. Сенченко щодо доповнення підстав у частині 1 статті 503 КПК України формулюванням «3) за наявності в особи розладу психічної діяльності чи психічної хвороби або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності, на час вчинення суспільно небезпечного діяння, досудового розслідування чи судового розгляду». Вважаємо, що чинні положення частини 2 статті 503 КПК України не враховують усіх можливих ситуацій, коли у слідчого чи прокурора виникає сумнів щодо психічного стану особи. Наприклад, розлади психічної діяльності, що не призводять до повної неосудності, але суттєво впливають на здатність особи розуміти свої дії. Також при цьому порушується презумпція психічного здоров'я є принципом, який передбачає, що будь-яка особа вважається осудною та здатною до самостійної реалізації своїх прав, доки не буде встановлено інше. Невизначеність у формулюваннях статті 503 КПК України може призводити до необґрунтованих рішень про зміну порядку досудового розслідування, що фактично ставить під сумнів психічне здоров'я особи без належного обґрунтування. Запропоноване доповнення дозволить уникнути таких ситуацій, уточнюючи умови для прийняття таких рішень та дозволить встановити чіткі підстави для зміни порядку досудового розслідування в таких випадках, зберігаючи баланс між правами особи та завданнями кримінального провадження.

Предметом судового контролю при оскарженні рішення слідчого, дізнавача чи прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України (щодо застосування примусових заходів медичного характеру), будуть

виступати законність прийнятого рішення (перевірка відповідності рішення вимогам статей 503 та 280 КПК України), обґрунтованість постанови (оцінка, чи наведено в постанові достатні докази, що підтверджують психічний стан особи, зокрема висновки судово-психіатричної експертизи або інші медичні документи) та дотримання процесуальних вимог (чи дотримано вимог щодо форми і змісту постанови).

Окремого аналізу потребують і рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування. Недотримання розумності строків кримінального провадження порушує конституційне право особи на судовий захист, тягне за собою скасування процесуального рішення (рішення органу досудового розслідування, прокурора чи суду), а відтак негативно впливає на ефективність досудового розслідування та правосуддя. Саме тому, органи досудового розслідування, прокурор та суд, дотримуючись засади розумності строків у кримінальному провадженні, визначаючи (на власний розсуд) тривалість строків вчинення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень тощо, обов'язково повинні враховувати засади диспозитивності та змагальності, граничні строки, які чітко закріплені в КПК України, для конкретних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, виконання процесуальних дій, складність кримінального провадження, кількість учасників, процедуру прийняття процесуальних рішень, можливі труднощі в отриманні, витребуванні та дослідженні доказів тощо. [35, с. 218].

Судовий контроль у цьому випадку забезпечує перевірку законності, обґрунтованості та належності дій або бездіяльності прокурора вищого рівня при розгляді скарг на недотримання розумних строків. Він спрямований на дотримання конституційного права на судовий захист, забезпечення ефективності досудового розслідування та усунення порушень, які можуть зашкодити правам учасників кримінального провадження.

Бездіяльність є важливим предметом оскарження в кримінальному провадженні, особливо коли вона стосується невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення. Ефективний судовий контроль, який здійснюють слідчі судді, покликаний забезпечити належне реагування на такі випадки, сприяючи реалізації завдань кримінального провадження.

Статистичні дані показують, що у 2023 році з усіх 69967 скарг, розглянутих слідчими суддями, 42,94% стосувалися невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Із цих скарг 56,68% були задоволені. Це свідчить про те, що проблема невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР є значущою частиною судового контролю під час досудового розслідування. Високий відсоток задоволених скарг може вказувати на часті випадки неналежного виконання обов'язків уповноваженими органами та необхідність вдосконалення процесуальних механізмів реагування [58]. Для порівняння, зауважимо, що у 2022 році з усіх 53,037 скарг, розглянутих слідчими суддями, 38,61% стосувалися невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Із цих скарг 58,61% були задоволені. Як бачимо, спостерігається незначне збільшення кількості скарг як загалом, так і на невнесення відомостей до ЄРДР.

Бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора може полягати у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення. Судовий контроль, який здійснюється слідчими суддями при розгляді скарг на бездіяльність щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, фактично передбачає необхідність забезпечення належного реагування на випадки ініціювання особою питань, пов'язаних з реалізацією завдань кримінального провадження як щодо захисту від кримінальних правопорушень, так і стосовно того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності [149].

К. С. Rogozinnikova зазначає, що така бездіяльність може мати такі прояви: ігнорування заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення; неправомірна оцінка заяви як такої, що не підлягає реєстрації; невиконання технічних дій із внесення відомостей [160, с. 165]. О. В. Капліна та О. М. Дроздов слушно зазначають, що відмова у прийнятті заяви або повідомлення про вчинений чи запланований злочин, а також зволікання з ухваленням рішення фактично є незаконними діями уповноважених органів. Це свідчить про спробу уникнути виконання визначеного законом обов'язку, що повинно призводити до їх відповідальності [63, с. 389].

А. А. Десятник зазначає, що невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення, яке оскаржує заявник, є результатом бездіяльності не лише слідчого, дізнавача чи прокурора. Це явище відображає спільний, комплексний результат діяльності слідчого, дізнавача, прокурора та відповідних служб правоохоронного органу [40, с. 88]. Автор пропонує доповнити КПК України новим учасником кримінального провадження – представником заявника, наділивши його правом оскаржувати бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора. Це вирішить проблему недостатніх юридичних знань у заявника та забезпечить ефективний захист його прав.

В. В. Дударєва зазначає, що судова практика свідчить про непоодинокі випадки, коли слідчі судді, розглядаючи скарги на бездіяльність уповноважених осіб правоохоронних органів щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, відмовляють у їх задоволенні. Такі рішення обґрунтовуються тим, що до ЄРДР реєструються лише заяви або повідомлення, які містять достатньо відомостей про злочин та підтверджують реальність його події [43].

Саме тому в узагальненні «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» від підкреслюється, що для забезпечення дотримання процесуальних вимог під час розгляду скарг на бездіяльність

слідчого чи прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, слідчі судді мають враховувати, що ці вимоги не передбачають оцінки обґрунтованості заяви чи повідомлення про правопорушення. Натомість вони зобов'язують уповноважені органи зафіксувати надану особою інформацію, яка свідомо подається для реалізації завдань кримінального провадження [188, с. 12–13].

В. А. Михайленко акцентує увагу на проблему відсутності у КПК України процесуальних механізмів, які б унеможливлювали подання ідентичних скарг. Це призводить до ситуації, коли заявники неодноразово звертаються з аналогічними заявами про кримінальні правопорушення, змінюючи лише дати подання. Наприклад, у період з 05 вересня 2010 по 01 березня 2020 р. один заявник подав до Вищого антикорупційного суду 179 скарг на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР. У цих зверненнях заявник самостійно визначав підслідність НАБУ і кваліфікував події за кількома статтями КК України, такими як статті 364, 368, 375. Зміст скарг варіювався: від звинувачень суддів у злочинах через відмову в задоволенні позовів до скарг на несвоєчасне встановлення домофонів або неналежну правову допомогу адвокатів. Така практика значно ускладнює діяльність суду та вказує на потребу впровадження інструментів для запобігання необґрунтованим повторним зверненням [106].

На думку А. В. Телятника і Д. І. Сироти, така ситуація суттєво обмежує ефективність судового контролю за законністю дій чи бездіяльності органів досудового розслідування. Відсутність доступу до повного обсягу інформації унеможливлює формування обґрунтованого висновку щодо правомірності початку кримінального провадження. Автори наголошують на необхідності вдосконалення процесуальних норм, які б розширили повноваження слідчого судді у перевірці фактів, що дозволило б досягти балансу між правами заявників і потребою уникнути необґрунтованого навантаження на судову систему [181].

Відповідно до частини 3 статті 307 КПК України, ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена [83].

Рішенням від 17 червня 2020 року № 4-р(П)/2020 Конституційний Суд України визнав неконституційним положення частини 3 статті 307 КПК України, яке забороняло оскаржувати ухвалу слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого чи прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання відповідної заяви чи повідомлення. Це рішення було ухвалене для забезпечення конституційного права особи на судовий захист у випадках, коли уповноважений орган не реагує належним чином на подану інформацію про злочин. Виходячи з аналізу положень рішення Конституційного Суду України, апеляційному оскарженню підлягає саме ухвала слідчого судді, якою відмовлено у задоволенні скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, що полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. У разі, коли суд зобов'язує слідчого, прокурора внести відомості до ЄРДР, права особи, яка оскаржувала їх бездіяльність на судовий захист реалізовані в першій інстанції.

Відповідно висновку, викладеному у постанові Великої Палати Верховного Суду від 30 січня 2019 року в справі № 818/1526/18, у межах процедури оскарження бездіяльності слідчого щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви, слідчий суддя з'ясовує обставини та мотиви, з яких слідчий або прокурор дійшов висновку про відсутність підстав для внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, чим саме обґрунтоване невнесення відповідних відомостей до ЄРДР, та вирішує питання про наявність або відсутність правових підстав для зобов'язання слідчого або прокурора внести інформацію про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Слідчий суддя аналізує обґрунтованість рішення слідчого, дізнавача чи прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до

ЄРДР. Зокрема, перевіряються: мотиви відмови у реєстрації; об'єктивність оцінки заяви чи повідомлення про правопорушення; наявність у заяві відомостей, які підтверджують факт злочину. Перевіряється, чи були виконані всі формальні вимоги щодо обробки заяви або повідомлення: реєстрація заяви у встановленому порядку; забезпечення належного інформування заявника про розгляд його заяви відповідність процедурних рішень чинному законодавству. Суд оцінює, чи дії уповноважених осіб відповідали конституційному праву заявника на доступ до правосуддя, чи не було порушено принципу рівності перед законом.

З метою вдосконалення механізмів судового контролю розробити чіткий механізм запобігання повторним поданням скарг із подібним змістом, що змінюються лише формально, запровадити механізм аналізу рішень щодо скарг, доповнити КПК України положеннями щодо залучення представника заявника до процесу, надати суддям можливість вимагати від органів досудового розслідування додаткові матеріали або інформацію, що підтверджують або спростовують обґрунтованість невнесення відомостей до ЄРДР.

Наступним видом бездіяльності є неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 КПК України. Тимчасове вилучення майна є окремим заходом забезпечення кримінального провадження зі встановленим процесуальним порядком здійснення. Порядок вилучення, перелік майна, а також умови його повернення регламентовані главою 16 КПК України. Невиконання вимог щодо накладення арешту на майно або його негайного повернення слідчим чи прокурором після закінчення 48 годин є порушенням положень КПК України, оскільки тимчасово вилучене майно підлягає поверненню власнику [83].

При розгляді скарг на бездіяльність слідчого, прокурора, пов'язану із неповерненням тимчасово вилученого майна, слідчим суддям необхідно ретельно оцінювати підстави віднесення певного майна до категорії тимчасово вилученого в розумінні статті 167 КПК України; доводи скажника стосовно

того, що вилучення певного майна здійснене з виходом за межі, регламентовані ухвалою про обшук; зважати на те, що бездіяльність з неповернення майна, на відміну від бездіяльності, яка полягає у невнесенні відомостей до ЄРДР, та бездіяльності, що полягає у нездійсненні окремих процесуальних дій, які слідчий чи прокурор зобов'язані вчинити, відноситься до категорії триваючих, тобто має лише початковий момент, однак не має кінцевого строку. При розгляді скарг, наприклад, на постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження є необхідність перевірки не лише дотримання процесуального порядку закриття кримінального провадження посадовими особами органів досудового розслідування, а й підстав його закриття [189].

І. В. Гловюк та В. О. Гринюк зазначають, що бездіяльність стосовно неповернення тимчасово вилученого майна може бути оскаржена у порядку пункту 1 частини 1 статті 303 КПК України, і, як показує судова практика, за результатами розгляду скарг непоодинокими є ухвали, якими слідчі судді зобов'язують слідчого повернути вилучене майно. Разом з тим, строк, який надається для такого повернення, указується не завжди. Автори пропонують внести зміни до частин 2 та 3 статті 169 і пункту 3 частини 2 статті 307 КПК України, спрямовані на вдосконалення процедури повернення тимчасово вилученого майна його володільцю. Зокрема, вони пропонують: зобов'язати слідчого або прокурора негайно виконати судові рішення про відмову в арешті майна, скасування арешту або задоволення скарги на бездіяльність щодо неповернення майна; встановити обов'язок надсилання копії рішення слідчому чи прокурору не пізніше наступного робочого дня у разі їхньої відсутності під час оголошення ухвали; доповнити норму положенням про те, що судові рішення повинно містити чітко визначений строк, протягом якого слідчий або прокурор зобов'язані виконати ухвалу [30]. Вважаємо такі пропозиції обґрунтованими та спрямованими на усунення прогалин, які погіршують становище володільця майна. Запровадження чітких строків виконання рішень, а також обов'язковість негайного реагування слідчих і

прокурорів забезпечить дотримання права на мирне володіння майном, посилить процесуальні гарантії учасників кримінального провадження та сприятиме підвищенню ефективності судового контролю.

Третій вид бездіяльності в кримінальному провадженні – це нездійснення процесуальних дій, які слідчий, дізнавач або прокурор зобов'язані виконати в установлені Кримінальним процесуальним кодексом України строки. Така бездіяльність може проявлятися в наступному неприйнятті рішень у строки, ігнорування рішень слідчого судді про задоволення скарги або про вчинення певної процесуальної дії.

Дії слідчого, дізнавача чи прокурора можуть бути предметом оскарження, якщо вони порушують права, свободи чи законні інтереси учасників кримінального провадження або інших осіб. Такі дії є виявом активної поведінки уповноважених осіб, яка або виходить за межі повноважень, визначених КПК України, або здійснюється з порушенням встановленого порядку. Прикладом дії є повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом.

У своїй статті присвяченій правовому регулюванню інституту оскарження повідомлення про підозру в досудовому кримінальному провадженні В. В. Андрух наголошує на недоліках у законодавчій регламентації матеріально-правових і кримінально-процесуальних підстав для оскарження, що призводить до порушення прав підозрюваних і принципів справедливості кримінального процесу. Він зазначає: «питання перевірки повідомлення про підозру щодо обґрунтованості підозри або невинуватості особи не належить до предмету судового розгляду, який здійснюється слідчим суддею згідно з пунктом 10 частини 1 статті 303 КПК України» [4, с. 15]. На стадії досудового слідства неможливо розглядати питання, пов'язані з

порядком отримання доказів та їх оцінкою з позиції допустимості та достатності, оскільки в іншому випадку, слідчий суддя замість здійснення судового контролю виконуватиме функцію розгляду кримінальної справи в суді, що суперечить принципу презумпції невинуватості (стаття 17 КПК України) [92, с. 145-146]. В. В. Андрух також підкреслює, що слідчий суддя під час розгляду оскарження повідомлення про підозру повинен перевіряти дотримання процесуального стандарту наявності «достатніх доказів», які підтверджують існування причинно-наслідкового зв'язку між особою, якій пред'явлено підозру, та вчиненим кримінальним правопорушенням [4].

Предметом судового розгляду у випадках оскарження дій слідчого, дізнавача чи прокурора, зокрема повідомлення про підозру, є перевірка дотримання встановлених процесуальних стандартів, визначених КПК України. Слідчий суддя зобов'язаний оцінювати, чи: дотримано процесуальний порядок дій (наприклад, чи було повідомлення про підозру вручено у встановлений термін) та чи існують достатні докази (підстави), тобто чи наявний причинно-наслідковий зв'язок між особою, якій пред'явлено підозру, та вчиненим кримінальним правопорушенням. При цьому питання оцінки обґрунтованості підозри або допустимості та достатності доказів не входять до компетенції слідчого судді на цьому етапі, адже такі аспекти є предметом розгляду під час судового провадження по суті. Отже, завдання слідчого судді в цьому випадку є забезпечення контролю за законністю дій органів досудового розслідування, не виходячи за межі процесуальних аспектів.

Таким чином, у межах здійснення судового контролю вважаємо за необхідне розмежовувати загальний і спеціальний предмет судового контролю. На нашу думку, загальний предмет включає універсальні елементи, притаманні всім видам судового контролю, тоді як спеціальний предмет – конкретизований для кожної підстави оскарження залежно від її правової природи та функціонального призначення.

Загальний предмет судового контролю становить перевірку законності прийняття процесуального рішення, дії чи бездіяльності (чи діяли слідчий, дізнавач або прокурор у межах своїх повноважень і відповідно до вимог КПК України); обґрунтованості (чи підтверджене рішення достатніми фактичними даними, доказами, висновками експертиз, документами); дотримання процесуальної форми (чи дотримано порядку прийняття рішення, строків, способу оформлення, внесення даних до ЄРДР тощо); забезпечення прав сторін (чи не порушено право на захист, право потерпілого на доступ до правосуддя, право на ефективне розслідування).

Спеціальний предмет судового контролю визначається змістом конкретної підстави оскарження, що зумовлює специфіку предмета перевірки та меж судового втручання. Таким чином, кожна підстава має власний предмет контролю, який конкретизує загальний.

Оскарження рішення про зупинення досудового розслідування – перевіряється наявність законних підстав, визначених у статті 280 КПК України (тяжка хвороба, розшук, воєнний стан, міжнародне співробітництво), а також обґрунтованість неможливості продовження провадження та дотримання процесуальних умов.

Оскарження рішення про закриття кримінального провадження – предметом контролю є відповідність підстав закриття статті 284 КПК України, обґрунтованість мотивів, повнота проведеного розслідування та дотримання прав потерпілого.

Оскарження відмови у визнанні потерпілим – перевіряється наявність об'єктивних підстав відмови та дотримання права особи на доступ до правосуддя.

Оскарження рішень щодо застосування заходів безпеки – суд перевіряє законність, обґрунтованість і пропорційність заходів відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Оскарження відмови у задоволенні клопотань про проведення слідчих або негласних слідчих дій – предмет контролю охоплює перевірку правомірності відмови (статтям 220, 309 КПК України), дотримання права сторони на збирання доказів і процесуальних строків.

Оскарження рішення про зміну порядку досудового розслідування (глава 39 КПК України) – суд перевіряє законність рішення (статтям 503, 280 КПК України), обґрунтованість висновків щодо психічного стану особи, дотримання вимог щодо форми та змісту постанови.

Оскарження відмови прокурора в задоволенні скарги на недотримання розумних строків – предметом контролю є законність і обґрунтованість дій прокурора, наявність бездіяльності, що призвела до порушення строків, та ефективність реагування.

2.3. Повноваження слідчого судді з розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування

Законодавець у пункті 18 частини 1 статті 3 КПК України визначає слідчого суддю як суддю суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [83]. Згідно з позицією А. Ф. Бондюка, слідчий суддя виконує закріплену законодавством функцію судового контролю, спрямовану на забезпечення дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження. У процесі досудового розслідування слідчий суддя діє відповідно до цілей і завдань цієї стадії кримінального провадження, що передбачає не формальне, а змістовне реагування на можливі процесуальні порушення. Таким чином, він одночасно виступає як суб'єкт доказування та як гарант захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечуючи виконання завдань досудового

розслідування [12, с. 77]. Така позиція підкреслює необхідність оптимального співвідношення дискреційних повноважень слідчого судді та меж судового контролю, що є ключовим аспектом забезпечення балансу між ефективністю досудового розслідування та захистом прав і свобод учасників процесу.

М. А. Макаров пропонує розглядати під повноваженнями слідчого судді «сукупність взаємопов'язаних прав та обов'язків (правообов'язків), установлених для виконання ним процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень зі здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» [98, с. 61]. Т. Г. Ільєва влучно акцентує увагу на двох видах судового контролю в кримінальному процесі [62, с. 7]. Попередній контроль реалізується через інститут дозволів слідчого судді на проведення слідчих дій, які істотно обмежують конституційні права особи. Наступний контроль здійснюється через розгляд скарг на вже вчинені дії або прийняті рішення [71, с. 428]. Саме наступний судовий контроль є предметом нашого дослідження.

Аналіз норм кримінального-процесуального законодавства дозволяє встановити, що повноваження слідчого судді в КПК України не зведені в окрему статтю чи норму, а розпорошені по різних положеннях, які регламентують порядок здійснення конкретних процесуальних дій. Такий підхід означає, що повноваження слідчого судді фактично визначаються у зв'язку із виконанням ним певних функцій під час досудового розслідування, що ускладнює визначення чітких меж повноважень слідчого судді та може призводити до різних підходів у їх реалізації. Водночас цей підхід дозволяє гнучко регламентувати діяльність слідчого судді відповідно до завдань кожної конкретної процесуальної дії, за умови надання судді достатнього простору для активного реагування на процесуальні порушення. На думку В. О. Попелюшка, повноваження слідчого судді у законі формулюються відповідно до кожної окремої кримінально-процесуальної ситуації або групи подібних ситуацій. У зв'язку з цим кримінально-процесуальний статус слідчого судді можна охарактеризувати як «збірний» [131]. На нашу думку,

такий спосіб викладу правових норм є корисним для адаптації до конкретних процесуальних ситуацій, однак розпорошеність повноважень у КПК України ускладнює їх однозначне застосування, що може призводити до поляризації судової практики.

У науці кримінального процесуального права сформувалися різні концепції щодо меж повноважень слідчого судді. Для прикладу, І. В. Гловюк у своїй концепції наполягає на вузькому розумінні повноважень слідчого судді. Науковиця підкреслює, що судовий контроль у цій моделі – це діяльність, обмежена чітко визначеним законом колом питань: розглядом скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора (статті 303–307 КПК України), перевіркою підстав проникнення до житла без ухвали (частина 3 статті 233 КПК України), а також перевіркою підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (частини 2, 3 статті 250 КПК України) [28, с. 305].

М. А. Макаров також дотримується концепції «вузького» підходу до судового контролю, наголошуючи, що розгляд скарги не повинен перетворюватися на повноцінне судове слідство. Він підкреслює, що слідчий суддя не має права допитувати свідків або проводити інші процесуальні дії, спрямовані на перевірку доказів, зібраних під час розслідування [98, с. 342]. Автор виступає за чітке розмежування функцій, щоб суд не втручався у сферу повноважень органів досудового розслідування.

О. В. Кондратьєв, обґрунтовуючи необхідність диференціації та удосконалення процедури судового контролю, для позначення його меж використовує інституціонально-функціональний підхід, який ураховує незалежність і неупередженість суду, переваги судової процедури у разі здійснення судового контролю і полягають у тому, що судовий контроль не повинен перетворюватися на управління розслідуванням, неприпустимо у його здійсненні порушувати систему стадій кримінального процесу [72, с. 12]. Така позиція О. В. Кондратьєва логічно продовжує вузький підхід, акцентуючи на небезпеці змішування функцій.

О. І. Чучман, навпаки, акцентує на потребі розширення повноважень слідчого судді. Він пропонує надати можливість витребувати матеріали, що стали підставою для оскаржуваних рішень, а також інші дані, необхідні для перевірки доводів скарги, за клопотанням сторін або за власною ініціативою судді [221, с. 242]. До того ж, у структурі доказування під час розгляду скарг автор виділяє два ключові елементи: законність/незаконність та обґрунтованість/необґрунтованість дій чи рішень органів досудового розслідування [221, с. 245–446]. Автор фактично пропонує модель активного суду, що збирає й оцінює значно ширшу інформацію, ніж передбачено у вузькому підході.

А. Р. Туманяц підкреслює необхідність забезпечувати розумний баланс між активними та пасивними повноваженнями під час виконання судового контролю. Науковець звертає увагу на специфічний предмет пізнання слідчого судді, який вимагає від нього гнучкості та здатності адаптувати свої повноваження до конкретної ситуації [187, с. 163].

М. І. Шевчук наголошує, що суд не може залишатися формальним спостерігачем за змаганням сторін і повинен активно забезпечувати дотримання прав людини. На думку автора, індиферентна позиція суперечить ролі суду як гаранта прав і свобод, а тому суд зобов'язаний реагувати на процесуальні порушення, допущені під час досудового розслідування [231, с. 135].

Д. Є. Крикливець висловлює найбільш «широку» позицію щодо повноважень слідчого судді. Він вказує, що під час розгляду скарг суддя може проводити допити, пред'явлення для впізнання, допитувати експертів, досліджувати речові докази, аналізувати документи, аудіо- та відеозаписи, а також отримувати консультації спеціалістів безпосередньо в суді [80, с. 11–12]. Це позиція максимально широкого, активного судового контролю, у межах якого суд фактично здійснює мікро-слідчі функції.

Показовою у цьому контексті є судова практика. У низці рішень апеляційних судів, ухвалених за результатами розгляду скарг на рішення

слідчих суддів щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, неодноразово підкреслювалося, що слідчий суддя на відповідній стадії процесу не наділений повноваженнями вирішувати питання, які віднесені до компетенції суду під час розгляду кримінального провадження по суті. Зокрема, слідчий суддя не вправі здійснювати оцінку доказів з точки зору їх достатності та допустимості для встановлення винуватості чи невинуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Натомість його обов'язок полягає у здійсненні розумної оцінки сукупності наявних доказів з метою встановлення ймовірності причетності особи до кримінального правопорушення, яка є достатньою підставою для застосування щодо неї відповідного обмежувального заходу [230, с. 248].

Як правило, суди обґрунтовують відсутність у слідчого судді повноважень оцінювати кожен окремий доказ з позиції його допустимості посиленням на положення частини четвертої статті 87 та статті 89 КПК України, які прямо вказують на єдиного суб'єкта, уповноваженого визнавати докази недопустимими, – суд під час судового розгляду.

Отже, узагальнення наведених наукових позицій дає підстави стверджувати про існування двох концептуально відмінних підходів до визначення змісту та меж повноважень слідчого судді. У межах вузького підходу, прихильниками якого є М. А. Макаров, І. В. Гловюк та О. В. Кондратьєв, судовий контроль розглядається як діяльність, строго обмежена нормативно визначеними процедурами, що виключає можливість здійснення судом процесуальних дій, властивих органам досудового розслідування, і передбачає невтручання суду в перебіг слідства. Натомість широкий підхід, представлений у працях Д. Є. Крикливця, М. І. Шевчука, О. І. Чучмана та частково А. Р. Туманяца (із застереженням щодо необхідності балансу), характеризується розумінням судового контролю як активної діяльності, що може включати витребування матеріалів, дослідження доказів, ініціювання окремих процесуальних дій та реагування на порушення прав людини, виявлені під час розгляду скарги.

В наукових колах також обговорюється думка, що для вдосконалення регулювання було б доцільно об'єднати основні повноваження слідчого судді в єдиній нормі КПК України, що сприяло б уніфікації практики їх застосування. На думку О. І. Басвої: «Правовій визначеності кримінального процесуального законодавства щодо регламентації повноважень слідчого судді під час досудового розслідування сприятиме доповнення глави 3 КПК України «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» окремою нормою, що закріплювала б процесуальний статус слідчого судді як учасника кримінального провадження» [5]. О. Г. Шило, Н. В. Глинська, Л. М. Москвич також зазначають, що єдності «у правозастосуванні сприяла б наявність у КПК України загальної норми, в якій були б закріплені для всіх ухвал слідчого судді вимоги з урахуванням специфіки їх функціонального призначення – забезпечення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» [236, с. 217].

Вважаємо, що повноваження слідчого судді за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора мають розумітися в межах широкої моделі судового контролю, яка передбачає не формальну, а змістовну перевірку законності та обґрунтованості втручання у права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження. Слідчий суддя у цьому аспекті виступає не лише гарантом дотримання прав людини, а й активним суб'єктом доказування, який, керуючись внутрішнім переконанням і нормами КПК України, уповноважений досліджувати матеріали, витребувати документи, аналізувати подані докази з точки зору їх належності, допустимості, достовірності та достатності для вирішення порушеного перед ним питання. Така активність не підмінює функції органу досудового розслідування чи суду, що розглядає справу по суті, але забезпечує реальну, а не декларативну ефективність судового контролю.

Разом з тим відсутність у КПК України єдиної норми, яка б комплексно закріплювала процесуальний статус та повноваження слідчого судді, а також чітко визначених критеріїв його втручання у сферу доказування, зумовлює

розбіжності у правозастосуванні та поляризацію судової практики. З огляду на це обґрунтованою видається необхідність як нормативної конкретизації дискреційних повноважень слідчого судді (зокрема, шляхом закріплення його правомочності у разі встановлення очевидної недопустимості доказу визнавати його таким у межах здійснення судового контролю), так і систематизації його повноважень в окремій нормі КПК України. Реалізація такого підходу сприятиме досягненню балансу між ефективністю досудового розслідування та належним захистом прав і свобод особи, посиленню гарантій справедливого судового розгляду та утвердженню судового контролю як дієвого механізму запобігання процесуальним зловживанням.

На нашу думку, окремої уваги потребують процесуальні аспекти реалізації слідчими суддями повноважень щодо наступного судового контролю. Як влучно підкреслює С. Л. Шаренко, яка має досвід на посаді слідчого судді, на відміну від процедури прийняття судового рішення по суті, порядок розгляду питань, які вирішує слідчий суддя, не врегульований КПК України. Зокрема, відсутні норми, які б визначали етапи розгляду скарги, чи повинні вони відповідати етапам судового розгляду по суті, а також чи є особливості цієї процедури порівняно із розглядом кримінального провадження по суті. Цей правовий «вакуум» змушує слідчих суддів самостійно шукати шляхи вирішення, спираючись на аналогію закону, але адаптуючи її до специфіки розгляду таких питань [230, с. 247]. Автор вважає необхідним «передбачити в законі норму, відповідно до якої слідчий суддя за відсутності в судовому засіданні особи, яка подала скаргу, має право повторно викликати її в межах строку розгляду скарги, а після його сплину – винести ухвалу про залишення скарги без розгляду, якщо скаржник не звернувся з письмовою заявою про розгляд скарги без його участі» [230, с. 250].

Аналіз ухвал слідчих суддів в ЄДРСР дозволив побачити певні проблемні аспекти розгляду скарг щодо рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора. На нашу думку, основними помилками, які допускають слідчі судді в межах судового контролю є неповнота судового розгляду,

неправильне тлумачення статусу заявника, неправильне застосування строків оскарження повідомлення про підозру, помилки в тлумаченні повноважень слідчого судді. Розглянемо їх детальніше.

Однією з ключових проблем є неповнота судового розгляду, тобто ситуації, коли слідчий суддя не розглядає всі обставини справи, не витребує матеріали кримінального провадження та не аналізує їх. Наприклад, у справі слідча суддя не звернула уваги на всі підстави, які викладені в її скарзі для скасування постанови про закриття кримінального провадження від 10 жовтня 2020 року, не витребувала з органів досудового розслідування матеріали закритого кримінального провадження №52018000000000418 та не дослідила їх. Суд апеляційної інстанції констатував, що постановляючи ухвалу про відмову у задоволенні скарги ОСОБА_5 на постанову про закриття кримінального провадження, слідчий суддя допустив неповноту судового розгляду, оскільки належним чином не перевінив дотримання органом досудового слідства вимог статей 91, 110, 219, 284 КПК України при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження та обґрунтованість доводів скарги про неповноту досудового розслідування, не встановив обсяг проведених слідчим процесуальних та слідчих дій шляхом дослідження матеріалів кримінального провадження №52018000000000418 [199].

У деяких випадках слідчі судді неправильно визначають процесуальний статус заявника, що призводить до безпідставного повернення скарги. Так, у справі № 371/1124/21 слідчий суддя дійшов висновку, що ОСОБА_7 не мав права на подання скарги, оскільки його статус у кримінальному провадженні не був підтверджений. Однак колегія суддів встановила, що ОСОБА_7 є заявником у цьому кримінальному провадженні, а тому відповідно до пункту 3 частини 1 статті 303 КПК України мав право оскаржити постанову слідчого про закриття провадження. Також адвокат ОСОБА_6, який представляв його інтереси, мав відповідне право на подання скарги [200].

У іншій ухвалі колегія суддів підкреслила, що висновок слідчого судді про необхідність повернення скарги особі, яка її подала, з підстави подання її особою, яка не мала на це права, є таким, що суперечить як матеріалам провадження, так і вимогам кримінального процесуального законодавства [196].

Ще однією поширеною помилкою є неправильне визначення строків оскарження повідомлення про підозру. Наприклад, у справі №115508949 слідчий суддя застосував загальні положення частини 1 статті 304 КПК України, хоча оскарження повідомлення про підозру регулюється спеціальною нормою – пунктом 10 частини 1 статті 303 КПК України. Відповідно до неї, підозру можна оскаржити лише після спливу двох місяців з дня її оголошення, що було проігноровано судом першої інстанції [197].

Ще одна помилка полягає у неправильному визначенні меж повноважень слідчого судді. Наприклад, у справі №112526695 слідчий суддя вважав, що не має компетенції встановлювати строки для проведення процесуальних дій. Проте апеляційний суд наголосив, що згідно з частини 6 статті 28 КПК України, заявник має право вимагати встановлення розумних строків, а суд повинен розглянути таку скаргу по суті, а не відмовляти у її відкритті [198].

Іноді слідчі судді, навпаки, перевищують свої повноваження, втручаючись у досудове розслідування [119]. Зокрема, слідчий суддя Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області, задовольняючи скаргу адвоката та скасовуючи постанову слідчого про відмову у задоволенні відповідного клопотання, зобов'язав слідчого здійснити повідомлення особі про підозру відповідно до вимог статей 276–279 Кримінального процесуального кодексу України. Оцінюючи такі дії, Верховний Суд зазначив, що ухвалення рішення про повідомлення особи про підозру належить до сфери дискреційних повноважень слідчого та прокурора, а чинне кримінальне процесуальне законодавство не наділяє слідчого суддю правом втручатися у реалізацію цих повноважень, визначених статтями 276–

278 КПК України. У зв'язку з цим Верховний Суд дійшов висновку, що слідчий суддя, розглядаючи скаргу на бездіяльність слідчого, вийшов за межі наданих йому процесуальних повноважень, передбачених статтею 307 КПК України, фактично здійснивши неправомірне втручання у дискрецію слідчого [137].

У іншій справі слідчий суддя Ленінського районного суду м. Кіровограда скаргою сторони захисту зобов'язав прокурора вчинити процесуальну дію – прийняти постанову про закриття кримінального провадження. З цього приводу Верховний Суд абсолютно обґрунтовано звернув увагу на те, що закриття кримінального провадження є процесуальним рішенням, а не процесуальною дією, а слідчий суддя допустив помилкове ототожнення цих понять. До того ж, Суд акцентував увагу на тому, що по відношенню до оскаржених рішень слідчий суддя має повноваження лише скасувати таке рішення, але не має повноважень зобов'язати прийняти рішення. Тим більше слідчий суддя не має повноважень визначати, яке саме рішення має прийняти слідчий або прокурор у конкретному випадку, оскільки таким чином суддя втрутиться в сферу повноважень цих осіб і фактично прийме участь у діяльності сторони обвинувачення всупереч своїй ролі в провадженні [135].

Наведений аналіз дозволяє виокремити низку системних причин, що зумовлюють появу типових помилок слідчих суддів під час здійснення наступного судового контролю. Передусім, це нормативні прогалини, пов'язані з відсутністю у КПК України чітко визначеної процедури розгляду скарг, етапів цього розгляду, а також вимог до форми та змісту ухвал слідчого судді. Неоднозначність статусу заявника, суперечливість у регулюванні строків оскарження, а також фрагментарність норм щодо повноважень слідчого судді створюють підґрунтя для помилок у визначенні процесуальних прав осіб та оцінці закономірності їхніх звернень.

Другу групу становлять практичні чинники, пов'язані з організаційними особливостями здійснення судового контролю. Значне навантаження на

слідчих суддів, а також обмеженість часу для витребування та дослідження матеріалів кримінального провадження спричиняють формальний підхід та неповноту дослідження обставин, що прямо впливає на якість ухвал. Так, згідно оприлюдненими даними найбільше навантаження у 2024 році традиційно було у судів загальної юрисдикції. Суддями з кримінальної спеціалізації розглянуто 930000 справ і матеріалів. Абсолютна більшість розглянутих справ з кримінальної спеціалізації – більше 800000, це робота слідчих суддів [191].

Окрему групу становлять інтерпретаційні причини, які впливають із різних підходів до визначення меж судового контролю та ролі слідчого судді. Відсутність уніфікованого тлумачення обсягу повноважень судді призводять як до надмірного втручання у дискрецію слідчого і прокурора, так і до необґрунтованого самообмеження повноважень.

Нарешті, частина помилок має коріння у професійно-освітніх факторах: недостатній спеціалізованій підготовці слідчих суддів, відсутності усталеної судової практики щодо застосування окремих положень КПК України. Узагальнення цих причин свідчить про комплексний характер проблеми та необхідність як законодавчого, так і практико-методичного вдосконалення інституту судового контролю.

Ю. І. Кравець окреслює такі основні напрями профілактики помилок під час досудового розслідування кримінальних проваджень є:

1. Підвищення професійної підготовки (організація спеціалізованих курсів, тренінгів та програм підвищення кваліфікації для слідчих суддів для забезпечення належного контролю за досудовим розслідуванням).
2. Уніфікація судової практики (дотримання єдиних підходів до застосування законодавства, що сприяє прийняттю правильних і узгоджених рішень).
3. Використання міжнародної практики (розгляд клопотань та скарг з урахуванням міжнародного досвіду, зокрема для забезпечення захисту прав громадян і підвищення авторитету судової влади).

4. Взаємний контроль та об'єктивна апеляція (перевірка рішень слідчими суддями один одного, що дозволяє виправляти помилки через апеляційний механізм).

5. Дотримання етичних стандартів (уникнення конфлікту інтересів та інших поведінкових порушень, що підвищує довіру до суду).

6. Взаємодія з фахівцями (залучення адвокатів, експертів та інших спеціалістів для отримання необхідної інформації і вирішення складних питань) [77, с. 327].

Зазначені напрями, окреслені Ю. І. Кравець, є важливими елементами профілактики типових помилок слідчих суддів. Водночас, з огляду на виявлені вище нормативні, практичні, інтерпретаційні та професійні чинники, видається доцільним доповнити цей перелік низкою додаткових пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності судового контролю.

Передусім, потребує законодавчого врегулювання процесуальна процедура розгляду скарг. Доцільним є закріплення у КПК України чіткої послідовності дій слідчого судді, визначення правил повторного виклику скаржника, вимог до форми й змісту ухвал, а також деталізація підстав для залишення скарги без руху чи без розгляду. Це сприятиме усуненню неоднакової практики та мінімізує ризик неповноти судового розгляду.

Також доцільним є впровадження електронних інструментів доступу до матеріалів кримінального провадження, що дозволило б слідчим суддям оперативно витребувати та досліджувати матеріали, зменшуючи ризики неповноти судового розгляду та підвищуючи ефективність судового контролю.

Ще одним важливим напрямом вважаємо формування суддівської культури відповідальності, а саме утвердження принципів сумлінності, уважності до аргументів сторін, належного мотиваційного обґрунтування ухвал та саморефлексії в разі допущення помилок.

Отже, проведене дослідження підтверджує, що ефективність діяльності слідчого судді на стадії досудового розслідування є ключовою передумовою

забезпечення належного судового контролю та гарантування прав і свобод учасників кримінального провадження. Виявлені типові помилки – від неповноти судового розгляду та неправильного визначення процесуального статусу заявника до порушення строків і меж повноважень – мають системний характер і здатні суттєво впливати на результати досудового розслідування. Їх причини полягають як у суб'єктивних факторах (недостатній рівень професійної підготовки, неухважність до обставин справи, відсутність належної мотивації рішень), так і в об'єктивних (прогалини у законодавстві, відсутність уніфікованої практики, недосконалість організаційно-процесуальних механізмів).

Запобігання таким помилкам потребує комплексного підходу, що поєднує підвищення кваліфікації суддів, уніфікацію судової практики, впровадження цифрових інструментів контролю процесуальних дій, використання міжнародного досвіду та формування високих стандартів суддівської етики й відповідальності. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності судового контролю, зростанню довіри суспільства до судової влади та зміцненню гарантій справедливого правосуддя на досудовій стадії.

Висновок до Розділу 2

До кола суб'єктів оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора слід відносити осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні та щодо яких зазначені процесуальні акти призвели або потенційно могли призвести до порушення їхніх прав чи законних інтересів. Правовий статус скаржника визначається сукупністю ознак, серед яких ключовими є: фактична участь у кримінально-процесуальних правовідносинах, а також наявність факту або загрози порушення прав унаслідок дій (бездіяльності) органів досудового розслідування чи прокурора.

У процесі дослідження ідентифіковано низку проблем, що істотно ускладнюють реалізацію права на оскарження, зокрема: відсутність узгодженого підходу до визначення кола скаржників на законодавчому рівні та нечіткість у закріпленні їхніх процесуальних повноважень. З огляду на це, нагальною є потреба у вдосконаленні чинного кримінального процесуального законодавства шляхом внесення відповідних змін до КПК України, спрямованих на нормативне визначення прав і обов'язків суб'єктів оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що коло суб'єктів оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора формується на основі двох ключових ознак: участі особи у кримінально-процесуальних відносинах та факту (або ймовірності) порушення її прав. Запропоновані класифікаційні підходи за різними критеріями (правовий статус, ступінь участі у провадженні, предмет оскарження) сприяють систематизації та кращому розумінню процесуального становища скаржників.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному теоретичному аналізі суб'єктного складу скаржників і виокремленні основних проблем, пов'язаних з їх нормативним закріпленням. Зокрема, автор обґрунтовано звертає увагу на відсутність єдиного підходу до визначення кола осіб, які можуть ініціювати оскарження, а також на нечіткість їх повноважень на рівні кримінального процесуального закону. У якості пропозиції запропоновано внесення змін до

КПК України з метою нормативного закріплення прав та обов'язків таких суб'єктів, що сприятиме забезпеченню процесуальної визначеності, рівності учасників провадження та ефективності судового контролю за досудовим розслідуванням.

Аналіз статистичних даних судів першої інстанції за 2021–2024 роки підтвердив, що судовий контроль залишається ключовим механізмом забезпечення законності та захисту прав учасників кримінального провадження. Його ефективність безпосередньо впливає на рівень довіри до системи правосуддя, а також на забезпечення справедливості й дотримання процесуальних гарантій у досудовому розслідуванні. Уточнення співвідношення предмета оскарження та предмета судового контролю дозволило конкретизувати їх роль у процесі забезпечення правосуддя. Предмет оскарження визначає об'єкт ініціації судового розгляду – конкретне рішення, дію або бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, яку сторона вважає незаконною або несправедливою. Натомість предмет судового контролю відображає обсяг перевірки, яку здійснює суд із метою встановлення відповідності таких рішень чи дій вимогам закону, а також дотримання прав і свобод учасників процесу. Такий підхід забезпечує баланс між захистом прав сторін і повагою до дискреційних повноважень органів досудового розслідування.

Вперше запропоновано комплекс практичних кроків, спрямованих на вдосконалення судового контролю в Україні: запровадження системи оцінювання якості рішень про закриття кримінальних проваджень на основі кількості обґрунтованих скарг і скасованих постанов; організація регулярних навчальних курсів і семінарів для суддів, прокурорів та слідчих щодо єдиних підходів до розгляду скарг і застосування принципу пропорційності; забезпечення незалежного моніторингу судової практики з метою виявлення системних проблем і типових помилок; розроблення електронного інструменту аналізу судової статистики, що підвищить прозорість і контроль за дотриманням законності.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що повноваження слідчого судді за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора становлять системоутворюючий елемент судового контролю на стадії досудового розслідування. Їх зміст охоплює не лише формальну перевірку дотримання процесуальних вимог, а й змістовну оцінку законності та обґрунтованості втручання в права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження, що передбачає аналіз матеріалів, дослідження доказів, перевірку повноти досудового розслідування та відповідності процесуальних рішень вимогам КПК України. Саме тому обґрунтованим є застосування широкого підходу до розуміння повноважень слідчого судді, у межах якого він постає не лише гарантом дотримання прав людини, а й активним суб'єктом доказування у частині перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора.

Проведений аналіз судової практики засвідчив, що реалізація цих повноважень супроводжується низкою типових помилок: неповнотою судового розгляду, неправильним визначенням процесуального статусу заявника, хибним застосуванням строків оскарження (зокрема, повідомлення про підозру), а також помилками у тлумаченні меж дискреції слідчого судді, що проявляється як у невиправданому самообмеженні, так і у надмірному втручанні у сферу повноважень слідчого та прокурора. Виокремлено й систематизовано причини цих помилок: нормативні прогалини (відсутність чіткої процедури розгляду скарг, неузгодженість строків, фрагментарність регулювання статусу і повноважень слідчого судді), практичні чинники (значне навантаження, обмежені строки розгляду), інтерпретаційні аспекти (різні підходи до меж судового контролю, неоднакове тлумачення норм) та професійно-освітні фактори (недостатня спеціалізована підготовка, відсутність уніфікованих рекомендацій Верховного Суду).

На цій основі сформульовано комплекс пропозицій щодо вдосконалення інституту судового контролю: законодавче закріплення процедури розгляду

скарг (із визначенням етапів, строків, наслідків неявки та вимог до ухвал), систематизація й деталізація повноважень слідчого судді в окремій нормі КПК України, уточнення правил обчислення строків оскарження рішень, дій та бездіяльності, надання слідчому судді виразної правомочності оцінювати очевидну недопустимість доказів у межах судового контролю, впровадження електронних інструментів доступу до матеріалів провадження та посилення професійної підготовки суддів із урахуванням міжнародних стандартів. У сукупності це підтверджує, що саме широка модель судового контролю, підкріплена чіткими нормативними орієнтирами та уніфікованою практикою, є найбільш адекватною для забезпечення реальної ефективності повноважень слідчого судді та належного захисту прав і свобод учасників кримінального провадження.

РОЗДІЛ 3

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1. Зарубіжний досвід здійснення судового контролю шляхом розгляду та вирішення скарг під час досудового розслідування

Судовий контроль як особлива форма контролю за діяльністю органів, що проводять досудове розслідування, має на меті попередження порушення прав і свобод людини та громадянина на визначеній стадії кримінального процесу і є властивим для англосаксонської та романо-германської правових систем.

Д. А. Бялковський виділяє особливості судового контролю залежно від належності національної правової системи до правових систем певного типу: для країн, що входять до англосаксонської правової сім'ї, характерним є здійснення функцій контролю за досудовим розслідуванням безпосередньо судовими органами, а кримінальний процес держав романо-германської правової сім'ї переважно характеризується наявністю спеціального суб'єкта (слідчого судді, судді-магістрата або іншого аналогічного за повноваженнями суб'єкта), якому доручається реалізація функції судового контролю на стадії досудового розслідування до діяльності якого належить реалізація судового контролю під час досудового розслідування [14, с. 195].

Проаналізуємо правові засади та досвід розгляду та вирішення скарг під час досудового розслідування в країнах романо-германської правової системи, на основних принципах якої заснована національна правова система України.

Правові засади судового контролю у Франції унормовані, передусім у положеннями Кримінально-процесуального кодексу Франції від 1959 року (КПК Франції від 1959 року), що був ухвалений на зміну Кримінально-

процесуальному кодексі Франції 1808 року (кодексі Наполеона), який закріпив судовий контроль у французькому законодавстві.

Французька модель (слідчий суддя сам здійснює досудове розслідування) передбачає, що слідчий є представником судової влади першої інстанції, – тобто він є слідчим суддею. Взаємини між прокурором і слідчим суддею будуються в контексті загальних принципів відносин між прокуратурою та судовою владою: остання є незалежною та стоїть ієрархічно вище прокуратури. Водночас прокурор стосовно слідчого судді не володіє жодними наглядовими або контрольними повноваженнями, він має право звертатися до слідчого судді з клопотаннями, однак не може надавати вказівки.

Французька модель кримінального процесу передбачає чітке розмежування функцій дізнання та досудового слідства. Так, проведення дізнання здійснюється органами поліції під наглядом прокурора, який, на основі оцінки доказів, здобутих в ході дізнання, приймає рішення про порушення кримінальної справи (початок кримінального провадження) або про відмову в цьому. Досудове розслідування у Франції також розпочинається за ініціативою прокуратура. Вирішуючи питання про початок кримінального провадження, прокурор направляє зібрані поліцією докази у справах про малозначні кримінальні правопорушення безпосередньо до суду, а у справах про більш тяжкі правопорушення – до слідчого судді. Слідчий суддя у таких справах розпочинає незалежне розслідування, яке проводить у повному обсязі, за наслідками якого пред'являє підозрюваному обвинувачення або закриває справу. Під час цього слідства прокурор виступає у справі стороною обвинувачення [163, с. 40].

Аналізуючи положення КПК Франції 1959 року, відзначимо, що судовий контроль у Франції зорієнтований на захист прав і свобод особи, забезпечення законності на стадії досудового розслідування, відповідно до свого призначення як правового інституту. Роль слідчого судді у кримінальному процесі є вагомою. Відповідно до статті 137 КПК Франції від 1959 року

слідчий суддя, який не вважає за необхідне задовольнити вимоги прокурора Республіки про застосування тимчасового ув'язнення до особи (його продовження чи залишення в силі) або заходів судового контролю, не зобов'язаний виносити мотивовані постанови [243].

Модель французького судового контролю є результатом тривалого формування під впливом практики застосування цього інституту, яка дозволяє виявити її недоліки та слабкі риси. Зокрема, реформа кримінального процесу Франції, що відбулася у 2000 році вплинула на інститут судового контролю. 15 червня 2000 року було ухвалено Закон № 2000-516 «Про захист презумпції невинуватості та прав потерпілих», який розширив суб'єктний склад судового контролю новим спеціалізованим судовим учасником – «суддею по свободах та ув'язненню» (*juge des libertés et de la détention*). Названий суб'єкт судового контролю наділявся повноваженнями слідчого судді в частині взяття підозрюваного під варту. Так, згідно нововведень, запит слідчого про взяття особи під варту відтепер проходив дві інстанції – слідчий направляє його прокурору, а прокурор звертається із запитом до судді зі свободи та ув'язнення. Аналогічний порядок розгляду для запиту слідчого на продовження попереднього взяття під варту».

Такі зміни у суб'єктному складі судового контролю зумовлювалися критикою досліджуваного інституту через низький відсоток справ, які розглядаються слідчими суддями – вони стали розглядати лише тяжкі злочини, а тенденція щодо скорочення зберігалась. Критика ефективності діяльності слідчих суддів призвела до дискусії про можливість ліквідації даного інституту в Франції та передачу більшості повноважень слідчих суддів стороні обвинувачення, однак Радою Європи дана позиція була засуджена як спроба посилити вплив влади на розгляд окремих справ. Посиленням захисту прав і свобод особи у досудовому розслідуванні стало запровадження норми, яка регламентує право на отримання допомоги адвоката впродовж усього терміну затримання (24–48 годин).

Інституційна модель судового контролю за досудовим розслідуванням у Франції згідно КПК Франції від 1950 року на сучасному етапі побудована за принципом інстанційності. Слідчий суддя та суддя по свободах та ув'язненню (*juge des libertés et de la détention*) є органами судового контролю першої інстанції.

Проаналізувавши засади організації та здійснення судового контролю у Франції, відзначимо, що досліджувана модель є складною за своєю організаційною побудовою. Слідчий суддя наділений досить великою кількістю повноважень: він здійснює контроль за діяльністю поліції, проводить розслідування, ухвалює рішення про обвинувачення, здійснює нагляд за досудовим розслідуванням та процесуальне керівництво ним, розглядає кримінальний спір та виносить кінцеве рішення по справі. За такої моделі досить важко говорити про реалізацію принципу змагальності у кримінальному процесі Франції.

Розслідування справ проводиться слідчим суддею одноособово, хоча щодо окремих справ існують «центри з розслідування». У таких центрах один чи декілька судових слідчих координують діяльність інших, враховуючи їх спеціалізацію в економічних, фінансових, інших справах. Як зазначає Ф. Фурман, ці центри представляють переваги, оскільки дозволяють прискорити розслідування, але недолік полягає у тому, що місце проведення слідства інколи в деяких випадках віддаляється від учасників (тому, що не в кожному суді існують такі центри), а також самі магістрати втрачають інтерес до посади слідчого судді, де відсутній такий центр [240].

Суддя по свободах та ув'язненню розглядає справи про попереднє ув'язнення особи, притягнутої до розгляду, а також вирішує питання, пов'язані з підсудністю, екстрадицією. Закінчення досудового розслідування передбачає направлення справи до обвинувальної камери, якщо слідчий суддя бачить склад злочину в діяннях особи.

Слідчим органом другої інстанції є слідча камера, що здійснює контроль за правильністю розслідування кримінальних справ та поєднує функції

кваліфікаційної колегії слідчих суддів, яка має право накладання стягнення на останніх, а також контрольного органу, що здійснює судовий контроль над досудовим розслідуванням шляхом розгляду скарг і заяв учасників процесу про порушення закону на стадії дізнання та попереднього слідства посадовими особами судової поліції, слідчим суддею і прокурором. Ключовими повноваженнями слідчої камери є здійснення контролю за правильністю проведення слідчих дій (стаття 206 КПК Франції) та за діяльністю посадових осіб судової поліції, а також цивільних і військових чиновників, які здійснюють ті ж дії (стаття 224 КПК Франції), можливість надавати розпорядження щодо проведення додаткового розслідування (стаття 201 КПК Франції), право розширювати коло осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності (стаття 204 КПК Франції), припинення кримінального провадження за відсутності складу злочину (стаття 212 КПК Франції) [15, с. 45].

На думку А. С. Черкесової, розгалуженість суб'єктного складу судового контролю, є позитивним досвідом, який можна запровадити в національну кримінальну процесуальну систему України, що сприятиме зниженню рівня завантаженості слідчих суддів. Автор підкреслює, що розподілення функціональних обов'язків у сфері судового контролю між окремими його суб'єктами (надання дозволів на проведення слідчих (розшукових) дій, прийняття рішень по застосуванню заходів забезпечення, запобіжних заходів, розгляд скарг на дії (бездіяльність) правоохоронних органів і т.д.) сприятиме підвищенню якості судового контролю [216, с. 151].

Ми підтримуємо думку А. С. Черкесової щодо можливості перейняття досвіду Франції в аспекті множинності суб'єктів судового контролю. Дійсно, з одного боку, побудова інстанційної моделі судового контролю сприяє чіткому розподілу функцій та повноважень між окремими суб'єктами судового контролю, дозволить розвантажити слідчих суддів та позитивно вплине на якість судового контролю, оперативність досудового розслідування.

З іншого боку, говорити про практичну реалізацію французького досвіду в сучасних умовах розвитку правової системи в умовах дії воєнного стану рано. Так, як демонструється в огляді проблем функціонування судової влади в Україні, національна судова система в умовах дії воєнного стану зіштовхнулася із проблемами фінансового забезпечення, зокрема існують проблеми належного фінансування видатків на оплату праці суддів та працівників суду в повному обсязі, неукомплектованістю кадрового складу суддів, неналежним облаштуванням умов для здійснення судової діяльності в приміщеннях судів, зокрема внаслідок пошкоджень та руйнувань в умовах бойових дій тощо [22]. Реальні умови фінансово-економічного забезпечення функціонування судової системи відтермінують можливість організації судового контролю в Україні за принципом розподілу повноважень між органами судового контролю, що унеможливорює запровадження досвіду окремих аспектів моделі судового контролю за досудовим розслідуванням Франції.

Обсяг судового контролю у Франції визначається повноваженнями органів, які реалізують функцію судового контролю. Повноваження слідчого судді за КПК Франції від 1959 року поділяються на слідчі та юрисдикційні. Здійснення слідчих повноважень спрямоване на збір доказів у кримінальному провадженні, зокрема вирішення питань про провадження певних слідчих дій, питання щодо застосування процесуальних заходів примусового характеру (окрім питання про взяття особи під варту), оперативно-розшукова діяльність (про привід свідка; застосування судового застави).

Юрисдикційні повноваження слідчого судді полягають у здійсненні розгляду слідчим суддею скарг на дії (бездіяльність) й рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого та прокурора. До юрисдикційних (судових) повноважень відносяться вирішення питання про визнання особи цивільним позивачем, пред'явлення обвинувачення у справах про злочини, вирішення питання про закриття кримінальної справи, вирішення питання про направлення кримінальної справи до суду.

Слідчий суддя має виключні функції проведення попереднього слідства. Компетенція слідчого судді обмежена справами, підсудними суду. У Франції судовий слідчий позбавлений можливості самостійно розпочинати попереднє розслідування без поданого публічного позову прокурора, адже це суперечить розмежуванню двох принципово різних за своєю сутністю функцій переслідування та розслідування. Слідчий суддя, відповідно до статті 80 КПК Франції, за поданням окружного прокурора проводить досудове розслідування, є відповідальним за судові розслідування (частина 1 стаття 49) та зобов'язаний встановлювати докази вини та невинуватості (частина 1 статті 81).

Деталізуючи повноваження слідчого судді, відзначимо що цей суб'єкт судового контролю у Франції надає дозволи на проведення слідчих дій, на проведення негласних заходів отримання інформації для розслідування злочинів, на застосування запобіжних заходів, на арешт особи (частина 1 стаття 74–2), проводить відповідно до закону самостійно будь-які слідчі дії, які він вважає необхідними для встановлення істини (частина 1 стаття 81) (допити, виїмки, очні ставки, обшук тощо), негласні заходи, перехоплює телекомунікаційну кореспонденцію (частина 1 стаття 80–4); проводить чи відмовляє у проведенні слідчих дій за вимогою прокурора чи клопотанням сторін (стаття 82, стаття 82–1, стаття 82–2), надає дозвіл на відібрання відбитків пальців (частина 4 стаття 78–3), залучає та призначає експерта (статті 156, 159), здійснює нагляд за його роботою (стаття 156) визнає особу потерпілою та цивільним позивачем (стаття 85), з'ясовує важливі обставини справи на місці вчинення злочину, (частина 1 стаття 92), надає слідчі доручення та скеровує їх (стаття 151, стаття 152) [243].

М. В. Кобак та А. А. Коваль визначають окремий напрям роботи слідчого судді у Франції, який заслуговує на увагу з точки зору перейняття зарубіжного досвіду. Цей функціональний напрям включає повноваження щодо проведення чи сприяння встановленню фінансового, сімейного чи соціального стану осіб, щодо яких проводиться розслідування (частина 6

статті 81), призначення соціальної реабілітації у в'язниці або випробування з наглядом, залучення служби захисту дітей чи іншої установи для перевірки фінансового, сімейного та соціального стану особи, щодо якої ведеться судовий розгляд, інформування судді про необхідні заходи задля підтримки соціальної інтеграції відповідної особи (частина 7 статті 81), вживання за власною ініціативою чи за ініціативою суду або потерпілої сторони будь-яких заходів, спрямованих на оцінку природи та розміру шкоди, завданої потерпілому, чи на одержання інформації про особу останнього (стаття 81–1) [68, с. 141].

Оцінюючи повноваження слідчого судді за французькою моделлю досудового розслідування, А. М. Михайлюк наголошує, що у кримінальному процесі Франції слідчий суддя позбавлений правових засобів робити висновки щодо винуватості особи в ході попереднього розслідування, що сприяє об'єктивному дослідженню всіх обставин справи [107, с. 178].

Таким чином, слідчий суддя у Франції (*juge d'instruction*) – це суддя, який веде розслідування безпосередньо, наділений повноваженнями по здійсненню слідчих дій, спрямованих на збирання доказів та зберігає за собою й частину контрольних повноважень.

Суддя по свободах та ув'язненню наділений широким спектром повноважень у сфері контролю за діяльністю органів поліції, прокурора та слідчого: перевірка законності дій та методів, які застосовуються поліцейськими, контроль запитів прокурора, слідчого щодо видачі ордерів, проведення конфіскації, обшуку, перехоплення засобів комунікації, прослуховування, запису та копіювання інформації, примусової госпіталізації та вирішення питання щодо поміщення дітей до спецшкіл.

Варто відзначити, що суддя по свободах та ув'язненню є наближеним за своїм функціональним призначенням суб'єктом судового контролю до слідчого судді за законодавством України. Суддя по свободах та ув'язненню є незалежним від сторони обвинувачення і виконує суто судово-контрольні повноваження, зокрема надання за клопотанням слідчого або прокурора

дозволів на проведення обшуків у окремих категоріях справ та нічних обшуків, надання дозволів на застосування заходів, що обмежують особисту свободу (тримання під вартою, примусова госпіталізація) і т. ін. [176, с. 307].

Як апеляційна інстанція слідча камера відповідно до кримінально-процесуального законодавства Франції наділяється повноваженнями щодо розгляду скарг на рішення про взяття під варту і про продовження його строку, яке приймає суддя «по свободах та ув'язненню».

Слідча камера наділена повноваженнями визнавати недійсним будь-який процесуальний акт, наявний у матеріалах справи. Реалізуючи ці повноваження, вона здійснює контроль не стільки за законністю вирішення спірних питань досудового слідства по суті, скільки за дотриманням вимог закону під час вчинення та належного процесуального оформлення слідчих дій, насамперед тих, що пов'язані зі збиранням доказової бази.

Водночас при вирішенні питання про недійсність конкретного процесуального акта межі компетенції слідчої камери є обмеженими, хоча визнання недійсним навіть одного такого акта може спричинити недійсність усього подальшого кримінального провадження. Порушення питання про розгляд справи слідчою камерою можливе виключно за ініціативою визначених законом суб'єктів, зокрема прокурора, сторін кримінального провадження або слідчого судді.

Під час перегляду постанови слідчого судді слідча камера за результатами розгляду скарги ухвалює рішення про залишення оскаржуваної постанови без змін або про її скасування. Як правило, наслідки такого рішення обмежуються лише відповідним процесуальним актом і не поширюються на кримінальне провадження загалом. Водночас закон передбачає окремі винятки з цього правила: зокрема, у разі подання потерпілим скарги на постанову про закриття кримінального переслідування слідча камера зобов'язана прийняти до свого провадження матеріали всієї справи. Будь-яке рішення слідчої камери оформлюється у формі постанови. Єдиним процесуальним способом його оскарження є касаційне провадження, яке здійснюється шляхом звернення до

Касаційного суду Франції. При цьому застосовуються загальні правила касаційного перегляду рішень у кримінальних справах.

Відповідно до положень КПК Франції право на оскарження рішень слідчого судді надано прокурору, обвинуваченому, його захиснику, а також цивільному позивачеві (потерпілому). При цьому обсяг процесуальних можливостей обвинуваченого щодо оскарження є істотно ширшим порівняно з правами цивільного позивача. Зокрема, обвинувачений уповноважений оскаржувати рішення, ухвалені з питань прийняття цивільного позову, застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, продовження строків такого тримання, відмови у звільненні з-під варти, покладення додаткових обов'язків чи обмежень у разі заміни тримання під вартою іншим запобіжним заходом, а також скасування інших запобіжних заходів (частина перша статті 186 КПК Франції).

Натомість цивільний позивач (потерпілий) наділений значно вужчим колом прав на оскарження і може звертатися зі скаргами лише на постанови про відмову у проведенні розслідування та інші процесуальні рішення, що безпосередньо стосуються заявленого ним цивільного позову. Пряма заборона на оскарження потерпілим постанов про взяття під варту або застосування інших запобіжних заходів закріплена у частині другій статті 186 КПК Франції. Такий підхід відображає концептуальну позицію французького законодавця, відповідно до якої потерпілий не наділений правом домагатися кримінального переслідування з мотивів помсти чи впливати на питання винуватості особи, а реалізує свої процесуальні права виключно в межах цивільного позову.

Як відзначає А. Р. Туманянц, у французькому кримінальному процесі, як і згідно КПК України, право на оскарження рішень на стадії досудового розслідування, не є абсолютним [186, с. 184]. Так, відповідно до статей 186, 186-1 КПК Франції, подача скарги на досудових стадіях не означає її безумовного розгляду слідчої камерою, її прийнятність визначає голова слідчої камери. У випадках, коли наявні підстави для повернення скарги (не є предметом оскарження, необґрунтована або принесена з порушенням строку),

голова визнає її неприйнятною і приймає рішення про її повернення. Рішення голови слідчої камери оскарженню не підлягає (статті 186, 186-1 КПК Франції).

Законодавству Франції також відомі процесуальні інститути, спрямовані на забезпечення балансу між публічними і приватними інтересами у кримінальному процесі. Згідно із законом від 24 серпня 1993 року у кримінальному процесі Франції легалізовано інститут *refere-liberte* (з французької мови – невідкладний розгляд питання про свободу особи, сутність якого передбачає можливість одночасно подавати апеляційну скаргу на рішення про взяття під варту та клопотати про звільнення до голови слідчої камери (стаття 187 КПК Франції). Це клопотання розглядається у строк до трьох днів за обов’язковою участю захисника, причому неявка належним чином повідомленого прокурора не перешкоджає його розгляду. Прокурор вправі оскаржити рішення про звільнення особи з-під варти у строк до 4 годин, протягом яких обвинувачений продовжує утримуватися під вартою (статті 148-1-1 КПК Франції) [243]. Спеціальні правові гарантії дотримання інтересів особи при вирішенні питання про залишення під вартою встановлюються стаття 187-3 КПК Франції, згідно з якою голова апеляційного суду, при якому створено слідчу камеру, може звільнити особу з-під варти або відкласти набрання законної сили рішенням судді по свободах та ув’язненнях до розгляду скарги слідчою камерою [186, с. 184].

Варто звернути увагу на таку особливість французького законодавства в частині оскарження судових рішень, прийнятих на стадії досудового розслідування, та результатів їх перегляду апеляційним судом, в касаційному порядку. На відміну від національного законодавця, який запровадив пряму заборону оскарження ухвали слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги (частина 4 статті 424 КПК України), у кримінальному процесі Франції існує можливість оскаржити рішення слідчої камери. Так, відповідно до статей 218, 567, 568 КПК Франції обґрунтована касаційна скарга

має бути подана в колегію по кримінальним справам Касаційного суду протягом одного місяця з моменту винесення рішення (статті 218, 567, 568 КПК Франції) та розглядається у строк 3 місяці із дня її надходження [243].

Як справедливо відзначає М. Є. Савенко з цього приводу, запозичення досвіду Франції може бути предметом розгляду в контексті подальшої рецепції [166].

Таким чином, французька модель судового контролю за досудовим розслідуванням за організаційною побудовою та функціональною спрямованістю має наближені риси до національної моделі.

Німецька модель судового контролю наділена рисами континентальної системи процесуальних цінностей та належить до моделей, в яких суб'єктам судового контролю властиві функції слідчого та прокурора. Обов'язок розслідування справи за кримінально-процесуальним законодавством ФРН покладається на прокурора. Кримінально-процесуальне законодавство ФРН визначає, що судовий контроль здійснюється спеціальним суб'єктом – слідчим суддею, який є суддею дізнавачем, функціональне призначення якого у досудовому розслідуванні спрямована на забезпечення законності доказів у справі. Судовий слідчий у кримінальному процесі ФРН, відтак, приймає лише епізодичну участь у кримінальному процесі, пов'язану із прийняттям найважливіших рішень у справі та забезпечення легітимності окремих доказів у справі [100, с. 107].

Повноваження слідчого судді чітко визначені у Кримінально-процесуальному кодексі ФРН (Strafprozessordnung, StPO), який був прийнятий у 1877 році та діє на сьогодні в редакції від 07 квітня 1987 року. Цей нормативний акт наділяє широкими повноваженнями такого суб'єкта судового контролю, як слідчий суддя, що підлягають поділу на три групи:

- повноваження слідчого судді у сфері дізнання;
- повноваження, що пов'язані із застосуванням слідчим суддею окремих заходів процесуального примусу;

– повноваження слідчого судді щодо розгляду скарг на рішення, дії, (бездіяльність) та осіб, що проводять дізнання або слідчого та прокурора [68, с. 137-138].

Слідчі функції полягають у проведенні допитів та забезпеченні законності та достовірності доказової бази. Ініціатива щодо проведення таких допитів належить прокурору, а умовами їх проведення є факт визнання вини обвинуваченими або ж допит важливих свідків. Відповідно до статті 254 КПК ФРН, під час судового розгляду можуть бути оголошені показання обвинуваченого, які він дав слідчому судді. При цьому, стаття 251 КПК ФРН дозволяє за відсутності у судовому засіданні свідка, експерта чи іншого обвинуваченого за певних умов зачитати протоколи їх попереднього допиту саме слідчим суддею [246].

Що стосується обмеження прав і свобод особи, то їх застосування належить до компетенції слідчого судді, водночас найбільш істотні та суворі обмеження встановлюються судом, а в окремих випадках – прокурором. Для кримінального процесу ФРН характерним є широке використання аналогії закону, у зв'язку з чим слідчий суддя наділений правом перегляду та оскарження будь-якого заходу процесуального примусу, який було застосовано, навіть у разі незгоди лише з його видом або способом реалізації. У випадках необхідності застосування заходів примусу прокурор зобов'язаний звернутися до дільничного суду, в межах юрисдикції якого має бути проведена відповідна процесуальна дія. Після надходження такого звернення слідчий суддя здійснює дослідження матеріалів справи та ухвалює рішення за його результатами, про що повідомляє учасників провадження [23, с. 192].

Якщо положення статті 251 КПК ФРН частково відображені у КПК України (стосовно свідка і потерпілого), то положення статті 254 КПК ФРН заслуговують на увагу. Повноваження слідчого судді щодо проведення допиту є важливою функцією. Так, передбачення у КПК ФРН можливості проведення слідчим суддею допиту на стадії досудового розслідування є однозначно позитивним моментом, оскільки сприяє збереженню доказової бази, отриманої

під час цієї стадії, унеможлиблює відмову обвинуваченого від тих показань, що були їм раніше надані.

За загальним правилом слідчі дії, які передбачають застосування примусу проводяться із дозволу суду, якому передує звернення до нього прокурора із відповідним клопотанням. При цьому, слідчий суддя відповідно до частини 2 статті 162 КПК ФРН розглядаючи клопотання стосовно проведення слідчої дії, має здійснити перевірку підстав та законності її проведення, а також дослідити обставини справи.

Відповідно до положень КПК Федеративної Республіки Німеччина слідчий суддя наділений повноваженнями надавати дозвіл на застосування заходів процесуального примусу, спрямованих, з одного боку, на забезпечення явки обвинуваченого, свідків та інших учасників кримінального провадження до органу досудового розслідування або суду, а з іншого – на належне збирання доказів. До таких заходів, зокрема, належать тримання обвинуваченого під вартою (§§ 112–126 КПК ФРН), привід обвинуваченого та свідка (§§ 51, 134 КПК ФРН). З метою забезпечення доказової діяльності слідчий суддя санкціонує проведення обшуку житла та службових приміщень, а також особистого обшуку (§105 КПК ФРН), виїмки (§98 КПК ФРН), виїмки поштово-телеграфної кореспонденції (§99 КПК ФРН), контролю за засобами телекомунікації (§§ 100a, 100b КПК ФРН), огляду речей (§§ 87, 168d КПК ФРН), медичного освідування, молекулярно-генетичних досліджень та ідентифікації особи за допомогою ДНК (§§ 81a, 81e, 81g КПК ФРН), поміщення обвинуваченого для проведення судово-психіатричної експертизи (§81 КПК ФРН), здійснення тривалого спостереження за обвинуваченим (§163f КПК ФРН), а також допиту обвинуваченого і свідків (§§ 135, 136, 168c, 168e КПК ФРН). Крім того, слідчий суддя уповноважений дозволяти застосування заходів короточасного обмеження свободи, спрямованих на встановлення особи, зокрема затримання (§§ 127, 128 КПК ФРН), перевірку та встановлення особи на спеціальних контрольних пунктах (§111 КПК ФРН),

примусове фотографування та дактилоскопіювання (§81b КПК ФРН), а також особисте проведення окремих слідчих дій суддею (§162 КПК ФРН) [246].

Відповідно до §165 КПК ФРН слідчий суддя в невідкладних випадках наділяється правом провести слідчі дії без попереднього клопотання прокурора, якщо немає можливості встановити з ним зв'язок (суддя «як прокурор у зв'язку з необхідністю»). Відповідно, слідчий суддя повинен лише перевірити, чи допустимою за цих обставин, відповідно до закону, є дія, про яку йдеться в клопотанні.

Слід погодитися з Д. Є. Крикливцем, який у проведеному дослідженні оцінює положення §165 КПК ФРН як ефективне та таке, що може бути імплементоване в національне законодавство. Автор звертає увагу на той факт, що можливість слідчим суддею проводити слідчі дії у невідкладних випадках без дозволу прокурора є таким, що сприяє забезпеченню принципів законності і розумності строків у досудовому розслідуванні.

Аналізуючи сучасний стан дотримання принципів кримінального процесу на стадії досудового розслідування в Україні, відзначимо, що надмірне затягування досудового розслідування може призвести до порушення прав особи у на свободу та особисту недоторканність, а надто швидке закриття провадження сприятиме до безкарності винних осіб, тому надання слідчому судді повноважень проведення слідчих дій без клопотання прокурора за виняткових обставин сприятиме балансу інтересів держави та особи у кримінальному процесі. Слід також зазначити, що слідчі дії, пов'язані із обмеженням основних прав у ФРН можуть проводити різні суб'єкти досудового розслідування, проте значне обмеження прав особи є виключною компетенцією слідчого судді. Хоча в окремих невідкладних випадках, передбачених КПК ФРН, таке рішення може бути прийнято прокурором одноосібно [79, с. 42].

До групи повноважень слідчого судді, що пов'язані із застосуванням окремих заходів процесуального примусу, згідно КПК ФРН відносяться надання дозволу на проведення слідчих дій (ексгумації, виїмки, обшуку);

надання дозволу на здійснення відповідних процесуальних заходів: встановлення контрольно-пропускних пунктів на дорогах, площах та у інших публічно доступних місцях; застосування наручників та інших тимчасових заходів до арештованої особи у встановлених законом випадках; видання наказів про проведення медичного огляду обвинуваченого та інших осіб, що можуть бути викликані у якості свідків, а також про відібрання зразків крові та інші заходи, пов'язані із дослідженням їх тіла.

Слід відзначити, що обов'язкового дозволу слідчого судді потребує також здійснення судових процесуальних дій – арешту; тимчасового поміщення особи у заклад для амбулаторного лікування, тимчасова заборона займатися певною практикою, професійною діяльністю, торгівлею або діяльністю у певній галузі, проведення виїмки у приміщеннях редакцій, видавництв, друкарень, організацій теле-, радіомовлення, тимчасове вилучення посвідчення водія, проведення виїмки друкованих матеріалів або іншої аналогічної продукції, проникнення у приватні приміщення, що не є загальнодоступними під прикриттям, надання дозволу на перехоплення та фіксацію приватного спілкування у приватних будівлях [246].

Сфера судового контролю у ФРН також поширюється на питання залучення експертів у досудовому розслідуванні. До повноважень слідчого судді відповідно до частини 1 статті 73 КПК ФРН відноситься вирішення питань щодо призначення експертів, їх кількісний склад та узгодження терміну щодо підготовки експертних висновків, а відповідно до частини 1 статті 78 КПК ФРН слідчий суддя здійснює керівництво над діяльністю експертів та згідно чатинами 1, 2 статті 83 КПК ФРН може призначити повторну експертизу, якщо поданих висновки не відповідає обставинам справи або у випадку відводу попереднього експерта [246].

Звертаючись до сфери повноважень слідчого судді щодо залучення експертів у досудове розслідування за КПК України від 2012 року відзначимо, що національне кримінально-процесуальне законодавство також регламентує можливість залучення до участі даної групи учасників за рішенням слідчого

судді, якому подається відповідне клопотання стороною захисту у кримінальному провадженні у чітко передбачених законодавством випадках (стаття 243 КПК України). Однак, повноваження слідчого судді за КПК України від 2012 року, у порівнянні з КПК ФРН, значно обмежені.

Загалом надання широкого спектру повноважень слідчому судді у питаннях залучення експертів у досудовому розслідуванні можна визначити дієвим та ефективним інструментом для кримінального процесу.

Зокрема, «керівництво» слідчого судді над усім процесом експертної діяльності має низку переваг, якими, на нашу думку, є запобігання затягуванню строків досудового розслідування через неможливість сторонами самостійно залучати експертів з питань, що не стосуються предмету доказування, а також мінімізація ризиків можливого впливу стороною, яка залучає експерта, на незалежну експертну діяльність. Загалом, ці повноваження слідчого судді мають на меті сприяти ефективному та швидкому розслідуванню в межах встановлених процесуальних строків. Якщо говорити про можливість розширення повноважень слідчого судді в Україні на сферу залучення експертів та керівництво їх діяльністю, необхідно відзначити ймовірність виникнення негативних ризиків – такі повноваження створюють додаткове навантаження на слідчих суддів та на державний бюджет, оскільки проведення експертизи за рішенням слідчого судді здійснюється за державні кошти.

Отже, проаналізувавши функції та повноваження слідчого судді за німецьким процесуальним законодавством відзначимо, що вони чітко визначені в КПК ФРН, що сприяє максимально ефективній їх реалізації, уникненню дублювання функцій між суб'єктами судового контролю. У порівнянні, німецький законотворець значно досконаліше систематизує повноваження у сфері судового контролю, а КПК України, окрім здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб, інших повноважень слідчого судді в кримінальному процесі окремо не визначає.

Рішення слідчого суддів, які прийняті в межах досудового розслідування, мають можливість оскарження до вищого суду.

Згідно статті 304 КПК України визначено виключний перелік рішень дільничного судді, що можуть бути оскаржені у вищий (земельний) суд:

- щодо обмеження свободи: взяття під варту (стаття 112 КПК ФРН), поміщення у психіатричний стаціонар для проведення експертизи (стаття 126а КПК ФРН);
- щодо провадження слідчих дій (обшуку, виїмки (стаття 98 КПК ФРН) та ін.);
- щодо проведення дій негласного характеру (прослуховування телефонних переговорів і переговорів у приміщенні (статті 100а, 100с, 100f КПК ФРН), здійснення фотографування і спостереження за допомогою технічних засобів, проведення спостереження поліцією (статті 100h, 163f КПК ФРН)) та ін.

Суб'єктами оскарження рішень, що приймаються в рамках досудового розслідування відповідно до частини 2 статті 304 КПК ФРН є прокурор, обвинувачений, захисник й інші особи (у тому числі свідки й експерти), якщо рішення зачіпає їх права та обов'язки (частина 2 стаття 304 КПК ФРН). Відтак, перелік суб'єктів оскарження не є вичерним.

Особливістю оскарження рішень слідчого судді на стадії досудового розслідування є його спрощена процедура, відмінна від процедури оскарження вироків в порядку апеляції. Оскарження рішень слідчого судді відбувається в порядку приватного оскарження, яке є спрощеним варіантом апеляції. Відповідно до статей 306, 311 КПК ФРН скарга на рішення дільничного судді подається до суду, який виніс оскаржуване рішення в усній або письмовій формі [186, с. 186]. Скарга, що надійшла, за загальним правилом, негайно, але не більше ніж у 3-денний строк повинна бути направлена до вищого суду.

За законодавством ФРН слідчий суддя, що прийняв рішення наділений правом його перегляду, якщо таке рішення оскаржується. Тому ще однією особливістю інституту судового контролю у ФРН є право дільничного судді,

який виніс оскаржуване рішення на досудових стадіях, самостійно переглянути його після надходження скарги. Такий перегляд можливий, якщо у скарзі містяться доводи, які не розглядалися при винесенні оскаржуваного акта (стаття 306 КПК ФРН) [166, с. 184]. При цьому, слідчий суддя може лише задовольнити скаргу – тобто прийняти рішення, частково або цілком протилежне раніше прийнятому, в протилежному випадку він не передає справу на оскарження в апеляційну інстанцію.

Закріплений у КПК ФРН підхід, на нашу думку, справедливо можна визначити як позитивний та такий, що може бути прийнятий національним законотворцем, оскільки спрямований на досягнення оперативності перегляду рішень на стадії досудового розслідування, адже судді, який дану справу розглядав, відомі її обставини. До того ж, таке правило позитивно впливає на уникнення надмірної завантаженості судів апеляційної інстанції. При цьому надійним запобіжником проти роботи судді «в режимі захисту свого попереднього рішення» виступає правило про можливість лише задовольнити скаргу – тобто прийняти рішення, частково або цілком протилежне раніше прийнятому. В іншому випадку суб'єктом перегляду буде апеляційний суд.

Що стосується національного досвіду, то відповідно до частини 1 статті 174 КПК України, слідчий суддя (або інший слідчий суддя цього ж суду) може переглядати раніше прийняте рішення про накладення арешту є відсутність власника або володільця майна при розгляді питання про арешт майна, зникнення потреби у подальшому застосуванні арешту або необґрунтованість накладеного арешту. Водночас, за результатами перегляду слідчий суддя відповідно до КПК України, може прийняти як позитивне, так і негативне рішення, що не завжди дозволяє зберегти об'єктивність судді при прийнятті рішення, і на нашу думку, потребує удосконалення, з огляду на практику ФРН в окреслено питанні.

Представником континентальної моделі судового контролю за досудовим розслідуванням є Іспанія. На відміну від моделі судового контролю

ФРН та Франції, у Іспанії судовий контроль здійснюється за принципом спеціалізації – спеціальними судовими органами – слідчими судами.

Організаційна структура судового контролю в Іспанії представлена дворівневою системою слідчих судів, поділених за територіальним принципом. Центральні суди в Іспанії охоплюють територію усієї держави та здійснюють повноваження щодо підсудності національним (федеральним) судам. Провінціальні суди властиві функції судового контролю у сфері застосування запобіжних заходів, розгляд скарг на дії і рішення посадових осіб у справах, що підсудні судам першої інстанції. Слідчі суди за правовим статусом є незалежними спеціалізованими судовими органами, що функціонують нарівні з іншими судами.

Якщо проаналізувати переваги та недоліки спеціалізації судового контролю в Іспанії та можливість прийняття даної моделі національним законодавством, відзначимо її недоліки:

- функціонування спеціалізованих судових органів як наслідок має додаткові фінансові витрати, проте не гарантує повну відокремленість слідчих суддів від судів загальної юрисдикції за територіальним розмежуванням, якщо в межах територіальної одиниці невелика кількість населення;
- відсутність спеціалізації судів має перевагу у забезпеченні режиму економії фінансових ресурсів та уникнення зайвих витрат на фінансування додаткових суддівських посад, проте через велику завантаженість представників судової влади знижує якість судового контролю, так чи інакше має як свої переваги, так і певні недоліки [31, с. 783].

Кримінально-процесуальний закон Іспанії (Ley de Enjuiciamiento Criminal), затверджений Королівським указом від 14 вересня 1882 року, відповідно до Закону про кримінальне судочинство (з останніми змінами 2017 року) являється основним нормативним документом, який регулює регулює питання кримінального процесу, його суб'єктів, процедуру притягнення осіб до кримінальної відповідальності, специфіку процедури діяльності окремих судів, порядок виконання судових рішень та їх оскарження [245].

Слідчі судді як представники судових органів Іспанії, які наділені повноваженнями контролю за досудовим розслідуванням, входять до складу трибуналів, судів адміністративного чи муніципального округу та рівноправні з іншими суддями. В Іспанії слідчі судді входять у суддівський корпус на рівних правах з іншими суддями, зокрема під час розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів, що в подальшому передаються у провінційні суди. Виключенням зі судової компетенції слідчого судді в Іспанії є розгляд розслідуваних ним справ, до їх компетенції відноситься розгляд дрібних справ та перегляд рішень світових суддів.

Кримінальні суди Іспанії за своїм функціональним призначенням поділяються на дві групи: перші – виконують функцію слідства, другі – забезпечують функцію розгляду та вирішення кримінальних справ. Судді у кримінальних справах розглядають одноосібно кримінальні справи, покарання за які передбачено у виді позбавлення волі строком до 6 років. Кримінальні суди з розгляду кримінальних справ функціонують у кожній провінції, у столиці Мадриді діють декілька головних суддів даної категорії, повноваження яких включають розгляд найбільш складних справ про кримінальні злочини, вчинені на будь-якій території усієї Іспанії. Оскарження рішень слідчих суддів здійснюється до Національного суду, а провінційні суди, що діють на регіональному рівні, поєднують функції слідчого судді та рішення слідчих суддів суду першої інстанції. [240, с. 84].

В Іспанії судовий контроль в досудовому розслідуванні ініціюється прокурором. Прокурор має право звертатися до суду для отримання дозволів на проведення певних дій, таких як арешти або обшуки, а також для контролю за законністю дій слідчих органів.

Функціональні повноваження слідчого судді за Кримінально-процесуальним законом Королівства Іспанія передбачають:

- здійснення судового контролю за заходами процесуального примусу;
- розгляд скарг на рішення і дії органів досудового провадження;

- розслідування нескладних кримінальних справ, які надалі передають до судів у кримінальних справах або територіальних судів, та дрібних правопорушень;

- перегляд постанов мирових суддів [240, с. 84]

Відповідно до Органічного закону про суд присяжних 1995 року в Іспанії існує процедура досудової підготовки, що поєднує класичні слідчі суддівські дії за традиційним французьким зразком та змагальні попередні слухання за участю сторін, що явно запозичено з англійського процесу. На них сторони можуть заявляти клопотання про проведення суддею слідчих дій, про припинення справи, викладати свої міркування про кваліфікацію, про зміну обвинувального висновку тощо. Слідчий суддя на цих слуханнях ухвалює так звану постанову, що констатує склад злочину, а також рішення щодо клопотань сторін, зокрема про проведення тих чи інших слідчих дій. Наприкінці досудового слідства він же виносить постанову про призначення судового розгляду за участю присяжних, якщо, звісно, для цього є достатні підстави [244].

За своїм функціональним призначенням слідчий суддя є слідчим суддею, на що вказує наділення його відповідно до іспанського кримінально-процесуального законодавства повноваженнями у сферах:

- здійснення судового контролю за попереднім розслідуванням;
- керівництво досудовим розслідуванням у справах про тяжкі злочини;
- ухвалення рішення про оголошення підозри особі та здійснення кваліфікації злочинного діяння (*auto de procesamiento*) у справах про тяжкі злочини;
- нагляд за діяльністю органів прокуратури у сфері дотримання прав осіб, які знаходяться під слідством, зокрема санкціонування арешту, прослуховування телефонних переговорів, дотримання термінів розслідування, а в окремих випадках – протоколювання показань важливих свідків;
- контроль за якістю досудового розслідування злочинів;

- контроль за дотриманням законодавства під час збирання доказів та законністю проведення процесуальних дій на стадії досудового розслідування за допомогою судової поліції (спеціально призначені особи Національної поліції) та прокурора (Fiscal);
- надання дозволу на завершення досудового розслідування у випадку, коли слідчий суддя вважає, що проведено достатньо слідчих дій та зібрано всі необхідні докази стосовно справи;
- прийняття рішення про закриття кримінальної справи у випадку, якщо під час розслідування не зібрано достатніх доказів скоєння злочинного діяння чи причетності підозрюваного до нього;
- формулювання обвинувачення та прийняття рішення про передавання справи до відповідного суду у випадку, коли є достатньо доказів того, що конкретна особа вчинила злочинне діяння);
- формулює основи обвинувачення (auto de hechos justiciables) і передає справу до суду провінції [245].

Згідно із КПЗ Королівства Іспанія, прокурор (Fiscal) зобов'язаний забезпечувати дотримання прав підозрюваного (обвинуваченого) та захист прав потерпілого. Слідчий суддя затверджує клопотання про обвинувачення, висунуте прокурором, який ухвалює основні процесуальні рішення та відповідає за якість досудового розслідування. Саме прокурор як процесуальний керівник у досудовому розслідуванні складає та затверджує обвинувальний акт.

Проаналізувавши обсяг судового контролю у Іспанії, відзначимо, що у відмінність між організаційною побудовою системи судового контролю та функціями слідчого судді на стадії досудового розслідування. Кримінально-процесуальне законодавство Іспанії покладає на слідчого суддю не лише функції судового контролю, а слідчі функції та уповноважує здійснювати безпосередній розгляд справи щодо злочинів невеликої тяжкості.

Згідно із законодавством Королівства Іспанія, як і з національним законодавством, на стадії розслідування всі зібрані докази зберігають у режимі

закритих документів, їхні копії можуть бути надані за виняткових обставин (наприклад, якщо справа стосується державної безпеки). Суддя може строго обмежити доступ до документів рішенням про секретне розслідування (*Secreto de Sumario*). У кримінальному процесі Королівства Іспанія передбачено процедуру «очікування» доказу – *prueba anticipada*. Суддя має право провести допит свідка на стадії досудового розслідування з огляду на ймовірність відсутності можливості здійснити дану процесуальну дію у суді, зафіксувавши допит. Таке правило є і в українському кримінальному провадженні під назвою «допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні» (стаття 225 КПК України) [20, с. 119].

КПЗ Королівства Іспанія надає право оскарження проміжних рішень під час досудового розслідування, яким наділяються сторони кримінального провадження. Оскарження рішень здійснюється до вищого суду.

Інститут судового контролю на стадії досудового розслідування в Республіці Польща характеризується тривалою правовою традицією та напрацьованою практикою його застосування, що надає йому особливої наукової значущості у контексті порівняльно-правового аналізу з українською моделлю. Така актуальність посилюється з огляду на відносно нещодавнє впровадження в Україні інституту слідчого судді як центрального елементу механізму судового контролю.

Судовий контроль на досудовій стадії кримінального провадження у Польщі врегульовано положеннями статей 306–307 Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща. Повноваження щодо його здійснення покладено на суд, який уповноважений розглядати кримінальну справу по суті як суд першої інстанції.

Об'єктом судового оскарження, зокрема, є постанови про відмову у порушенні досудового розслідування, право на оскарження яких належить потерпілому, а також особі чи установі (державній, органу місцевого самоврядування або громадській організації), що подали повідомлення про кримінальне правопорушення. Крім того, може бути оскаржена постанова про

закриття досудового розслідування – як сторонами кримінального провадження, так і установами, за ініціативою яких було подано повідомлення про злочин, а також особами, які формально не набули статусу потерпілих, однак чиї права були порушені внаслідок вчиненого правопорушення і щодо яких провадження було розпочато саме за їхнім зверненням [242].

У межах перевірконого провадження (перед відкриттям офіційного розслідування) не проводяться слідчі дії, що вимагають складання протоколу чи експертного висновку, за винятком прийняття усного повідомлення про злочин, заяви про притягнення до кримінальної відповідальності або дій, передбачених §3 відповідної статті. Ці положення також застосовуються в разі перевірки органами досудового розслідування інформації, отриманої з інших джерел, яка свідчить про ймовірне вчинення злочину, до винесення рішення про початок розслідування. До того ж, для уточнення змісту повідомлення про злочин може бути проведено допит особи, яка його подала, у статусі свідка [242, с. 91].

Зауважимо, що судовий контроль на стадії досудового розслідування є важливою гарантією захисту прав і свобод учасників кримінального провадження як в Україні, так і в Польщі. В обох країнах існує нормативне закріплення механізмів оскарження рішень, дій або бездіяльності органів досудового розслідування.

Цікавим для удосконалення моделі судового контролю є також досвід країн англо-американської правової сім'ї. Характерними рисами судового контролю у державах даної правової сім'ї (США та Велика Британія) є його належність до механізму системи «стримувань і противаг» принципу поділу влади. Країнам англосаксонської правової сім'ї не є властивим попереднє судове слідство або інститут слідчого судді, оскільки судовий контроль там реалізується в рамках загальної системи судового нагляду. Аналіз правового статусу суб'єктів судового контролю у досудовому розслідуванні та їхніх повноважень надає можливість порівняти підходи до судового контролю у двох основних правових системах світу та зробити їх порівняння.

Для країн англосаксонської правової сім'ї, характерним є здійснення функцій контролю за досудовим розслідуванням безпосередньо судовими органами, тому судовий контроль у США має відмінні риси від моделей, які функціонують у країнах романо-германської правової сім'ї та були проаналізовані нами вище. В кримінальному процесі США передбачено, що суддя здійснює конструктивне керівництво перебігом кримінального процесу.

Досудове розслідування у США на федеральному рівні здійснюється відповідно до положень Книги 18 Кодексу США, прийнятої у 1948 році. Цей кодекс визначає правові засади досудового розслідування, зокрема, порядок його проведення, повноваження слідчих та права підозрюваних [239].

Б. Б. Левенець, надаючи характеристику досудовому розслідуванню у США, називає кримінальний процес США обвинувальним за своїм змістом, зважаючи на реалізацію досудового розслідування поліцією [92, с. 173]. Основна функція досудового розслідування полягає у здійсненні збору доказів щодо справи – які підтверджують вчинення злочину (поліція) або заперечують (підозрюваний та його захисник). Поліцейські передають зібрані докази в Атторнейську службу. У кримінальному процесі США атторнеї виконують функції прокурорської служби, а також виступають не лише обвинувачами в кримінальному провадженні, а й урядовими юрисконсультами. Атторнейська служба здійснює перевірку законності дій поліцейської служби, що забезпечує прийнятність зібраних доказів у суді. У випадку визнання обвинуваченим своєї вини укладається відповідна угода і суд призначає покарання за вимогою прокурора.

Суб'єктом, уповноваженим здійснювати функції судового контролю за законодавством США виступає федеральний суддя-магістрат [239, с. 61, 62]. Федеральний суддя-магістрат належить до складу окружного суду США, діяльність якого схожа на компетенцію судів обмеженої юрисдикції в судовій системі США. Функція судового контролю, яку виконує федеральний суддя-магістрат, включає повноваження:

– щодо розгляду клопотань, в рамках якого суддя-магістрат перевіряє дії правників щодо розслідування справи, надає рекомендації окружному судді щодо можливих подальших розпоряджень;

– щодо розгляду питань про застосування заходів, що обмежують конституційні права і свободи особи;

– щодо розгляду справ про кримінальні проступки (за згодою сторін, оскільки сторони мають право залучити громадського суддю до розгляду своєї справи) [239, с. 8].

Характеризуючи першу групу повноважень слідчого судді у сфері судового контролю, відзначимо, що надання рекомендацій окружним суддям дає можливість судді магістрату уникати необхідності самим займатися слуханнями: вони можуть просто керувати рекомендаціями, що їх надають громадські судді. Ці судді також заслуховують нескладні петиції ув'язнених щодо оскарження законності рішень і подають з'ясовані факти на розгляд суддів.

Щодо другої групи повноважень, відзначимо, що суддя-магістрат здійснює контроль над діями поліції в ході проведення ними розслідування, адже у США відсутній поділ поліцейських функцій на процесуальні та оперативно-розшукові. Суддя-магістрат контролює діяльність поліції, оскільки у кримінальному процесі США контролю з боку прокурора чи адвоката за розслідуванням зводиться до мінімуму. Обвинувачений та його захисник лише можуть звертатися з клопотаннями чи скаргами до федерального судді-магістрата [23, с. 193].

За правилами кримінального процесу в США основними заходами у досудовому розслідуванні, які застосовуються для збирання відомостей про обставини вчинення злочину, є обшук та арешт, а також пов'язані з ними заходи процесуального примусу. Арешт у кримінальному процесі США може здійснюватися за загальним правилом та за виключенням.

Існує два різновиди арешту в кримінальному процесі США – арешт за загальним правилом та арешт за виключенням із загального правила. За

законодавством США арешт і обшук здійснюються на підставі спеціального судового дозволу – ордера. У англосаксонській правовій системі арешт і обшук є ключовими заходами, з яких випливають наслідки для завершення кримінального переслідування.

Арешт, за загальним правилом, починається зі звернення поліцейського, у якого є достатні підстави, до обвинувача для неофіційного затвердження копії ордера. Такий порядок існує для того, щоб виданий ордер можна було застосувати на практиці, адже відмова атторнея підтримувати обвинувачення автоматично робить марним отримання ордера. У ордері, який передається судді-магістрату, повинна міститися інформація щодо наявності «достатніх підстав» щодо вчинення злочину.

Видача ордера на арешт здійснюється виключно судом, а видані іншими посадовими особами ордери в подальшому визнаються недійсними. Після отримання ордер повинен бути приведений у виконання, причому арешт повинен бути виконаний відповідальним виконавцем у будь-яку пору доби за умови підозри особи у вчиненні злочину, за підозрою у інших видах правопорушень – за виключенням нічної пори та неділі.

Хоча рішення про видачу ордера на арешт належить до компетенції судді-магістрата, науковці наводять думку про те, що арешт або обшук можуть значною мірою обмежувати права і свободи, оскільки важливою при вирішенні даного питання є думка поліції і прокуратури [34]. Відповідно до правила 41 Федеральних правил кримінальної процедури, обшук здійснюється на основі виданого ордера, що повинен базуватися на достатніх підставах, які повинні бути підтверджені під присягою особисто (усно або письмово) або по телефону перед магістратом. Заявник повинен повідомити судді-магістрату місце обшуку, ознаки розшукуваних предметів та зробити вказівку на підстави для видачі ордера і осіб, які підтверджують дані підстави, а також про особу, щодо якої виданий ордер [241].

Відзначимо, що у кримінальному процесі США передбачено певні виключення із загального правила застосування арешту та обшуку. Контроль

за заходами та діями з боку правоохоронних органів, які обмежують конституційні права, свободи та інтереси осіб, може включатися, коли обшук:

- здійснюється під час арешту за необхідністю;
- якщо особа, у правомірному володінні якої знаходиться житлове приміщення, дає згоду на проведення даного заходу;
- у разі крайньої потреби, якщо зволікання спричинить знищення доказів або заподіє шкоду поліцейським або іншим людям;
- коли обшуку підлягає автомобіль в силу його мобільності при наявності «розумних обставин».

У випадку визнання особою порушення її прав під час обшуку, вона може подати в суд клопотання з метою витребувати вилучені предмети і визнати їх неприпустимими доказами у справі [15, с. 47-50].

Застосування арешту без ордеру може здійснюватися у виняткових випадках, пов'язаних з будь-якою невідкладною обставиною. Відповідно до положень параграфів 3052 і 3053 титулу 18 Зводу законів США, будь-яка особа може здійснити арешт за наявності наступних обставин:

- арешт в момент вчинення зради або іншого злочину чи замаху на них;
- якщо особа бачить або будь-яким іншим способом сприймає, що відбувається злочин ;
- у особи існують обґрунтовані підозри, щодо вчинення злочину певним суб'єктом, що підлягає арешту;
- якщо відбувається дрібне правопорушення, що кваліфікується як порушенням громадського порядку [15, с. 49].

Загалом, можемо дійти висновку, що характерною рисою англосаксонської моделі інституту слідчих суддів (на основі аналізу досвіду США) є неутручання судді-магістрата, який здійснює функції судового контролю, у досудове розслідування. За традицією романогерманської правової системи суб'єкти судового контролю наділяються широкими повноваженнями на стадії досудового розслідування, що є головною

відмінною рисою між досліджуваними системими. Водночас, незважаючи на відмінності у здійсненні судового контролю, англосаксонська та романогерманська правові моделі судового контролю загалом мають спільну мету – захист, охорона, та відновлення прав і свобод суб'єктів правовідносин на досудових стадіях кримінального процесу.

Враховуючи проведені дослідження, вважаємо, що можуть бути актуальними для України та потребують подальшої наукової розвідки наступні елементи судового контролю впроваджені в зарубіжних державах:

- 1) множинність суб'єктів судового контролю та розподіл між ними повноважень (досвід Франції);
- 2) широкі можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал слідчих суддів (досвід Франції, ФРН);
- 3) надання ширшого спектру повноважень слідчим суддям, наприклад, щодо проведення слідчих розшукових дій (досвід ФРН);
- 4) чітка регламентація повноважень слідчого судді в кримінально-процесуальному законодавстві (досвід ФРН).

3.2. Основні напрями вдосконалення судового контролю щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування

З урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн у сфері організації судового контролю, а також проаналізованих у попередніх пунктах недоліків національної моделі його реалізації, постає необхідність визначення пріоритетних напрямів удосконалення вітчизняного механізму. Запропоновані напрями покликані не лише усунути існуючі проблеми, а й забезпечити відповідність кримінального процесу України сучасним європейським стандартам захисту прав людини та підвищити ефективність діяльності судових органів у сфері досудового розслідування.

1. Розширення переліку рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, що можуть бути оскаржені. Так, інститут зупинення досудового розслідування нерозривно пов'язаний із таким процесуальним рішенням, як оголошення підозрюваного у розшук. Відповідно до пункту 2 частини 1 статті 280 КПК України, наявність постанови про розшук є однією з передумов для зупинення кримінального провадження. Таким чином, постанова про оголошення особи в розшук породжує суттєві правові наслідки для сторони захисту, насамперед пов'язані із призупиненням активної фази досудового розслідування та обмеженням реалізації процесуальних прав підозрюваного. Досить часто поруч з оскарженням постанови про зупинення досудового розслідування адвокати оскаржують також оголошення розшуку підозрюваного [205].

Водночас чинне законодавство передбачає можливість оскарження лише рішення про зупинення досудового розслідування (пункт 2 частини 1 статті 303 КПК України), але не дає права на оскарження постанови слідчого чи прокурора про оголошення у розшук. Це призводить до того, що фактична першопричина процесуальних обмежень (розшук) лишається поза межами судового контролю.

В. В. Андрух підкреслює, що особливої уваги заслуговує проблема відсутності підстав для оскарження постанови про оголошення особи в розшук (стаття 281 КПК України). Як зазначає О. В. Ромасєв, необхідність такого оскарження пов'язана з наслідками, передбаченими пунктом 2 частини 1 статті 280 КПК України, а саме – можливістю зупинення досудового розслідування. Небезпека зловживання цією нормою може порушувати права та законні інтереси як сторони захисту, так і потерпілого, зокрема через необґрунтоване затягування строків кримінального провадження або неправомірне оголошення підозрюваної особи в розшук [164, с. 137].

Аналіз судової практики підтверджує існування цієї проблеми. Так, в ухвалі Октябрського районного суду м. Полтави від 16 грудня 2024 року у справі №554/12750/24 слідчий суддя відмовив у відкритті провадження за

скаргою захисника на постанову слідчого Служби безпеки України про оголошення підозрюваного в розшук, вказавши, що статтею 303 КПК України прямо не передбачено можливості такого оскарження [205]. При цьому суддя наголосив, що заперечення щодо законності постановлення рішення про розшук можуть бути заявлені лише під час підготовчого судового засідання.

Така ситуація має низку негативних наслідків. По-перше, вона обмежує право особи на ефективний засіб юридичного захисту, гарантований статтею 55 Конституції України та статтею 13 ЄКПЛ. По-друге, вона створює підґрунтя для зловживань, оскільки постанова про розшук може використовуватися як інструмент штучного затягування строків розслідування. По-третє, судовий контроль набуває формального характеру: особа може оскаржити лише наслідок (зупинення), але не саму підставу (оголошення в розшук).

Вирішення цієї проблеми можливе у двох площинах. По-перше, на законодавчому рівні доцільно доповнити статтю 303 КПК України новим пунктом, який передбачатиме можливість оскарження постанови про оголошення підозрюваного у розшук. Таку пропозицію висловив у своїй роботі В. В. Андрух [3]. Ми також вважаємо, що слід доповнити частину 1 статті 303 КПК України окремим пунктом, який прямо передбачатиме можливість оскарження постанови слідчого, дізнавача чи прокурора про оголошення підозрюваного в розшук. Таке уточнення сприятиме посиленню судового контролю, реалізації принципів змагальності та забезпечення прав сторони захисту. По-друге, у судовій практиці варто застосовувати розширене тлумачення положень КПК України із урахуванням конституційних гарантій і практики ЄСПЛ, допускаючи можливість перевірки законності постанови про розшук у межах скарги на зупинення досудового розслідування [206; 210].

Поділяємо аргументовані пропозиції науковців щодо необхідності вдосконалення нормативного регулювання оскарження незаконного затримання. Зокрема, слушною видається ідея доповнити частину 1 статті 303 КПК України положенням про право підозрюваного, його захисника або

законного представника оскаржувати слідчому судді рішення про затримання особи, здійснене в порядку статті 208 цього Кодексу [98]. Відсутність чітких нормативних приписів щодо механізму оскарження незаконного затримання на досудовій стадії є суттєвим недоліком чинного законодавства, що зумовлює різнорідність судової практики та фактично звужує можливості сторони захисту.

Відповідно до частини 1 статті 206 КПК України, слідчий суддя зобов'язаний вжити заходів до забезпечення прав особи, яка тримається під вартою, у разі отримання даних про порушення таких прав, зокрема у випадку незаконного затримання чи тримання під вартою. Тобто закон прямо покладає на слідчого суддю обов'язок реагувати на будь-які ознаки незаконного обмеження свободи [83]. Водночас з аналізу частини 1 статті 303 КПК України випливає, що незаконне затримання не включене до переліку рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені в порядку судового контролю на досудовому розслідуванні.

Для прикладу, у справі № 753/5188/24 слідчий суддя Дарницького районного суду м. Києва відмовив у відкритті провадження за скаргою особи, яка просила визнати затримання незаконним та скасувати протокол затримання. Як зазначено в ухвалі від 13 березня 2024 року, слідчий суддя дійшов висновку, що «скаржником оскаржується дії, які не можуть бути предметом судового розгляду у кримінальному провадженні», оскільки стаття 303 КПК України не містить можливості оскарження затримання, а отже, «відповідно до положень частини 4 статті 304 КПК України є підставою для відмови у відкритті провадження». Таким чином, навіть за наявності тверджень про незаконність затримання, особа позбавлена процесуальної можливості перевірити його правомірність у межах судового контролю [194].

В ухвалі Саратського районного суду Одеської області від 20 червня 2024 року у справі № 513/741/24 слідчий суддя відмовив у відкритті провадження за скаргою на незаконне затримання ОСОБА_3. Суддя прямо вказав, що подібна скарга «не може бути предметом розгляду у порядку

оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування... передбаченого частиною 1 статті 303 КПК України», оскільки перелік підстав для оскарження є вичерпним. Водночас суд наголосив, що механізм, передбачений статтею 206 КПК України, хоч і спрямований на негайний захист особи від незаконного позбавлення свободи, не є процедурою оскарження затримання та не включає можливості перевірки правомірності самого рішення про затримання *post factum*. Таким чином, особа фактично позбавлена можливості звернутися до слідчого судді з вимогою перевірити законність затримання, якщо таке затримання не супроводжувалося складанням протоколу або якщо на момент звернення немає фактичного тримання під вартою [208].

У правовій державі подібна ситуація є неприйнятною, оскільки позбавляє сторону захисту реального механізму ініціювання судового контролю за затриманням. Як справедливо наголошується у науковій літературі, сторона захисту повинна мати можливість поставити перед слідчим суддею питання про перевірку законності затримання, що є ключовою гарантією захисту права на свободу та особисту недоторканність [183, с. 52].

З огляду на наведене, логічно підтримати наукові пропозиції, відповідно до яких пропонується доповнити частину 1 статті 303 КПК України положенням про можливість оскарження підозрюваним, його захисником чи законним представником рішення про затримання особи в порядку статті 208 КПК України.

2. Врегулювання правового статусу суб'єктів оскарження. На наш погляд, удосконалення правового регулювання інституту судового контролю вимагає належного врегулювання правового статусу суб'єктів оскарження, що передбачає комплекс змін до КПК України. Ми підтримуємо думку В. І. Шестакова [234, с. 215], який критикує існуючий в КПК України підхід щодо суб'єктного складу оскарження та пропонує закріпити скаржника як відповідного суб'єкта чи учасника кримінального провадження, визначити

його процесуальні права та обов'язки у досудовому розслідуванні, у відповідній нормі кримінально-процесуального закону.

По-перше, доцільно на законодавчому рівні закріпити фігуру «скаржника» як самостійного учасника судово-контрольного провадження, визначивши його процесуальний статус, права та обов'язки. Ми підтримуємо запропонований С. Л. Шаренко підхід, в межах якого науковиця, підкреслюючи відсутність нормативної регламентації правового статусу скаржника у КПК України, пропонує закріпити за «скаржником» перелік прав та обов'язків у судово-контрольному провадженні [227].

У відповідних нормах (зокрема, у статті 3 та главах, що регулюють судово-контрольне провадження) слід прямо встановити, що скаржник має право: бути поінформованим про час і місце судового розгляду; брати участь у судовому засіданні; заявляти відвід; давати пояснення, користуватися допомогою захисника та перекладача; знайомитися з матеріалами у частині предмета скарги; виступати в судових дебатах; отримувати копію судового рішення, а також реалізовувати право на відмову від скарги та право на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК. Також ми підтримуємо пропозицію Д. І. Клепки, включивши до переліку прав скаржника право на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК [66]. До обов'язків скаржника слід віднести обов'язок з'являтися за викликом слідчого судді та підкорятися його законним розпорядженням.

По-друге, потребує вдосконалення законодавча техніка визначення кола суб'єктів оскарження: необхідно уніфікувати термінологію статті 303 КПК України, усунувши суперечності між формулами на кшталт «підозрюваний, його захисник чи законний представник» та узагальненою категорією «сторона захисту», чітко окресливши, кого саме охоплює кожна з цих конструкцій.

По-третє, доцільно конкретизувати статус «інших осіб», права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування,

закріпивши в законі критерії їх допуску до судово-контрольного провадження (участь у кримінально-процесуальних або внутрішньо-процесуальних відносинах; наявність реального чи потенційного порушення прав, свобод чи законних інтересів). При цьому варто прямо відобразити в КПК підхід, що критерієм допуску до оскарження є факт обмеження конституційних прав чи законних інтересів особи, незалежно від формального обсягу її процесуального статусу, з урахуванням приписів статті 55 Конституції України.

По-четверте, вбачається необхідним переглянути обсяг апеляційного оскарження ухвал слідчого судді у справах, пов'язаних із розглядом скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора, розширивши можливості оскарження з урахуванням правових позицій Конституційного Суду України та Верховного Суду (зокрема, щодо невнесення відомостей до ЄРДР, дотримання розумних строків досудового розслідування тощо) та поклавши на слідчого суддю обов'язок чітко роз'яснювати скаргнику право на апеляційне оскарження ухвали, якщо таке право передбачене законом. У своїй сукупності запропоновані зміни спрямовані на те, щоб правовий статус суб'єктів оскарження був чітко визначений, узгоджений із конституційними гарантіями свободи оскарження та забезпечував реальну, а не декларативну можливість судового захисту прав і законних інтересів осіб у досудовому провадженні.

3. Чітке врегулювання процесуального статусу суб'єктів судового контролю під час воєнного стану. Особливості здійснення судового контролю в умовах воєнного стану привертають значну увагу науковців та практиків, адже саме в цей період зростає ризик обмеження прав і свобод людини через розширення дискреції органів прокуратури. В. В. Абламська обґрунтовано критикує окремі зміни до Кримінального процесуального кодексу України, якими передбачено заміну слідчого судді прокурором у випадках, коли відсутня об'єктивна можливість виконання суддею своїх повноважень (пункт 2 частини 1 статті 615 КПК України). Дослідниця справедливо звертає увагу

на юридичну невизначеність введених термінів, що обмежують функцію судового контролю, та пропонує шляхи врегулювання виявлених колізій з урахуванням специфіки воєнного стану [1].

У свою чергу, В. І. Теремецький наголошує на необхідності гармонізації законодавчих новел із міжнародними стандартами захисту прав людини, підкреслюючи важливість пошуку компромісу між публічними та приватними інтересами, не допускаючи звуження обсягу останніх [182, с. 465]. Подібною позиції дотримується і Т. О. Лоскутов, який акцентує увагу на тому, що чинна редакція статті 615 КПК України не передбачає обов'язкового подальшого та оперативного судового контролю за рішеннями прокурора про обрання чи продовження тримання під вартою. Автор пропонує закріпити норму про автоматичний судовий контроль таких рішень, наприклад, протягом одного місяця з моменту їх прийняття [95, с. 127].

Дискусійним залишається питання обсягу повноважень прокурора, якими він наділяється під час воєнного стану. Законодавчі зміни до статі 615 КПК України передбачають збереження за керівником органу прокуратури частини функцій слідчого судді, зокрема щодо проведення обшуку, арешту майна, надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, продовження строків досудового розслідування тощо. При цьому відсутні повноваження обирати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, що певною мірою обмежує ризики надмірного втручання у права людини. Водночас, як справедливо зауважують дослідники, навіть тимчасове покладення на прокурора функцій слідчого судді створює загрозу домінування обвинувального підходу у кримінальному процесі.

У науковій літературі пропонуються конкретні шляхи удосконалення регламентації судового контролю в умовах воєнного стану. Зокрема, І. К. Палій пропонує:

- розширити перелік рішень, дій та бездіяльності, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування з урахуванням нових викликів;

- запровадити механізми дистанційного подання та розгляду скарг з метою забезпечення безперешкодного доступу до правосуддя в умовах обмеженої мобільності;
- посилити інформаційну підтримку учасників кримінального провадження щодо реалізації їхнього права на оскарження [124].

Отже, врегулювання процесуального статусу суб'єктів у воєнний час має ґрунтуватися на поєднанні принципу ефективності кримінального переслідування з безумовним дотриманням міжнародних стандартів у сфері прав людини.

4. Імплементация у законодавство і практику європейських стандартів кримінального переслідування. Невід'ємним елементом стандарту доступу до правосуддя, на нашу думку, є стандарт ефективності судового контролю. Здійснення судового контролю безпосередньо впливає з принципу верховенства права, який визнається «одним із фундаментальних принципів демократичного суспільства», прямо закріпленим у преамбулі до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та таким, на якому ґрунтується вся система її положень. Судовий контроль виступає дієвою гарантією захисту особи від можливого неналежного поведіння, ризик якого є особливо високим на початкових етапах затримання, а також від зловживань владними повноваженнями з боку правоохоронних органів чи інших органів державної влади. Такі повноваження можуть реалізовуватися виключно з чітко визначеною метою та у суворій відповідності до встановленої законом процедури [132, с. 13–14].

За потреби можу посилити посилання на практику ЄСПЛ, зробити акцент на досудовій стадії кримінального провадження або інтегрувати цей абзац у систему стандартів ефективного судового контролю.

Як слушно зауважує О. Г. Яновська, право на оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності слідчого судді, прокурора чи слідчого виступає однією з ключових гарантій забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина. Реалізація цього права надає особі можливість

ефективно протидіяти їх порушенню як з боку органів, уповноважених здійснювати досудове розслідування та судовий контроль у кримінальному провадженні, так і з боку інших учасників кримінального процесу [238, с. 12].

Стаття 13 ЄКПЛ закріплює право кожної особи на ефективний засіб юридичного захисту у разі порушення її прав і свобод. Це передбачає обов'язок держави забезпечити можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності органів досудового розслідування, які посягають на права особи, до незалежного та неупередженого суду. У практиці Європейського суду з прав людини підкреслюється, що ефективний засіб правового захисту не може мати суто формальний характер, а повинен бути таким, що реально здатний усунути порушення або забезпечити належне відшкодування заподіяної шкоди. Зокрема, у сфері застосування заходів таємного спостереження, де ризик зловживань є особливо високим і потенційні наслідки можуть становити загрозу для демократичного суспільства в цілому, наглядовий контроль доцільно покладати саме на суд. Судовий контроль у таких випадках забезпечує найвищий рівень гарантій незалежності, неупередженості та дотримання належної правової процедури [132, с. 53].

У справі «Меріт проти України» (2004 р.) ЄСПЛ досліджував питання дотримання права на ефективний засіб правового захисту у контексті оскарження затримання та інших дій органів досудового розслідування, зокрема їх бездіяльності під час розслідування. Суд зазначив, що національне законодавство формально передбачає механізми судового контролю за діяльністю органів слідства. Водночас вирішальним є питання, чи мав такий контроль реальний та своєчасний характер у конкретній справі, а також чи був він фактично доступним для заявника, а не лише теоретичним або ілюзорним на момент звернення. Зокрема, ЄСПЛ наголосив на необхідності з'ясування того, чи забезпечували національні засоби правового захисту обґрунтовані перспективи успіху щодо скарг заявника, поданих на підставі Конвенції, зокрема у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження [104].

В. І. Манукян звертає увагу на те, що, незважаючи на субсидіарний характер статті 13 Європейської конвенції з прав людини, її значення для забезпечення ефективної реалізації конвенційних положень є надзвичайно вагомим. Саме система національних засобів правового захисту покликана гарантувати дотримання прав і свобод, закріплених у Конвенції. Відповідно, чим більш дієвими та результативними є такі національні механізми захисту, тим меншою є потреба у зверненні до Європейського суду з прав людини [102].

Подальшого узгодження з практикою Європейського суду з прав людини потребують як положення національного законодавства, так і практика їх застосування, що є необхідною умовою забезпечення належного рівня судового контролю на стадії досудового розслідування. Це передбачає, зокрема, удосконалення кримінального процесуального законодавства, а також формування сталої судової практики, орієнтованої на європейські стандарти справедливого судового розгляду. Лише за умови комплексної реалізації цих заходів можливе підвищення ефективності судового контролю та посилення гарантій захисту прав і свобод людини у кримінальному провадженні [32, с. 52].

На наше переконання, стандарт ефективності судового контролю на стадії досудового розслідування є невід'ємною складовою доступу до правосуддя, оскільки забезпечує реалізацію низки ключових гарантій.

По-перше, він спрямований на захист прав і законних інтересів осіб у досудовому кримінальному провадженні. Завдяки судовому контролю забезпечується можливість ефективного оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчих, дізнавачів чи прокурорів, які можуть впливати на права підозрюваних, потерпілих та інших учасників кримінального процесу. У такий спосіб реалізується право на судовий захист і гарантується доступ до правосуддя.

По-друге, ефективний судовий контроль сприяє підвищенню прозорості та підзвітності досудового розслідування. Наявність дієвих механізмів

судового нагляду мінімізує ризики свавільних або необґрунтованих рішень з боку органів правопорядку, забезпечує дотримання принципів справедливого судочинства та зміцнює довіру суспільства до судової влади як ключового елементу системи доступу до правосуддя.

По-третє, стандарт ефективності судового контролю виконує превентивну функцію щодо порушень прав людини. Він гарантує реальну можливість захисту прав особи у випадках застосування затримання, арешту, конфіскації майна або інших заходів процесуального примусу на стадії досудового розслідування, що має принципове значення для забезпечення права на свободу, справедливий суд і дотримання інших стандартів, закріплених у Європейській конвенції з прав людини.

По-четверте, судовий контроль забезпечує можливість перегляду процесуальних рішень, здатних істотно впливати на перебіг кримінального провадження, зокрема рішень про закриття кримінальної справи, порушення розумних строків досудового розслідування, відмову у визнанні особи потерпілою чи у проведенні необхідних слідчих (розшукових) дій [32, с. 52].

Одним із ключових чинників, що впливають на ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні, є надмірна формалізація процедури подання скарг. В. В. Андрух з цього приводу зазначає, що у разі невідповідності скарги встановленим формальним вимогам вона залишається без розгляду, що унеможливорює перевірку законності та обґрунтованості рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення, а також рішень слідчих суддів. Таким чином, досягнення цілей інституту оскарження відкладається до моменту усунення заявником усіх формальних недоліків, а в окремих випадках – взагалі стає неможливим [3, с. 11-12].

Також Н. В. Глинська, І. В. Басиста та О. М. Дроздов у своїй статті влучно підкреслюють, що згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, реалізуючи положення Конвенції, необхідно уникати занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, оскільки доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, а й реальним. Надмірний формалізм при вирішенні питання

щодо прийняття позовної заяви або скарги є порушенням права на справедливий судовий захист [134; 26].

У цьому контексті заслуговує на увагу німецька процедура *Privatbeschwerde* (§§ 304–311 StPO), яка забезпечує швидкий та пропорційний контроль рішень слідчого судді з мінімальним навантаженням на апеляційні інстанції. Така модель дозволяє уникнути надмірної бюрократизації та орієнтується насамперед на сутність оскаржуваного рішення, а не на формальні ознаки поданої скарги.

Загалом підтримуючи таку позицію, вважаємо, що слід уникати надмірного формалізму у застосуванні процесуальних вимог, оскільки право на звернення до суду має забезпечувати не лише формальну можливість, а й реальну здатність особи отримати судовий захист. Надані національним законодавством механізми доступу повинні бути достатніми для гарантування права на суд відповідно до принципу верховенства права в демократичному суспільстві. Ефективність доступу передбачає, що особа повинна мати реальну, практично здійсненну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права.

5. Суддівська підготовка з акцентом на судовий контроль. Ефективність здійснення судового контролю на стадії досудового розслідування кримінального провадження значною мірою залежить від рівня професійної підготовки суддів, які виконують повноваження слідчого судді. З огляду на це, актуальним є запровадження спеціалізованих навчальних програм для суддів з акцентом на дізнавальні процедури, дотримання прав людини та управління розслідуванням. Такий підхід дозволив би підвищити якість судових рішень та забезпечити баланс між інтересами кримінального переслідування і гарантіями прав учасників провадження.

Потреба у спеціалізації є загальною тенденцією розвитку інститутів кримінальної юстиції. Як зазначає Д. А. Патрелюк, наявність спеціалізації у суб'єктів кримінального провадження позитивно впливає на ефективність їхньої діяльності. Прикладами є створення Спеціалізованої антикорупційної

прокуратури, Спеціалізованої екологічної прокуратури, Бюро економічної безпеки України, а також виділення у структурі органів досудового розслідування Національної поліції слідчих у справах дорожньо-транспортних пригод чи кримінальних проваджень за участю дітей [125].

Водночас, як слушно зауважує В. І. Чечерський, спеціалізація має і певні недоліки, зокрема обмеженість трудових ресурсів, що унеможлиблює її впровадження у всіх без винятку напрямках. До того ж, вона потребує постійного оновлення правової компетентності фахівців у разі зміни покладених на них функцій і завдань [218, с. 124].

У цьому контексті суддівська спеціалізація у сфері досудового контролю може стати компромісним рішенням, яке не вимагатиме масштабного перерозподілу кадрів, але дозволить цілеспрямовано підвищувати кваліфікацію тих суддів, які здійснюють контроль за законністю рішень та дій органів досудового розслідування. Це сприятиме зміцненню гарантій прав людини та забезпеченню правової визначеності у кримінальному процесі.

6. Подальше впровадження цифровізації процесів з метою покращення судового контролю на стадії досудового розслідування. Знаковим етапом у процесі цифровізації стало доповнення Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) новою статтею 106-1 «Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування» згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування» від 01 червня 2021 року № 1498-IX [147]. Згідно з пояснювальною запискою до зазначеного Закону, кінцевою метою імплементації інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування є мінімізація та подальша повна відмова від паперового документообігу на стадіях досудового розслідування та судового розгляду [138].

Науковці обґрунтовано підкреслюють, що кримінальний процес є винятково чутливим до швидкості інформаційного обміну, яка прямо впливає

на його ефективність та результативність. Традиційні моделі інформаційного обміну, побудовані на паперових носіях, створюють значні часові затримки між фактичним здійсненням слідчих дій або прийняттям процесуальних рішень та їх документальною фіксацією. Це ускладнює достовірне встановлення моменту виникнення юридичного факту, уповільнює динаміку кримінального провадження та не відповідає темпам розвитку сучасного інформаційного суспільства. У зв'язку з цим перехід до електронної форми документування кримінального провадження є ключовою передумовою формування повноцінної концепції електронного кримінального процесу [53, с. 117].

Наступним практичним кроком у цьому напрямі стало затвердження Спільним наказом від 15 грудня 2021 року № 175/390/57/72 Положення про систему «іКейс», розробленої для автоматизації значної частини процесів досудового розслідування. Функціонування ІТ-системи «іКейс» забезпечує оптимізацію організаційних, аналітичних, управлінських та інформаційно-телекомунікаційних процедур, що істотно підвищує ефективність роботи користувачів системи. Зокрема, це полегшило доступ сторони захисту до матеріалів кримінального провадження відповідно до статті 221 КПК України, а також створило передумови для оперативного та своєчасного розгляду слідчим суддею клопотань і скарг без необхідності фізичного витребування матеріалів у сторін провадження.

Взаємодія з Єдиним реєстром досудових розслідувань та системою, яка функціонує в суді відповідно до статті 35 Кримінального процесуального кодексу України, а також можливість інтеграції з іншими автоматизованими інформаційно-телекомунікаційними системами забезпечує автоматизований обмін даними про дату, час та місце розгляду клопотань, заяв і інших матеріалів, що надходять на розгляд слідчому судді із Системи [Черниченко]. Підтримуємо також пропозицію С. В. Банаха щодо доцільності повного інтегрування Єдиного реєстру досудових розслідувань та системи «іКейс», яка

має стати єдиним цифровим продуктом для працівників органів досудового розслідування [7, с. 80].

Пропонуємо подальше й повномасштабне впровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування як базової інфраструктури «електронного кримінального провадження» з інтеграцією між ЄРДР, «іКейс» та судовою автоматизованою системою (ст. 35 КПК), спираючись на вже закріплені законодавчі передумови (ст. 106-1 КПК, Закон № 1498-IX) і напрацьовані відомчі рішення (спільний наказ № 175/390/57/72). Така цифровізація прямо відповідає на виявлену у науці та практиці «чутливість» кримінального процесу до швидкості та надійності обміну даними і усуває вади паперового документообігу (затримки фіксації юридичних фактів, розриви між дією і її документуванням). Переваги повномасштабного впровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування з інтеграцією ЄРДР, «іКейс» та судової автоматизованої системи (стаття 35 КПК) мають комплексний характер і прямо корелюють із підвищенням якості судового контролю на досудовій стадії. По-перше, забезпечується процесуальна швидкість і дотримання розумних строків завдяки автоматизованому маршрутизаційному обігу клопотань/скарг, електронним повідомленням та відмові від паперового витребування матеріалів. По-друге, зростає повнота та своєчасність контролю: слідчий суддя отримує регламентований онлайн-доступ до релевантних матеріалів, що підвищує якість перевірки законності, обґрунтованості й процесуальної форми рішень, дій чи бездіяльності. По-третє, досягається прозорість і трасованість завдяки аудиту дій (audit trail), який мінімізує маніпуляції строками та фіксує відповідальність посадових осіб. Далі, інтеграція даних уніфікує практики, усуває дублювання і втрати інформації та сприяє єдності правозастосування; водночас посилюються права сторін (зручний і підтверджуваний доступ захисту й потерпілого до матеріалів, електронне подання процесуальних документів). Система відкриває можливості для аналітики якості (динаміка скасованих постанов, тривалість

розгляду скарг), знижує корупційні та людські ризики (випадковий розподіл, контроль доступів), забезпечує високий рівень кібербезпеки (керування правами, шифрування, журналювання), зберігає сумісність і масштабованість (підключення експертних/відомчих модулів), а також дає відчутний економічний ефект за рахунок скорочення витрат часу й ресурсів на паперовий документообіг.

Висновок до Розділу 3

Проаналізувавши досвід організації та функціонування судового контролю в зарубіжних країнах, що належать до романо-германської правової сім'ї, можемо зробити такі висновки. За кримінально-процесуальним законодавством зарубіжних держав континентальної системи права (ФРН, Франція) судовий контроль під час досудового розслідування забезпечується функціонуванням спеціального суб'єкта – слідчого судді, який за своїм статусом являється посадовою особою судового органу і наділений широкими повноваженнями у сфері контролю за дотриманням прав і свобод особи у кримінальному процесі. Моделі досліджуваних зарубіжних країн (ФРН, Франція) передбачають, що переважна більшість дій, які обмежують права і свободи особи, здійснюються за рішенням суб'єктів судового контролю. До того ж, слідчий суддя бере участь в здійсненні процесуальних функцій та приймає процесуальні рішення, відповідно є учасником досудового розслідування.

У відповідності до законодавства країн системи континентального права (ФРН, Франція) право на апеляційне оскарження рішень, дій чи бездіяльності у досудовому розслідуванні не є абсолютним та вимірюється обов'язково з урахуванням обмежень згідно законодавства, спрямованістю на дотримання легітимної мети на основі дотримання принципу пропорційності між обмеженнями і метою, на досягнення якої передбачені обмеження.

Характерною рисою англосаксонської моделі інституту слідчих суддів (на основі аналізу досвіду США) є невтручання суб'єктів судового контролю (суддів-магістратів), у досудове розслідування, що робить її відмінною від моделі досудового розслідування ФРН, Франції та України.

Аналіз зарубіжного досвіду організації та здійснення судового контролю дає можливість визначити окремі положення досліджуваних моделей організації судового контролю, які можуть бути використані для вдосконалення механізму здійснення судового контролю шляхом розгляду та вирішення скарг під час досудового розслідування в Україні:

- 1) побудова інстанційної моделі судового контролю за принципом розподілу повноважень між органами судового контролю (на прикладі Франції);
- 2) надання повноважень суб'єктам судового контролю проводити допит на стадії досудового розслідування та здійснювати слідчі дії без дозволу прокурора у невідкладних випадках, а також широкого спектру повноважень у питаннях залучення експертів у досудовому розслідуванні, наділення слідчого судді повноваженнями перегляду прийнятого ним рішення, яке оскаржується (на прикладі ФРН);
- 3) широкі можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал слідчих суддів (досвід Франції, ФРН);
- 4) чітка регламентація повноважень слідчого судді в кримінально процесуальному законодавстві (досвід ФРН).

У дослідженні сформовано цілісне уявлення про ключові напрями удосконалення судового контролю щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора. Запропонований підхід базується на поєднанні теоретичних положень, аналізу національної судової практики та стандартів захисту прав людини, вироблених ЄСПЛ. Обґрунтовано необхідність розширення переліку процесуальних рішень, що можуть бути предметом судового оскарження, зокрема шляхом включення до нього постанов про оголошення особи в розшук та рішень про затримання відповідно до статті 208 КПК України. Таке розширення забезпечує можливість контролю не лише за похідними наслідками, як-от зупинення досудового розслідування, а й за первинними актами, які безпосередньо впливають на обсяг прав і свобод особи.

Наголошено на потребі усунення прогалин у нормативному регулюванні процедури оскарження незаконного затримання та запровадження дієвих процесуальних механізмів перевірки його правомірності. Окрему увагу приділено вдосконаленню правового статусу суб'єктів оскарження, зокрема закріпленню «скаржника» як окремого учасника судово-контрольного

провадження, уточненню його процесуальних прав і обов'язків, а також уніфікації термінології щодо сторони захисту та «інших осіб», права яких можуть бути обмежені в ході досудового розслідування.

Розкрито особливості здійснення судового контролю в умовах воєнного стану, акцентовано на необхідності корекції обсягу повноважень прокурора як тимчасового субституту слідчого судді, встановленні додаткових гарантій оперативного та наступного судового перегляду відповідних рішень і запобіганні посиленню обвинувального ухилу кримінального процесу. Визначено напрями імплементації стандартів ЄСПЛ та сучасних підходів до кримінального переслідування, що передбачають підвищення ефективності засобів юридичного захисту, мінімізацію надмірного формалізму при прийнятті скарг та орієнтацію судової практики на реальне, а не формальне забезпечення доступу до правосуддя.

Обґрунтовано значущість спеціалізованої підготовки суддів, які здійснюють судовий контроль, із фокусом на гарантіях прав людини, особливостях досудового провадження та практиці ЄСПЛ. Підкреслено стратегічну необхідність подальшого розвитку цифрових інструментів у сфері досудового розслідування, зокрема впровадження та інтеграції інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування з ЄРДР і судовою автоматизованою системою, що сприятиме підвищенню ефективності, прозорості та узгодженості судового контролю.

ВИСНОВКИ

1. З урахуванням проведеного аналізу запропоновано періодизацію історичного шляху розвитку правового регулювання судового контролю у такій послідовності: 1. Започаткування та інституціоналізація судового контролю в умовах судової реформи (1864–1917 рр.). 2. Судовий контроль у період формування української державності (1917–1920 рр.). 3. Регрес демократичних засад та інституцій у межах радянської моделі правосуддя (1920–1991 рр.), що поділяється на два підетапи: становлення та централізація радянської влади (1920–1957 рр.); формальна кодифікація та інституційний монополізм прокуратури (1957–1991 рр.). 4. Формування судового контролю після розпаду СРСР та становлення його як складника демократизації (1991–2001 рр.). 5. Впровадження судового контролю у кримінально-процесуальне законодавство (2001–2012 рр.). 6. Концептуальне оновлення та інституціоналізація судового контролю за КПК України 2012 року (2012–2022 рр.). 7. Судовий контроль в умовах дерогації прав людини до реалій воєнного стану (з 2022 р. і дотепер). Уточнена періодизація відображає еволюційний характер становлення інституту судового контролю – від його зародження в умовах судової реформи XIX ст. до сучасного етапу, що визначається викликами воєнного стану та необхідністю адаптації механізмів судового контролю до обмежень, спричинених умовами дерогації прав людини.

2. Встановлено, що формування доктрини судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора в Україні має етапний характер і безпосередньо пов'язане з прийняттям КПК України 2012 року. Наукові праці умовно розподілено на дві групи: ті, що ґрунтувалися на засадах КПК 1960 року і характеризувалися фрагментарністю та обмеженим баченням судового контролю, та дослідження, здійснені після набрання чинності чинним КПК, який закріпив якісно нову модель судового контролю, посилив роль слідчого судді та розширив процесуальні можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування і прокурора. У цьому контексті КПК

України 2012 року виступає рубіжним моментом, що актуалізував потребу в доктринальному переосмисленні правової природи, предмета та функцій судового контролю в кримінальному провадженні.

Виокремлено три концептуальні напрями осмислення сутності судового контролю як багатовимірного правового явища: функціональний (зосереджений на змісті й призначенні контрольної діяльності суду), процедурний (спрямований на дослідження процесуального порядку реалізації контрольних повноважень) та суб'єктний (пов'язаний із визначенням ролі й статусу слідчого судді як носія контрольної компетенції).

Удосконалено методологію дослідження судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора. Запропонований авторський підхід передбачає врахування трьох методологічних рівнів – філософсько-світоглядного, загальнонаукового та приватно-наукового, що забезпечує комплексний, цілісний і внутрішньо узгоджений характер аналізу. На філософсько-світоглядному рівні базовим є діалектичний підхід, який дозволяє розглядати судовий контроль як динамічне явище, що розвивається під впливом змін законодавства, практики його застосування та трансформації ціннісних орієнтирів суспільства. На загальнонауковому рівні застосовано системний, історичний, структурно-функціональний, аксіологічний, герменевтичний, порівняльно-типологічний та інші підходи, які дали змогу розкрити інституціональну та функціональну природу судового контролю. На приватно-науковому рівні використано формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, статистичний методи, метод класифікації, узагальнення та прогнозування, що дозволило конкретизувати процесуальні механізми реалізації судового контролю й виявити тенденції його подальшого розвитку. У сукупності це надало можливість поглибити доктринальні уявлення про судовий контроль при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, конкретизувати його правову природу як особливої форми

здійснення судової влади в кримінальному провадженні та сформуванати авторський світогляд щодо його місця і ролі в системі гарантій прав людини.

3. Охарактеризовано динаміку розвитку нормативно-правового регулювання судового контролю, зокрема положень статті 303 КПК України, які поступово розширюють перелік рішень, дій чи бездіяльності, що можуть бути оскаржені до слідчого судді. Встановлено, що такі зміни демонструють прагнення законодавця гармонізувати український кримінальний процес із європейськими стандартами ефективного судового захисту та принципом правової визначеності. Аналіз чинного регулювання дозволив зробити висновок про необхідність подальшої кодифікації повноважень слідчого судді, визначення меж його компетенції, а також удосконалення процесуальних процедур подання та розгляду скарг з метою забезпечення пропорційності, оперативності та ефективності судового реагування.

4. Визначено правовий статус суб'єктів звернення зі скаргами до слідчого судді, їхні процесуальні права та обов'язки. До суб'єктів звернення зі скаргами до слідчого судді належать учасники кримінального провадження (у вузькому розумінні), а й інші особи, права, свободи чи законні інтереси яких були або могли бути порушені рішеннями, діями чи бездіяльністю органів досудового розслідування та прокурора.

Проаналізовано існуючі класифікації суб'єктів оскарження та запропоновано авторську класифікацію суб'єктів звернення до слідчого судді залежно від характеру процесуально-правового інтересу, який реалізується через судове оскарження: 1) суб'єкти із захисно-реабілітаційним інтересом (захист від кримінального переслідування); 2) суб'єкти з охоронно-компенсаційним інтересом (захист порушених прав та інтересів, у тому числі майнових); 3) суб'єкти з процесуально-гарантійним інтересом (контроль за належною процедурою та розумними строками досудового розслідування); 4) суб'єкти з делегованим (похідним) інтересом (представницькі суб'єкти, які реалізують право на оскарження в інтересах інших осіб).

Визначено зміст процесуальних прав та обов'язків скаржника у судово-контрольному провадженні: право бути поінформованим про час і місце судового розгляду, брати участь у судовому засіданні, користуватися правовою допомогою захисника й перекладача, давати пояснення, знайомитися з матеріалами провадження в частині предмета скарги, виступати у судових дебатах, отримувати копію судового рішення, а також – як логічне продовження принципу диспозитивності – право на відмову від скарги та право на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді у передбачених законом випадках; до обов'язків скаржника віднесено обов'язок з'являтися за викликом слідчого судді та підкорятися його законним розпорядженням.

5. Встановлено, що предмет оскарження та предмет судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, незважаючи на їх тісний взаємозв'язок, мають різні акценти: предметом оскарження є конкретна дія, рішення або бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, які заінтересована сторона (потерпілий, підозрюваний, заявник тощо) вважає незаконними або несправедливими, тоді як предмет судового контролю становить обсяг перевірки, яку здійснює суд, з'ясовуючи законність, обґрунтованість, дотримання процесуальної форми та забезпечення прав учасників провадження під час ухвалення відповідного рішення, вчинення дії чи допущення бездіяльності.

Визначено структуру предмета судового контролю та обґрунтовано доцільність розмежування загального предмета (універсальні елементи перевірки, притаманні всім видам скарг) і спеціального предмета (конкретизованого для кожної підстави оскарження залежно від її правової природи та функціонального призначення). Сформульовано практичні пропозиції щодо підвищення якості судового контролю, зокрема у частині оскарження рішень про закриття та зупинення кримінальних проваджень (системний аналіз скасованих рішень, навчання для слідчих, прокурорів і слідчих суддів, незалежний моніторинг судової практики, установлення чітких строків повідомлення про зупинення розслідування та надання стороні

захисту додаткових гарантій доступу до судового контролю у разі неповідомлення), що спрямовано на забезпечення реальної, а не формальної ефективності судового контролю на стадії досудового розслідування.

6. Охарактеризовано повноваження слідчого судді за наслідками подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. Визначено, що група повноважень слідчого підлягає розгляду в межах широкого підходу, що передбачає не формальну, а змістовну перевірку законності та обґрунтованості втручання у права учасників провадження, включно з можливістю дослідження матеріалів і оцінки доказів для забезпечення реальної ефективності повноважень слідчого судді та належного захисту прав і свобод учасників кримінального провадження.

На основі типових помилок у роботі слідчих суддів сформульовано комплекс пропозицій щодо вдосконалення інституту судового контролю на основі типових помилок у роботі слідчих суддів: законодавче закріплення процедури розгляду скарг (із визначенням етапів, строків, наслідків неявки та вимог до ухвал), систематизація й деталізація повноважень слідчого судді в окремій нормі КПК України, уточнення правил обчислення строків оскарження рішень, дій та бездіяльності, надання слідчому судді виразної правомочності оцінювати очевидну недопустимість доказів у межах судового контролю, впровадження електронних інструментів доступу до матеріалів провадження посилення професійної підготовки суддів із урахуванням міжнародних стандартів.

7. Проаналізовано зарубіжні правові моделі судового контролю у сфері досудового розслідування кримінального провадження та визначено характерні особливості основних типів моделей залежно від призначення судового контролю у кримінальному процесі – моделі держав континентального права та англосаксонської моделі.

Модель судового контролю держав континентальної системи права (ФРН, Франція) передбачає, що судовий контроль на стадії досудового

розслідування забезпечується функціонуванням спеціального суб'єкта – слідчого судді, який за своїм статусом є посадовою особою судової влади та наділений широкими повноваженнями щодо контролю за дотриманням прав і свобод особи в кримінальному провадженні, є відповідальним за ухвалення значної частини рішень, які пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод, виступає самостійним учасником досудового провадження.

Характерною рисою англосаксонської моделі інституту судового контролю (на прикладі США) є невтручання суддів-магістратів у процес досудового розслідування, здійснення обмеженого кола контрольних функцій, спрямованих передусім на забезпечення законності арешту, обшуку, затримання та інших втручань у приватну сферу, однак не здійснюють активної участі в дослідженні доказів чи направленні ходу розслідування.

Визначено релевантні елементи для вдосконалення судового контролю шляхом розгляду та вирішення скарг під час досудового розслідування в Україні: побудова інстанційної моделі судового контролю за принципом розподілу повноважень між органами судового контролю (на прикладі Франції); надання повноважень суб'єктам судового контролю проводити допит на стадії досудового розслідування та здійснювати слідчі дії без дозволу прокурора у невідкладних випадках, а також широкого спектру повноважень у питаннях залучення експертів у досудовому розслідуванні, наділення слідчого судді повноваженнями перегляду прийнятого ним рішення, яке оскаржується (на прикладі ФРН); широкі можливості апеляційного та касаційного оскарження ухвал слідчих суддів (досвід Франції, ФРН); чітка регламентація повноважень слідчого судді в кримінально процесуальному законодавстві (досвід ФРН).

8. Обґрунтовано основні напрями вдосконалення судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування:

1) розширення переліку процесуальних рішень, що підлягають судовому оскарженню, зокрема шляхом віднесення до нього постанов про оголошення

особи в розшук та рішень про затримання, що дозволяє охопити судовим контролем не лише похідні наслідки (зупинення розслідування тощо), а й первинні акти, які зумовлюють істотне обмеження прав і свобод особи;

2) чітке законодавче врегулювання правового статусу суб'єктів оскарження: виокремлення «скаржника» як самостійного учасника судово-контрольного провадження з визначеним обсягом процесуальних прав та обов'язків, уніфікація термінології щодо сторони захисту та «інших осіб», права яких обмежуються під час досудового розслідування;

3) уточнення процесуального становища учасників судового контролю в умовах воєнного стану, зокрема перегляду обсягу повноважень прокурора як тимчасового субституту слідчого судді, запровадження додаткових гарантій оперативного та подальшого судового перегляду таких рішень та недопущення домінування обвинувальної моделі кримінального процесу;

4) імплементація стандартів ЄСПЛ та сучасних підходів до кримінального переслідування, які передбачають посилення вимог до ефективності засобів юридичного захисту, відмову від надмірного формалізму у прийнятті скарг, орієнтацію судової практики на реальність, відхід від декларативності доступу до правосуддя;

5) забезпечення спеціалізованої професійної підготовки суддів, які здійснюють судовий контроль, із фокусом на гарантіях прав людини, особливостях досудового провадження та застосуванні європейських стандартів;

6) цифровізація досудового розслідування шляхом повноцінного впровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування та її інтеграція з ЄРДР і судовою автоматизованою системою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамська В. В. Законодавчі новели щодо здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 142–145.
2. Аленін Ю. П., Пожар В. Г., Гловюк І. В. та ін. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2012. 138 с.
3. Андрух В. В. Напрями підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 85: частина 4. С. 11–17.
4. Андрух В. В. Проблеми правового регулювання оскарження повідомлення про підозру. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 4. С. 11–17.
5. Баєва О. І. Повноваження слідчого судді у сфері міжнародного співробітництва. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 3. С. 180–185.
6. Бажанов М. І. Законність і обґрунтованість основних судових актів в радянському кримінальному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. Харків, 1967. 34 с.
7. Банах С., Грубінко А., Онищук І. Переваги та недоліки впровадження системи електронного кримінального провадження в органах досудового слідства України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 1 (29). 2022. С. 77–83.
8. Бикова Я. А. Історичний підхід у сучасних процесах пізнання права. *Актуальні проблеми політики*. 2012. № 44. С. 95–102.
9. Бобченко Н. Р. Умови зупинення досудового розслідування. *Науковий вісник ХДУ Серія Юридичні науки*. 2023. № 1. С. 26–30.

10. Бондюк А. Ф. Генеза наукової думки щодо процесуального статусу слідчого судді в кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 205–214.
11. Бондюк А. Ф. Історичні передумови виникнення інституту слідчого судді: розвиток судового контролю та прокурорського нагляду. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 2. Том 3. 2015. С. 76–80.
12. Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2017. 241 с.
13. Бурлака О. В. Забезпечення реалізації слідчим суддею функції захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 298 с.
14. Бялковський Д. А. Генезис процесуального статусу слідчого судді. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний електронний журнал»*. 2020. № 3. С. 372–375.
15. Бялковський Д. А. Реалізація конституційних засад кримінального провадження в діяльності слідчого судді: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Міжнародний гуманітарний університет. Одеса. 2021. 248 с.
16. Василенко В. Л. Обмеження окремих прав громадян під час досудового провадження : автореф. дис...канд. юрид. наук. Київ, 2008. 16 с.
17. Велика хартія вольностей. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. 1998–2004.
18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
19. Висновок Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності до проекту Кримінального процесуального кодексу України від 12.03.2012 р. Законотворчість : база даних / Верхов. Рада України.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312 (дата звернення: 12.10.2025).

20. Войнарович А. Б. Характерні ознаки кримінального процесу країн континентальної системи права та України: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2018. Випуск 51(2). С. 117–122.

21. Волошанівська Т. В. Цифровізація кримінального провадження як дієвий інститут відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 693–696.

22. ВРП звернулася до КМУ із пропозиціями щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади на 2025–2027 роки. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1557841/> (дата звернення: 23.05.2025)

23. Габлей Н. Г., Манжай М. С. Інститут слідчого судді за законодавством США, ФРН та Франції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Випуск 2 (5). С. 190–201.

24. Герасименко С. Г. Судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства: національне законодавство та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2012. 20 с.

25. Глинська Н. В. Обґрунтування рішень у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Харків. 2003. 238 с.

26. Глинська Н. В., Басиста І. В., Дроздов О. М. Проблеми забезпечення прав особи при оскарженні повідомлення про підозру в об'єднаному кримінальному провадженні. *Нове українське право*. 2024. Випуск 1. С. 105–118. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.1.13>

27. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудовому провадженні : автореф. дис...канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 20 с.

28. Гловюк І. В. Функціональна спрямованість діяльності слідчого судді. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І.*

Вернадського. Серія «Юридичні науки» Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 2). С. 303–309.

29. Гловюк І. В. Як бути з необґрунтованими постановами слідчого про зупинення досудового розслідування? URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/iak-buti-z-neobgruntovanimi-postanovami-slidcogo-pro-zupinennia-dosudovogo-rozsliduvannia> (дата звернення: 12.10.2025).

30. Гловюк І. В., Гринюк В. О. Охорона та захист права на мирне володіння майном у досудовому розслідуванні: доктрина та судова практика. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. Випуск 15 (27). Т. 1. 2023. С. 239–249.

31. Головка Б. О. Організація та здійснення судового контролю на етапі досудового розслідування у зарубіжних країнах. *Електронне наукове видання Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 10. С. 780–784.

32. Головка Б. Ю. Європейські стандарти судового контролю на етапі досудового розслідування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Випуск 85 (4). С. 50–54.

33. Головка Б. Ю. Помилки, яких допускаються слідчі судді при розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 8. С. 75–83.

34. Горелкіна К. Г. Особливості процесуального статусу слідчого судді: порівняльний аналіз. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 14–19.

35. Горінецький Й. І., Реплюк Н. М., Нестерова І. А. Забезпечення розумності строків кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Том 3. № 83. С. 213–219.

36. Гусарєв С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 35 с.
37. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 495 с.
38. Декреты Советской власти. Том 1. Москва : Гос. Изд-во полит. литературы, 1957. С. 125–126.
39. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / В. Б. Авер'янов, В. А. Дерещ, М. І. Ославський та ін. ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : ЮСТІНІАН, 2007. 287 с.
40. Десятник А. А. Про окремі проблемні питання невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. *Юридичний бюлетень*. 2024. Випуск 32. С. 87–93.
41. Дроздов О. М., Глинська Н. В. Невідкладний обшук: у пошуках балансу між ефективністю та дотримання прав людини. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 4. С. 612–624. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.103>
42. Дроздов О. М., Дроздова О. В. Актуальні питання апеляційного оскарження ухвал суду про накладення арешту на майно у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 480–485. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/119>
43. Дударєва В. В. Проблемні аспекти розгляду скарг на бездіяльність уповноважених осіб правоохоронних органів, що полягає в невнесенні відомостей до ЄРДР за заявою про кримінальні правопорушення. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/1e3a6315-d3e5-4474-be9a-c1403ccbaf4e> (дата звернення: 12.10.2025).
44. Дуліба Є. В. Адміністративно-правовий статус слідчого судді Вищого антикорупційного суду. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2024. № 4 (30). С. 59–68. DOI: 10.34015/2523-4552.2024.4.07

45. Дуліба Є. В., Зражевський О. В. Особливості дисциплінарної відповідальності слідчих суддів. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15802269>
46. Дуліба Є. В., Зражевський О. В. Правові позиції Верховного Суду щодо оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2025. № 3. С. 160–170.
47. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.10.2024).
48. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (січень-грудень 2021 року). База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.02.2025).
49. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (січень-грудень 2021, 2022, 2023, 2024 роки). База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.02.2025).
50. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (січень-грудень 2022 року). База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 13.02.2025).
51. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (січень-грудень 2023 року). База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 13.02.2025).

52. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (січень-грудень 2024 року). База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 13.02.2025).

53. Жученко О. Д. До питання про передумови розроблення електронного кримінального провадження в Україні. Цифровізація кримінального провадження: сучасні аспекти концептуалізації. *Правова держава*. 2019. № 33 С. 116–122.

54. Загальна декларація прав людини. Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 13.02.2025)

55. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1927 рік / Народний комісаріат юстиції. Харків: Укрголовліт, 1927. 820 с.

56. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального провадження за 2021 рік. Сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21 (дата звернення: 10.02.2025).

57. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального провадження за 2022 рік. Сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 13.02.2025).

58. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального провадження за 2023 рік. Сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023 (дата звернення: 14.02.2025).

59. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального провадження за 2024 рік. Сайт Судова влада України. URL:

https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (дата звернення: 14.02.2025).

60. Зеленецький В. С. Куркін М. В.. Поняття безпеки та її забезпечення учасниками кримінального процесу. *Університет внутрішніх справ*. Вісник. Харків, 1997. С. 84–107.

61. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії [Текст]: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків : Б.в., 2002. 20 с.

62. Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

63. Капліна О. В., Дроздов О. М. Проблеми створення належного правового механізму захисту прав заявника про вчинений злочин. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 386–395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2011_4_56. (дата звернення: 16.03.2024).

64. Кисленко Д. П. Судовий контроль під час розслідування злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 16 с.

65. Кисленко Д. П., Кузьмічов Я. В. Поняття та сутність судового контролю під час досудового розслідування. *Юридична наука*. № 7. С. 176–184.

66. Клепка Д. І. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування як окремий вид провадження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 211 с.

67. Кобак М. В. Генезис інституту слідчого судді у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 3 (28). Т. 2. С. 171–177.

68. Кобак М. В. Коваль А. А. Роль слідчого судді в процесі реалізації принципів кримінального провадження: монографія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. 2023. 208 с.

69. Концепція ЄСІКС: затв. Наказом Державної судової адміністрації України від 30.04.2025 р. № 178. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
70. Колесніков А. П. Організація судової системи та її роль у захисті прав людини при оскарженні бездіяльності прокурора. *Наше право*. 2025. № 3. С. 417–425.
71. Колесніков А. П. Роль судової системи у забезпеченні ефективного оскарження рішень органів досудового розслідування. *Європейські перспективи*. 2025. № 3. С. 426–431.
72. Кондратьєв О. В. Організаційно-правові проблеми судового контролю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2005. 21 с.
73. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 1996. №30. Ст. 141.
74. Концепція судово-правової реформи в Україні від 28 квіт. 1992 р. № 2296-12. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2296-12> (дата доступу 02.05.2025)
75. Косов В. В. Суб'єкти судово-контрольного провадження на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 20 с.
76. Костюк І. Оскарження постанови про зупинення досудового розслідування в підготовчому провадженні. URL: <https://loyer.com.ua/uk/oskarzhennya-postanovy-pro-zupynennya-dosudovogo-rozsliduvannya-v-pidgotovchomu-provazhenni/> (дата доступу 02.05.2025)
77. Кравець Ю. І. Помилки слідчого судді та способи їх усунення під час реалізації своїх повноважень на стадії досудового розслідування. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 7 (13). С. 319–329.

78. Крет Г. Р. Наукові підходи до визначення поняття і сутності інституту закриття кримінальної справи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 305–309.

79. Крикливець Д. Є. Моделі судового контролю за досудовим розслідуванням за законодавством зарубіжних держав. *Юридичний науковий електронний журнал* : електрон. наук. фахове вид. 2016. №5. С. 112–115. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2016/33.pdf. (дата звернення: 13.06.2025)

80. Крикливець Д. Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 20 с.

81. Кримінальний процес : підручник / за ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право. 2018. 584 с.

82. Кримінальний процес: [підручник]; за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. Харків: Право. 2010. 608 с.

83. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

84. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. У 2 т. Т.1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнов. Х.: Право, 2012. 768 с.

85. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон УРСР від 28.12.1960 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 12.10.2024).

86. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (1922 р.) <https://textbooks.net.ua/content/view/1061/17/> (дата звернення: 12.10.2025).

87. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (1960 р.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата доступу 02.05.2024)

88. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР в редакції 1927 р. Харків : Юрид. вид.-во Наркомюсту УСРР, 1927. 123 с.

89. Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юр. наук. Харків, 2019. 270 с.
90. Кучик А. Аксіологічний підхід до дослідження правових явищ. Підприємництво, господарство і право. 2016. Випуск 9. С. 116–120.
91. Лапкін А. В., Селивоненко Б. В. Підвищення кваліфікації як засіб професійного розвитку прокурорів. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2024. № 2. С. 57–61.
92. Левенець Б. Б. Моделі судового правозастосування Великобританії та США. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 170–175.
93. Лисенкова К. Є. Порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора в досудовому кримінальному провадженні через призму принципу змагальності сторін. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 142–153.
94. Лобойко Л. М. Якість кримінального процесуального закону – гарантія його ефективної реалізації. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., професора Ю.П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса) / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк ; відп. за вип. І. В. Гловюк ; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Юрид. л-ра, 2017. С. 30–31.
95. Лоскутов Т. О. Правова регламентація тримання під вартою в умовах воєнного стану. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. Випуск 2. С. 126–135.
96. Лученко Д. В. Про предмет оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 13. С. 103–108.

97. Мазур О. С. Судовий слідчий у статуті кримінального судочинства 1984 р. *Право України*. № 3. 2005. С. 132–134.
98. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ; Національна академія внутрішніх справ, 2018. 495 с.
99. Макода Є. В. Теоретико-правові та практичні аспекти закриття кримінального провадження під час проведення досудового розслідування: аналіз судової практики. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73). № 4. С. 119–133.
100. Маланчук П. М. Повноваження слідчого судді в Україні і ФРН: порівняльна характеристика. *Правові горизонти*. 2019. Випуск 17 (30). С. 92–96.
101. Малярєнко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів[Текст]: монографія/ В. Т. Малярєнко. К. : Юрінком Інтер, 2005. 512 с.
102. Манукян В. І. Страсбурзьке право. Страсбурзький суд з прав людини. Право, практика, коментар / В. І. Манукян; пер. з рос. О. М. Уліщенко. Харків : Право, 2019. 560 с.
103. Мартинов Є. О. Кримінальна процесуальна характеристика інституту закриття кримінального провадження судом. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 90–95.
104. Меріт проти України: рішення ЄСПЛ (заява № 66561/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text (дата звернення: 12.10.2024).
105. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. Харків : Право, 2019. 368 с.
106. Михайленко В. Проблеми судового контролю при оскарженні бездіяльності щодо внесення відомостей у ЄРДР. *Юридична газета online*: всеукраїнське професійне юридичне видання. № 17 (723). 08.09.2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/problems>

sudovogokontrolyu-pri-oskarzhenni-bezdiyalnosti-shchodo-vnesennya-vidomostey-u-erdr.htm l (дата звернення 21.11.2024).

107. Михайлюк А. М. Функціональна структура досудового розслідування у КПК Франції та України (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 170–180.

108. Мідор Д. Д. Суди в Сполучених Штатах. Сент-Пол, Мінесота: Вест Паблішінг Ко, 1991. 81 с.

109. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. Ратифіковано Указом Президії Верх. Ради УРСР № 2148-VIII від 19.10.73. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/995_043 (дата звернення: 12.10.2025).

110. Монастирський Д. А. Стабільність закону: поняття, сутність та фактори забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2008. 20 с.

111. Мядзелец О. А. Судебный контроль за прекращением уголовного дела и уголовного преследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Москва, 2008. 232 с.

112. Назаров В. В. Обмеження конституційних прав людини в кримінальному провадженні : автореф. дис...докт. юрид. наук / В. В. Назаров. – Дніпропетровськ, 2009. 36 с.

113. Назаров В. В. Тракало Р. І. Становлення і розвиток судового контролю на досудовому розслідуванні. *Наше право*. 2015. № 1. С. 54–59. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/e637f778-f24c-4480-9d54-0c6d08e376e2/content> (дата звернення: 12.10.2025).

114. Науково-практичний коментар кримінально-процесуального кодексу України: у 3 т. / за ред. О. В. Стовби. Харків, 2013. Т.1. 528 с.

115. Новіков Д. О. Місце правової германевтики в методології юридичних досліджень та юридичній аргументації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 15–17.

116. Новожилов В. С. Право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового провадження в механізмі реалізації завдань кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2019. Випуск. 56(2). С. 105–113.

117. О введении народного суда: Постановление Народного Секретариата Украинской Республики от 4 янв. 1918 г. Вестник Украинской Народной Республики (орган ВУЦИК). 1918. № 5. С. 15–24.

118. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо особливостей апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів. Верховний Суд, 2023. 34 с.

119. Окрема думка судді Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду ОСОБА_1 у провадженні № 51-2967км22. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113527559> (дата звернення: 12.10.2025).

120. Орлеан А. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 3 (7). С. 87–92.

121. Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік: закон СРСР від 25 грудня 1968 року. Відомості Верховної Ради СРСР. 1959. №1. Ст. 12.

122. Основы уголовного судопроизводства Союза ССР и Союзных Республик : Постановление Президиума ЦИК СССР от 31.10.1924 г. URL: <http://www.libussr.ru/infdoc2.htm>. (дата звернення: 12.10.2024).

123. Палант Б. Білль про права (практика застосування) / Борис Палант. Харків : Право, 2018. 264 с.

124. Палій І. К. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація*: збірник наукових праць з матеріалами IV

Міжнародної наукової конференції, м. Чернігів, 20 червня, 2025 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. С. 170–172.

125. Патрелюк Д. А. Шляхи підвищення ефективності кримінального переслідування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 749–757.

126. Пожар В. Г. Процесуальний статус потерпілого за новим кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 126–131.

127. Положення про прокурорський нагляд від 28.06.1922 року. URL: <https://textbooks.net.ua/content/view/1042/52/> (дата звернення: 12.10.2024).

128. Полюхович О. І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 231 с.

129. Пономаренко А. В. Забезпечення прав і законних інтересів особи, ув'язненої під час досудового розслідування : автореф. дис...канд. юрид. наук / А. В. Пономаренко. Київ, 2011. 19 с.

130. Попелюшко В. О. Слідчий суддя в кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2017. № 1 (9). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14pvoukr.pdf>. (дата звернення: 12.10.2025).

131. Попелюшко В. О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2014. № 1. С. 11.

132. Посібник зі статті 13 Європейської конвенції з прав людини (оновлено 28 лютого 2023 року) URL: www.echr.coe.int (дата звернення: 22.10.2024).

133. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 439/397/17. Аналітично-правова система ZakonOnline.

URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79298600> (дата звернення: 22.10.2024).

134. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 лютого 2021 р. у справі № 9901/471/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/95439655> (дата звернення: 22.10.2024).

135. Постанова Верховного Суду від 10.04.2023р (справа № 190/829/2 провадження № 51-4239 км 22) URL: <https://opendatabot.ua/court/110144396-8ce1b9da35dede6f8f5013c2a2190e56> (дата звернення: 21.09.2023.)

136. Постанова ККС ВС від 04.10.2021 року у справі № 756/10189/20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100214761&red=1000032273602df6de58f19d294a0d445952c0&d=5>(дата звернення:04.02.2025)

137. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05 квітня 2023 року (справа № 188/1146/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144388> (дата звернення: 22.10.2024).

138. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної досудового розслідування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1498-20> (дата звернення: 22.10.2024).

139. Приходько К. В. Генеза судового контролю в кримінальному судочинстві України. *Правничий часопис Донецького університету*. 2014. № 1-2. С. 42–48.

140. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 року № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.

141. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»: Закон України від 17.06.2020 року № 720-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 47. Ст. 408.

142. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 № 314-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 12. Ст. 183

143. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року: Закон України від 23.02.2014 року № 767-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 593.

144. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16.11.2017 року № 2213- VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 49-50. Ст. 444.

145. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 12.03.2025).

146. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 18.09.2018 року № 2548-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 45. Ст. 364.

147. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-теле комунікаційної системи досудового розслідування: Закон України від 01.06.2021 р. №1498-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1498-20#n6> (дата звернення: 22.10.2024).

148. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 21 червня 2001 року № 2533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2533-14> (дата звернення: 22.10.2024).

149. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування [Електронний ресурс] : лист Вищого Спеціалізованого Суду України від 9 листоп. 2012 р. № 1640/04-12. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12> (дата звернення: 22.10.2024).

150. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України № 3782-XII. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

151. Про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс: Наказ Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Вищого антикорупційного суду, Ради суддів України від 15.12.2021 № 175/390/57/72.

152. Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування : Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2017 року № 9-49/0/4-17.

153. Про статус суддів : Закон України від 15.12.1992р. № 2862-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12> (дата звернення: 22.10.2024).

154. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016р. № 1402-VIII. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 22.10.2024).

155. Пшенічко С. А. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09

/ С. А. Пшенічко; кер. роботи Ю. П. Аленін; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2014. 200 с.

156. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3 : Київ. 792 с.

157. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2003 від 30 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03> (дата звернення: 22.10.2024).

158. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України (справа про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади) № 6-рп/2002 від 17 жовтня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-02#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

159. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ч. 3 ст. 307, ч. 3 ст. 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 червня 2020 р., № 4-р(П)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text> (дата звернення: 22.10.2024).

160. Рогозіннікова К. С. Проблемні аспекти оскарження бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄДРДР. *Наука і техніка сьогодні*. Серія «Право». 2024. № 13 (41). С.161–174. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-13\(41\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-13(41))

161. Рогозіннікова К. С. Роль судового контролю в забезпеченні принципу змагальності на стадії досудового розслідування. *Наукові перспективи*. 2025. № 7 (61). С. 941–954. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-941-954](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-941-954)

162. Рогозіннікова К. С. Судовий контроль за рішенням слідчого, дізнавача та прокурора щодо зупинення досудового розслідування: критерії правомірності та практика оскарження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 851–856.

163. Роль слідчого судді у кримінальному провадженні : звіт за результатами дослідження / Белоусов Ю., Венгер В., Орлеан А., Крапивін Є., Шапутько С., Яворська В. ; за заг. ред. Белоусова Ю. Київ, 2020. 252 с.

164. Ромасєв О. В. Правові підстави оскарження на досудовому розслідуванні рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового слідства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Том 2. Випуск 1 (22). С. 137–140.

165. Рось А. В. Закриття кримінального провадження: проблеми правової регламентації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Випуск 3. С. 102–110.

166. Савенко М. Є. Апеляційне оскарження та перегляд ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 /Харків : б. в., 2020. 269 с.

167. Сенченко Н. М. Зміна загального порядку досудового розслідування і його продовження щодо застосування примусових заходів медичного характеру. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 245–249.

168. Сидорчук В. В. Поняття та види правового статусу слідчого. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 140–142

169. Сімонович Д. В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України : автореф. дис...канд. юрид. наук / Сімонович Д. В. Харків, 2011. 20 с.

170. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків., 2008. 219 с.

171. Слободенюк І. В. Межі дискреції слідчого судді під час розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора в межах досудового розслідування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 3. С. 173–178.

172. Слободенюк І. В. Судовий контроль за діями та рішеннями дізнавача у кримінальному процесі. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 12 (40). С. 157–167.

173. Степанов А. Б. Співвідношення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 246 с.

174. Струць О. А. Законність та обґрунтованість проведення слідчих дій як гарантія прав і свобод учасників кримінального судочинства : автореф. дис...канд. юрид. наук / О. А Струць. Київ, 2009. 18 с.

175. Суходубова І. Гармонійне співвідношення стабільності і динамізму законодавства як умова його ефективності. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. Випуск № 4 (71). С. 329–336.

176. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія. / В. В. Луцик, В. А. Савченко, В. І. Самарін та ін.; за ред. В. В. Луцика та В. І. Самаріна. Харків : Право, 2018. 792 с.

177. Тарахонич Т. І. Методологічний інструментарій наукового пізнання. *Правова держава*. 2017 Випуск 28. С. 119–126.

178. Татаров О. Ю. Закриття кримінального провадження: проблеми теорії та практики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 296–303.

179. Тацій В. Я., Шило О. Г. Кримінальний процес : підручник / за ред. В.Я. Тація, О.Г. Шила. Харків : Право, 2013. 365 с.

180. Тацій В., Борисов В., Тютюгін В. Стабільність як умова ефективності законодавства про кримінальну відповідальність. *Голос України*. 2013. 5 квіт. (№ 66). С. 4–5.

181. Телятник А. В., Сирота Д. І. Проблемні питання початку кримінального-процесування та шляхи їх подолання. *Юридичний науково-електронний журнал*. 2021. №11. С. 741–744. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/187> (дата звернення: 21.11.2024).
182. Теремецький В. І. Судовий контроль під час досудового розслідування в Україні: правова природа та особливості в умовах воєнного стану. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 451–468.
183. Тищенко О. Оскарження затримання у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 50–55.
184. Тракало Р. І. Судовий контроль за дотриманням права на повагу до приватного життя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
185. Туманянц А. Р. Суб'єкти оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування (за КПК України 2012 р.). *Форум права*. 2012. № 3. С. 769–776.
186. Туманянц А. Р. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування: досвід Франції і Німеччини. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1. С. 181–187.
187. Туманянц А. Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2011. № 2. С. 896–901.
188. Узагальнення «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» (за 2016 рік). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00212.html (дата звернення: 22.10.2024).
189. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» від 12 січня 2017 №9-49/0/4-17. URL: <https://advokatrada.cn.ua/%D0%B2%D1%81%D1%81-%D1%83%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD>

%D0%B8%D0%B2-

%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83-
 %D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%83-
 %D1%81%D0%BA%D0%B0/(дата звернення: 01.02.2025).

190. Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 22.10.2024).

191. Українські суди у 2024 році розглянули 4,4 млн справ – Верховний Суд. Судово-юридична газета. 7 лютого 2025 року. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/322644-ukrayinski-sudi-u-2024-rotsi-rozglyanuli-44-mln-sprav-verkhovniy-sud> (дата звернення: 22.10.2024).

192. Ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська № 1-кк/932/223/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103972920> (дата звернення: 22.10.2024).

193. Ухвала Болтинського районного суду Одеської області у справі № 493/1134/23 від 08 лютого 2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116845514> (дата звернення: 22.10.2024).

194. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117624910> (дата звернення: 22.10.2024).

195. Ухвала Індустріального районного суду м. Дніпропетровська № 1-кк/202/9457/2023 від 04 грудня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115807953> (дата звернення: 22.10.2024).

196. Ухвала Київського апеляційного суду № 11-сс/824/1931/2021 від 30 березня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95964757> (дата звернення: 22.10.2024).

197. Ухвала Київського апеляційного суду № 11-сс/824/6670/2023 від 21 листопада 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115508949> (дата звернення: 22.10.2024).

198. Ухвала Київського апеляційного суду №11-сс/824/3965/2023 від 20 липня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112526695> (дата звернення: 22.10.2024).

199. Ухвала Київського апеляційного суду №11-сс/824/581/2023 від 09 лютого 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109118122> (дата звернення: 22.10.2024).

200. Ухвала Київського апеляційного суду у справі № 371/1124/21 від 21.12.2024 року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102173561> (дата звернення: 22.10.2024).

201. Ухвала колегії суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 12.05.2021 року у справі № 991/639/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96870576> (дата звернення: 22.10.2024).

202. Ухвала Ленінського районного суду міста Харкова у справі № 642/772/23 від 11 липня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112128269> (дата звернення: 22.10.2024).

203. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області № 1-кс/161/4266/24 від 11 вересня 2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121522231> (дата звернення: 22.10.2024).

204. Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 183/4562/23 від 05 травня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110691010> (дата звернення: 22.10.2024).

205. Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області № 1-кс/183/1271/24 від 17 липня 2024 року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120493378> (дата звернення: 22.10.2024).

206. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави № 1-кс/554/12955/2024 від 16 грудня 2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123805945> (дата звернення: 22.10.2024).

207. Ухвала Рівненського районного суду Рівненської області № 1-кц/570/604/2022 від 19 жовтня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106816791> (дата звернення: 22.10.2024).
208. Ухвала Саратський районний суд Одеської області <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119855401> (дата звернення: 22.10.2024).
209. Ухвала слідчого судді Овідіопольського райсуду Одеської обл. від 5 грудня 2017 р., спр. № 509/4841/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70735432> (дата звернення: 22.10.2024).
210. Ухвала Центрального районного суду м. Миколаєв № н\п 1-кц/490/617/2024 від 06 лютого 2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116820493> (дата звернення: 22.10.2024).
211. Ухвала Чугуївського міського суду Харківської області № 1-кц/636/1042/24 від 13 листопада 2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122997795> (дата звернення: 22.10.2024).
212. Ханін С. Неповідомлення сторони захисту як окрема підстава для скасування постанови про зупинення досудового розслідування. URL: <https://pravo.ua/nepovidomlennia-storony-zakhystu-iak-okrema-pidstava-dlia-skasuvannia-postanovy-pro-zupynennia-dosudovoho-rozsliduvannia-bloh-advokata-semena-khanina/> (дата звернення: 22.10.2024).
213. Цимбалюк В. І. Забезпечення слідчим суддею прав потерпілого під час досудового розслідування. *Наука і техніка сьогодні*. Серія «Право». 2024. № 12 (40). С. 180–190.
214. Цимбалюк В. І. Судовий контроль за дотриманням розумних строків кримінального провадження: аналіз судової практики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск 03. Частина 3. С. 187–192.
215. Цимбалюк В. І. Судовий контроль на стадії досудового розслідування як інструмент забезпечення законності та захисту прав учасників кримінального провадження. 2024. *Наукові інновації та передові технології*. № 12 (40). С. 613–625.

216. Черкесова А. С. Досвід зарубіжних країн у механізмі реалізації гарантій прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 149–154.

217. Черниченко І. В., Маслюк О. В. Переваги застосування «ІКЕЙС» у кримінальному провадженні України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 460-462.

218. Чечерський В. І. Ефективність впровадження спеціалізації прокурорів на прикладі спеціалізованих екологічних прокуратур. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Випуск 75 (3). С. 123–128.

219. Чорна О. В. Судовий контроль в умовах воєнного стану: чи назріли зміни до кримінального процесуального закону? *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 260–266.

220. Чорнобук В. І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу. 12.00.09., Одеса, 2007. 25 с.

221. Чучман О. І. Предмет доказування при здійсненні судового контролю у виді розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 240–246.

222. Чучман О. І. Розсуд слідчого судді у доказуванні при здійсненні судового контролю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2022. № 56. С. 98–101.

223. Шабалистий В. В. Цифрова ера кримінального процесу: можливості ІТ-систем у досудовому розслідуванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 630–633.

224. Шавкун М.Г. Процесуальний контроль органів державної влади на досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2010. 229 с.

225. Шапутько С. В. Повноваження слідчого судді щодо судового контролю у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 267 с.

226. Шаренко С. До питання доцільності унормування вимог до скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора під час досудового розслідування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2020. № 4. С. 666–675.

227. Шаренко С. Л. Проблеми правового регулювання судово-контрольного провадження щодо розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, слідчого чи прокурора. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 88 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2020. С. 153–162.

228. Шаренко С. Л., Зуб Л. А. Компаративний аналіз нормативного регулювання діяльності слідчого судді в окремих європейських країнах та в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Випуск 82. С. 280–287.

229. Шаренко С. Проблемні питання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 5. С. 44–50.

230. Шаренко С. Розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, слідчого або прокурора. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 247–253.

231. Шевчук М. І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів. націон. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2015. 244 с.

232. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 31–44.

233. Шестаков В. І. Вдосконалення змісту права на оскарження процесуальних рішень, дій або бездіяльності у кримінальному провадженні.

Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. Харків, 2018. С. 262–264.

234. Шестаков В. І. Деякі особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності органу досудового розслідування або прокурора як інституту кримінального процесу України. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики.* Харків, 2018. С. 214–215.

235. Шестаков В. І. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора як предмет оскарження у кримінальному провадженні. *Форум права.* 2018. Випуск 3. С. 131–140.

236. Шило О. Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України: монографія. Харків: Право, 2011. 464 с.

237. Шило О. Г., Глинська Н. В., Москвич Л. М. Корупційні ризики чинного кримінального процесуального законодавства України: окремі питання. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Х.: Право, 2014. Вип.27. С. 202–220.

238. Яновська О. Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України.* 2013. № 2 (27). С. 12–17.

239. 18 U.S. Code § 3. Legal Information Institute. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-II> (дата звернення: 22.10.2024).

240. F Fourment. Procedure penale (Bruxelles 2012) 223.

241. Federal rules of criminal procedure, effective March 21, 1946 (As amended to December 1, 2016). Washington : U.S. Government printing office, 2009. 83 p. URL: <http://www.law.cornell.edu> (accessed: 11.02.2025).

242. Kodeks postępowania karnego: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. <https://lexlege.pl/kodeks-postepowania-karnego/> (дата доступу: 07.05.2025 року); Koper, R. Charakter prawny terminu czynności sprawdzających (art. 307 § 1 k.p.k.). 2020. *Ius Novum.* № 14 (2). С. 89–104.

243. Kryminalno-protsesualnyi kodeks Frantsii [French Code of Criminal Procedure] vid 02.03.2015 accessed 27.02.2018 (in French). URL: <https://french-business-law.com/french-legislation/legitext000006071154-french-code-of-criminal-procedure/> (accessed: 11.02.2025).

244. La loi organique 5/1995 du 22 mai 1995. URL: <https://www.senat.fr/lc/lc13/lc134.html> (accessed: 11.02.2025).

245. Ley de enjuiciamiento criminal. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1882-6036> (accessed: 11.02.2025).

246. The German Code of Criminal Procedure. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html (accessed: 11.02.2025).

247. The Global Rule of Law Recession Continues. World Justice Project. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2023/Ukraine/> (accessed: 11.02.2025).

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях, зарубіжних періодичних наукових виданнях, а також вітчизняних фахових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах:

1. Головка Б. Ю. Поняття та значення судового контролю на етапі досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2024. № 68. С. 83–85. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.68.17> (0,48 д.а.)
2. Головка Б. Ю. Організація і здійснення судового контролю на етапі досудового розслідування в зарубіжних країнах. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2024. № 5. С. 780–784. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.119> (0,5 д.а.)
3. Головка Б. Ю. Європейські стандарти судового контролю на етапі досудового розслідування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Випуск 85 (4). С. 50–54. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.7> (0,47 д.а.)
4. Головка Б. Ю. Судовий контроль при оскарженні рішень, прийнятих слідчим, дізнавачем або прокурором, щодо закриття кримінального провадження. *Наукові перспективи. Серія «Право».* 2025. Випуск 2 (56). С. 1351–1360. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-1291-1302](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-1291-1302) (0,82 д.а.)
5. Головка Б. Ю. Помилки, яких допускаються слідчі судді при розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування. *Наука і техніка сьогодні.* 2025. № 8. С. 76–83. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-9\(50\)-75-83](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-9(50)-75-83) (0,61 д.а.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Головка Б. Ю. До питання про особливості оскарження рішень прокурора, прийнятих на виконання повноважень, передбачених у статті 615 КПК України. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, 11–12 травня 2023 року, м. Рівне. Рівне : НУВГП, 2023. С. 499–502. (0,2 д.а.)
2. Головка Б. Ю. Судовий контроль на стадії досудового розслідування в умовах сучасних євроінтеграційних процесів. *Матеріали регіональної науково-практичної конференції «Адміністративно-територіальна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи»*, м. Рівне, 14 березня 2024 р. / за заг. редакцією А. В. Матвійчука. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2024. С. 145–148. (0,17 д.а.)
3. Головка Б. Ю. Окремі аспекти оскарження бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, м. Рівне, 9–10 травня 2024 року. – Рівне : НУВГП, 2024. С. 282–286. (0,18 д.а.)
4. Головка Б. Ю. До питання оскарження рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, м. Рівне, 11 жовтня 2024 р. / за заг. редакцією О. А. Мітчук. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2024. С. 55–57. (0,21 д.а.)
5. Головка Б. Ю. Захист прав учасників кримінального провадження в країнах ЄС: іноземний досвід судового контролю за досудовим розслідуванням. Теорія і практика сучасної адміністративістики: регіональний вимір в умовах триваючої зовнішньої агресії: матеріали регіональної науково-

практичної конференції, м. Рівне, 27 березня 2025 року / за заг. редакцією А. В. Матвійчука. Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2025. С. 58–61. (0,24 д.а.)

6. Головка Б. Ю. Судовий контроль на стадії досудового розслідування в Україні та Польщі: порівняльно-правовий аналіз. Україна-2025: глобальні та регіональні виклики: Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, м. Рівне, 22 травня 2025 р. / за заг. редакцією О. А. Мітчук. – Рівне, Навчально-науковий інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, 2025. С. 40–43. (0,2 д.а.)

7. Головка Б. Ю. Право на оскарження затримання в кримінальному провадженні: конституційні гарантії та процесуальні виклики. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти, м. Рівне, 8–9 травня 2025 року. Рівне: НУВГП, 2025. С. 203–205. (0,2 д.а.)

ДОДАТОК Б

Статистичні дані щодо розгляду слідчими суддями скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора у 2021–2024 роках

2021 рік				
	Усього	повернуто	задоволено	відмовлено
Скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування (сума 39-48) на:	99 979	10971	53147	22408
бездіяльність слідчого, прокурора (усього), з них	76 073	8 405	41 114	16 706
стосовно невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань	36 827	4 626	23 296	6 033
рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування	613	56	123	318
рішення слідчого про закриття кримінального провадження	14 428	1 664	8 804	2 176
рішення прокурора про закриття кримінального провадження	555	91	258	130
рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим	2 257	228	1 092	643
рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки	122	38	23	42
рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій	2 182	115	909	793

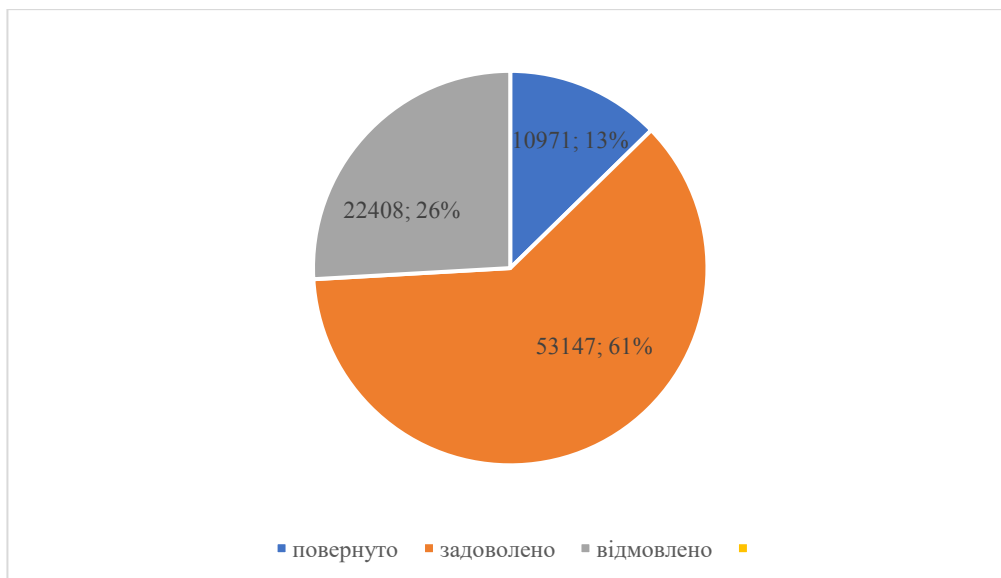
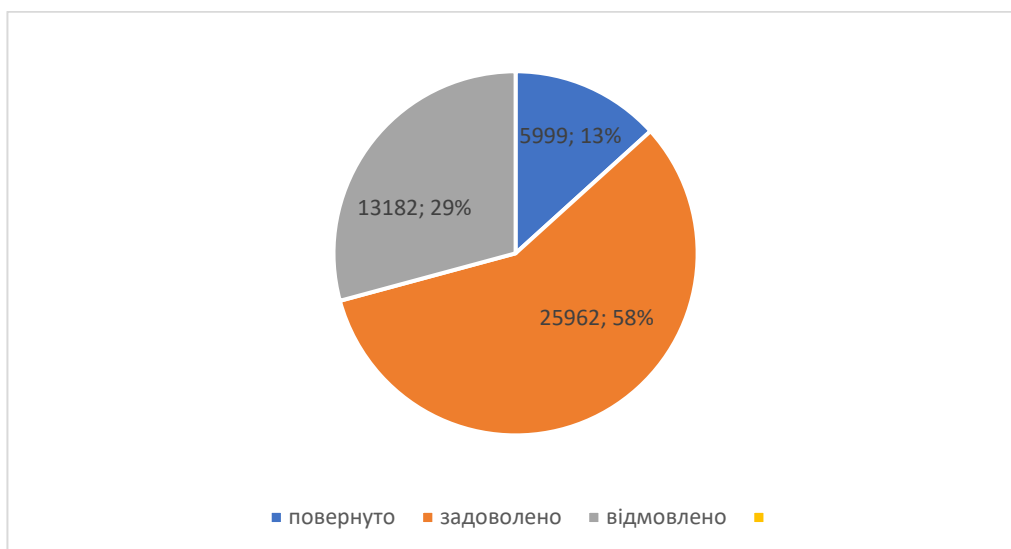
рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК	15	1	4	3
інші скарги	3 730	373	820	1 595
	Усього	повернуто	задоволено	відмовлено
2022 рік				
Скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування (сума 39-48) на:	53 037	5999	25962	13182
бездіяльність слідчого, прокурора (усього), з них	39 674	4 515	19 840	9 618
стосовно невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань	20 480	2 731	12 005	4 005
рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування	543	55	94	283
рішення слідчого про закриття кримінального провадження	7 285	869	4 364	1 111
рішення прокурора про закриття кримінального провадження	287	43	148	49
рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим	1 211	123	522	430
рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки	76	14	10	38

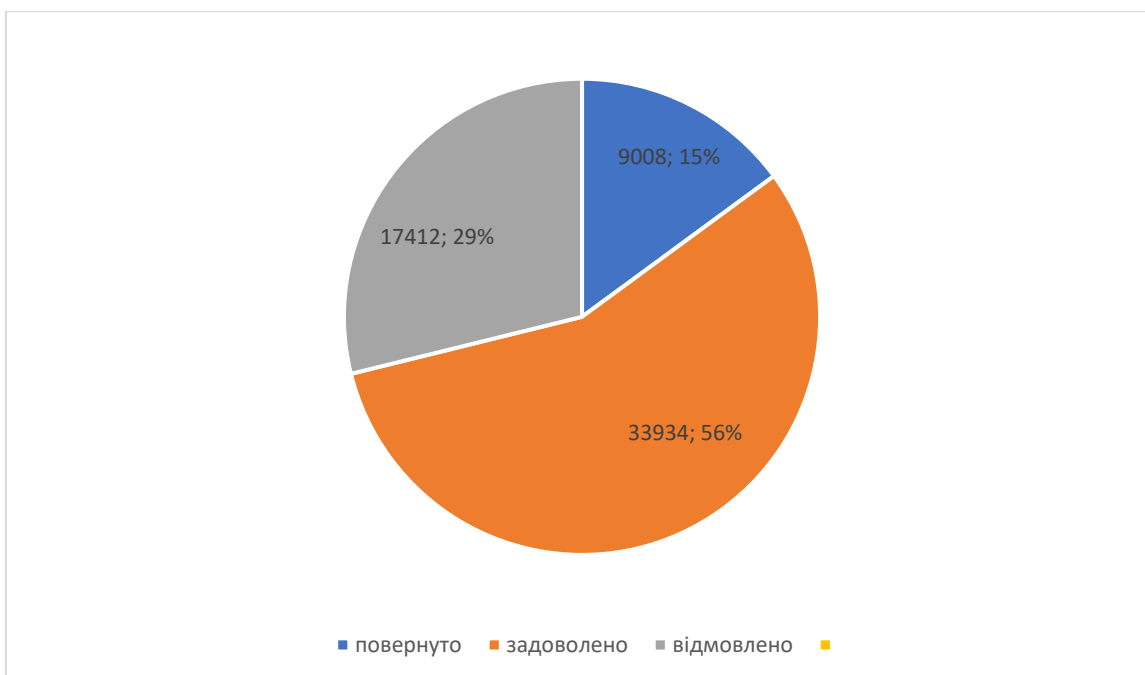
рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій	1 549	131	536	584
рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК	12		2	6
інші скарги	2 396	249	443	1 062
	Усього	повернуто	задоволено	відмовлено
2023 рік				
Скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування (сума 39-48) на:	69967	9008	33934	17412
бездіяльність слідчого, прокурора (усього), з них	54088	7174	26807	13105
стосовно невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань	30047	4550	17030	6110
рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування	441	59	73	218
рішення слідчого про закриття кримінального провадження	8086	980	4849	1199

рішення прокурора про закриття кримінального провадження	303	43	144	62
рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим	1623	123	860	472
рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки	82	12	19	40
рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій	2421	277	668	1020
рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК	7	1	2	3
інші скарги	2913	337	511	1293
2024 рік				
Скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування (сума 39-48) на:	78116	11357	37814	18206
бездіяльність слідчого, прокурора (усього), з них	63254	9718	31328	14299
стосовно невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань	36334	5719	20861	7053

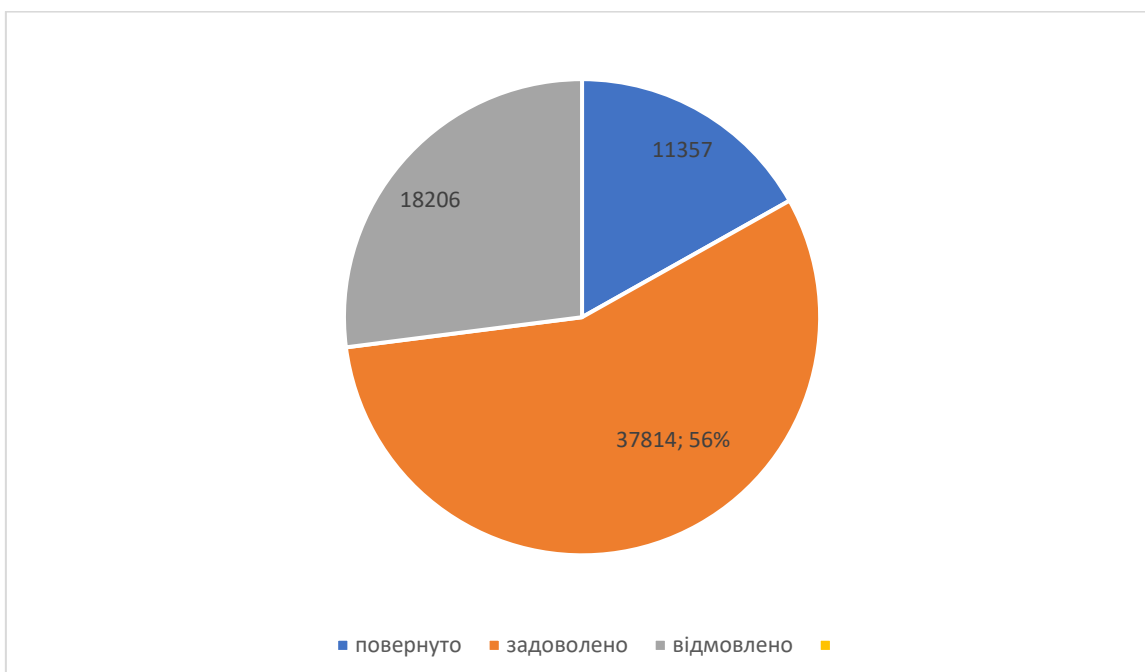
рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування	284	31	52	149
рішення слідчого про закриття кримінального провадження	6866	768	4077	1088
рішення прокурора про закриття кримінального провадження	262	37	119	53
рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим	1906	133	1038	531
рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки	79	18	12	20
рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій	2169	209	729	821
рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК	17	5	3	7
інші скарги	78116	11357	37814	18206

ДОДАТОК В

Результати судового розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування у графічному вигляді (2021-2024 роки)**Скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування (2021 рік)****Скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування (2022 рік)**

Скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб
під час досудового розслідування (2023 рік)

Скарги на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб
під час досудового розслідування (2024 рік)

ДОДАТОК Г

Суб'єкти звернення зі скаргами до слідчого судді та підстави оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора

Суб'єкти	Підстава для оскарження
підозрюваний, його захисник чи законний представник	• бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк; • рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування; • рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи; • рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу; • повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом;
потерпілий, його представник чи законний представник	• бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк; • рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування; • рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження;

	• рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи; • рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу;
представник юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження	• бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк; • рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування; • рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;
заявник	• бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк; • рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження; • рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;
особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою	• рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим
особи, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки	• рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора при застосуванні заходів безпеки
особа, якій відмовлено в задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником;	• рішення слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; • рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим,

	дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування;
особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування	• бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк; • відмова слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктом 9¹ частини першої статті 284 цього Кодексу;
одним із близьких родичів або членом сім'ї, коло яких визначено цим Кодексом, та/або захисником померлого,	• рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;
сторона захисту	• відмова слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктом 9¹ частини першої статті 284 цього Кодексу.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
(НУВГП)

вул. Соборна, 11, м. Рівне, 33028, тел. (0362) 63 30 98, факс (0362) 63 32 09,
e-mail: mail@nuwm.edu.ua, web: https://nuwm.edu.ua
код ЄДРПОУ 02071116

Від 07.10.2025 № 011-13

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання у навчальному процесі
Національного університету водного господарства та природокористування
результатів досліджень і розробок, одержаних при виконанні дисертаційної роботи
Головка Богдана Юрійовича
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Використані у навчальному процесі науково-методичні розробки та результати досліджень здобувача вищої освіти третього освітньо-наукового рівня Головка Богдана Юрійовича, що викладені в його дисертації, забезпечують набуття здобувачами вищої освіти теоретичних знань, дозволяють сформулювати розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального та процесуального права і використовувались при викладанні освітніх компонент для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право»:

- під час викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес»: Тема 13. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування. Оскарження слідчим, дізнавачем рішень, дій чи бездіяльності прокурора.
- під час викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми кримінального права та процесу»: Тема 8. Актуальні проблеми реалізації засад кримінального процесу. Поняття та загальна характеристика засад кримінального провадження. Процесуальна аналогія в кримінальному процесі. Проблемні аспекти реалізації засад кримінального провадження. Особливості забезпечення приватної свободи та особистої недоторканності в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми реалізації права на захист в кримінальному провадженні. Проблемні питання реалізації принципу презумпції невинуватості. Практика Європейського суду з прав людини в контексті засад кримінального провадження.

Проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків Національного університету водного господарства та природокористування
д.е.н., професор

Вікторія ГРИШКО +3809780286301

Наталія САВІНА

Адвокатське об'єднання
«Сасенко Харенко»

03.11.2025

№1161/03 від 25.11.2025

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Головка Богдана Юрійовича «Судовий контроль при оскарженні рішень, дій чи
бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час
досудового розслідування», поданого на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
у діяльність Адвокатського об'єднання «Сасенко Харенко»**

Довідка видана Головку Богдану Юрійовичу, здобувачу вищої освіти третього освітньо-наукового рівня кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування про те, що результати проведеного дисертаційного дослідження можуть бути використані в роботі Адвокатського об'єднання «Сасенко Харенко».

У роботі автором детально проаналізовані труднощі, з якими стикаються адвокати під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора. Зокрема, дисертант звертає увагу на такі проблеми, як відсутність процесуальної можливості оскарження оголошення підозрюваного у розшук, що створює ризики порушення прав особи та її захисника; неврегульованість строків, у межах яких копія постанови про зупинення досудового розслідування має бути вручена особам, які мають право на її оскарження; складність практичного застосування норм, які регламентують порядок і межі судового контролю, що інколи призводить до формалізму у діях слідчих суддів.

Важливо, що автор не лише констатує існування вказаних проблем, але й пропонує конкретні шляхи їх вирішення. Зокрема, це удосконалення законодавчого регулювання процедури оскарження, закріплення чітких процесуальних строків, а також розширення процесуальних можливостей адвокатів при захисті прав клієнтів у кримінальному провадженні.

Результати дисертації Головка Богдана Юрійовича свідчать про глибоке розуміння проблем адвокатської практики та пропонують реальні шляхи їх подолання. Запропоновані у роботі висновки та рекомендації можуть бути використані для

вулиця Івана Острочана, 32/2
Київ 01010, Україна

Т. +380 44 499 6000
Ф. +380 44 389 5000

удосконалення законодавчого регулювання, підвищення ефективності судового контролю та зміцнення гарантій захисту прав людини у кримінальному провадженні.

Директор

Адвокатського об'єднання «Саснко Харенко»

О.Ю. Шевляков

РІВНЕНСЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД

вул. Драгоманова, 9, м. Рівне, 33028, тел. (факс) /0362/ 63-62-50, inbox@rva.court.gov.ua

№ 01.18/7573/25 від 24.11.2025

ВІДГУК

на дисертаційне дослідження

Головка Богдана Юрійовича на тему

«Судовий контроль при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Довідка видана Головку Богдану Юрійовичу, здобувачу вищої освіти третього освітньо-наукового рівня кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування про те, що результати проведеного дисертаційного дослідження використані в роботі Рівненського апеляційного суду.

У роботі привертає увагу глибокий аналіз підстав скасування судових рішень, ухвалених слідчими суддями, а також виокремлення типових помилок, які допускаються при вирішенні скарг. Ці аспекти мають особливу цінність для апеляційної інстанції, оскільки дозволяють більш системно підходити до виправлення недоліків правозастосовної практики та формування єдиних стандартів судового контролю.

Результати дисертації є належним чином обґрунтованими, мають істотну практичну цінність, а їх застосування сприяє підвищенню якості здійснення судового контролю у сфері кримінального судочинства.

Голова Рівненського апеляційного суду

 О. І. Полухович

**РІВНЕНСЬКИЙ МІСЬКИЙ СУД
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Шкільна, 1, м.Рівне, 33028, тел./факс: (0362)26-57-65, код ЄДРПОУ26406128

web:<http://rvm.rv.court.gov.ua> e-mail: inbox@rvm.rv.court.gov.ua

№1/531/25-вх від 24.11.2025

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Головка Богдана Юрійовича на тему

«Судовий контроль при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів
досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування»,
поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081
«Право» у діяльність Рівненського міського суду Рівненської області

Довідка засвідчує, що результати наукових досліджень, викладені у дисертаційній роботі «Судовий контроль при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора під час досудового розслідування» Головка Богдана Юрійовича, впроваджено у діяльність Рівненського міського суду Рівненської області.

Автором дисертації детально проаналізовано предмет судового контролю при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування або прокурора під час досудового розслідування, що може бути корисним у практичній діяльності слідчих суддів.

У процесі підготовки дисертаційного дослідження судом було надано матеріали судової статистики, які стали складовою емпіричної бази роботи. Результати дисертації є належним чином обґрунтованими та мають практичну цінність, сприяючи вдосконаленню теоретичних засад і практики здійснення судового контролю у кримінальному провадженні.

Голова Рівненського міського
Рівненської області

[Signature]
П. Д. Денисюк